

מדשן ביתך

גליון
מס' 585

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע
מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א

שופטים
תשפ"ו

ציווה להענישו, כדי להוציא לפועל את פסק הדין. דורשי רשומות נתנו רמז במילה "שופטים", אם נוריד ממנה את האות פ', שמרמזת על הפה של הדיין, שבוה הדיין צריך להיות חזק, יישאר "שופטים". וכן במילה "שופטים", אם נוריד את האות ר', שמרמזת שצריך להיות "ראש" ולא לפחד, יישאר ג"כ המילה "שופטים", ואז אין שופטים ואין שופטים, ולכן צריכים להיות חזקים בתפקידם כדי להיות שופטים ושופטים.

"שופטים ושופטים תתן לך" (ט"ז - י"ח)

הגמרא בסנהדרין [ט"ז:] שואלת, מנין שמעמידים שופטים לישראל, תלמוד לומר "שופטים תתן לך בכל שעריך". שואלת הגמ', ומנין שמעמידים שופטים לישראל, תלמוד לומר "שופטים תתן לך בכל שעריך".

רבי יעקב ניימן, ראש ישיבת "אור ישראל", בספרו "דרכי מוסר" שואל, מה חז"ל הוסיפו יותר על הנאמר בפסוק? ומתריץ, חז"ל לימדונו יסוד גדול, אפילו דברים המובנים על פי השכל הפשוט, כגון העמדת שופטים ושופטים, שאין שום אומה יכולה להיות בשלווה בלעדיהם, אבל בעם ישראל העמדת שופטים ושופטים היא לא בגלל שכך צריך להיות על פי ההיגיון, אלא מכח צו תורתנו הקדושה. וזהו ההסבר בדברי הגמ', מנין שמעמידים שופטים ושופטים בעם ישראל, כי בתורה כתוב "שופטים ושופטים תתן לך", לא בגלל שכך אומר ההיגיון, אלא משום שכך התורה ציוותה.

בדומה לכך, בפרשת חוקת אומר ה"אור החיים" הקדוש, בדרך רמז, מה שכתוב "חוקת התורה", שאם יקיימו מצוה זו, הגם ולמרות היותה חוק בלי טעם, מעלה עליהם הכתוב כאילו קיימו התורה אשר ציווה ה' לאמור.

סיפר הרב מפונינו, רבי אלחנן וסרמן הי"ד אומר חידושי תורה לפני הגר"ח מברסק, תוך כדי הדברים, שאל ר' אלחנן על פרט מסוים "מדוע התורה אמרה כך"? מיד הפסיקו הגר"ח ואמרו לו: "אין זה העסק שלנו לברר מדוע אמרה התורה! עלינו רק להבין מה אומרת התורה". יהודי שעובד את הקב"ה באמת ובתמימות, עליו להיות מוכן תמיד לעשות את רצונו יתברך. אפילו שהשכל מחייבם, יש לעשות אך ורק מפני שהתורה אמרה לעשותם! מכיון שאין אדם יכול לסמוך על שכלו, כמו שאמר הסבא מקלם על דברי תלמיד ותיק שאמר שיכול לטהר את השרץ מטומאתו ב- ק"ן טעמים, שאף על פי שמכוח השכל יש כל כך הרבה טעמים לטהר את השרץ, בכל זאת אם התורה אמרה שהוא טמא, משמע שכל הק"ן טעמים אינם נכונים.

"שופטים ושופטים תתן לך" (ט"ז - י"ח)

הפרשה הקודמת מסתיימת בענין שלושת הרגלים, ופרשת שופטים מתחילה ב"שופטים ושופטים תתן לך בכל שעריך". מסביר "בעל הטורים" את סמיכות הפרשיות. נפסק להלכה [וכן כתב הרמב"ם פרק ו' מהלכות יו"ט הלכה כ"א

"שופטים ושופטים תתן לך" (ט"ז - י"ח)

זה שאמר הכתוב [משלי ו - ח] לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין שופט ומושל, תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה, מה ראה שלמה ללמד לעצל מן הנמלה. וכו'.

וזהו ראה דרכיה וחכם, רבנן אמרי ראה דרך ארץ שיש בה שבורחת מן הגזל. אמר רבי תנחומא וכל חייה אינה אלא חיטה ומחצה, והיא כונסת את אלו, ולמה היא עושה כן, שאמרה שמא יגזור עלי הקדוש ברוך הוא חיים ויהיה לי מוכן לאכל. אמר רבי שמעון בן חלפתא מעשה בנמלה אחת שהפילה חיטה אחת, והיו כלן באות ומריחות בה, ולא היתה אחת מהן נוטלת אותה, באה אותה שהיתה שלה ונטלה אותה, ראה חכמה שיש בה, וכל השבח הזה שיש בה שלא למדה מבריה, ולא שופט ולא שופט יש לה, שנאמר אשר אין לה קצין שופט ומושל, אתם שמונתי לכם שופטים ושופטים על אחת כמה וכמה שתשמעו להן, הוי שופטים ושופטים תתן לך בכל שעריך. [דבר"ר ה' - ב']

אם נסתכל על מעשיה של הנמלה, נראה שכל מעשיה הם גזל, שהרי כל מה שהיא אוספת זהו גזל מבעל השדה, רק נמלה אינה גוזלת מחברתה, אבל מאחרים אין היא נמנעת מלגזול. א"כ מה שייך לומר צא ולמד ממעשה הנמלה, "ראה דרכיה וחכם", אומר בעל "נתיבות המשפט", וכן כותב ה"חידושי הרי"ם", ה'צא ולמד' הוא איך נראית ההנהגה ש"אין לה קצין ומושל", כשהדברים לא מתנהלים על פי דרכי התורה והדרכה, ומכאן, האדם יכול ללמוד איך יכול להשיג את כל הוננו על ידי גזל אם לא הולך על פי דרכי התורה.

רבי משה פיינשטיין אומר, באה התורה להורות לאדם, שעליו לשפוט את מעשיו, האם טובים הם, ואחר כך עליו להיות "שופט" לעצמו, לקיים את אשר שפט במעשיו. בד בבד עליו להזהר שלא לקחת שוחד ולהטות משפט האמת, אלא לרדוף צדק בכל מעשיו. זהו שהזהירה התורה, "שופטים ושופטים תתן לך", על עצמך היה אתה שופט ושופט.

"שופטים ושופטים תתן לך" (ט"ז - י"ח)

דינין הפוסקים את הדין. [רש"י]

לכאורה, מה מחדש כאן רש"י? מסביר המגיד מיאנובה, רש"י ראה ברוח קדשו, שייגעו זמנים שהממשלה תדרוש רב משכיל שיודע שפות, והקהל ירצה ברב עסקן נואם וכדומה. אומר רש"י, קודם כל וראשית כל, תפקידו של הרב לדעת שו"ע חו"מ, שיודע לשבת בדין ולדון.

"שופטים ושופטים תתן לך" (ט"ז - י"ח)

השופט - הדיין מצווה לומר את דברו ללא פחד ומשא פנים, כמו שכתוב "לא תגורו מפני איש", והשופט צריך לנהוג בתקיפות ולרדות במי שהדיין

והשו"ע או"ח סימן תקכ"ט סעיף ד' שבית דין חייבים לשים ברגל שוטרים שיסתובבו בגנים ובפרדסים ובנהרות כדי לשמור על הצניעות, כי ברגל אנשים בטלים ממלאכתם ועיתותיהם בידיהם ויכולים לבוא לידי עבירה. ולכן סמיכות הפרשיות, שצריכים להעמיד שוטרים לשמור על גדי הצניעות.

"שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" (ט"ז - י"ח)

יש להעיר, לכאורה תיבת "לך" מיותרת היא, וצריך ביאור למה נכתבה. ועוד, מדוע נכתב "תתן לך" בלשון יחיד. החיד"א בספרו "נחל קדומים" מביא בשם רבי חיים ויטאל, לכל אדם יש כמה שערים בגופו: שער הראיה, שער השמיעה, שער הריח, ושער הדיבור, דרכם עוברים ונכנסים לאדם כל ענייני העולם, בין הדברים הרצויים והטובים, ובין הדברים הרעים המביאים לידי חטא. חובת האדם בעולמו היא, להציב על "שערים" אלו "שופטים ושוטרים". על האדם להשגיח כ"שופט" וכ"דיין" שלא יכנסו ויחדרו לגופו דברים שאינם ראויים. ולכן דיברה התורה בלשון יחיד: "תתן לך בכל שעריך", מכאן רמז לכל יחיד ויחיד מישראל שצריך גדר ושמירה בכל שערו, שלא יראה מראה אסור, שלא ישמע דיבור אסור וכו', וכשזוכה האדם לשמור על שערי גופו כראוי, מובטח שיתקיים בו "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים" [ישעיה כ"ו - ב'] מידה כנגד מידה, הוא אשר "שמר" על "שערי" גופו, יזכה שיפתחו לפניו שערי ש"י עולמות.

ומיהו השופט, זהו שכלו של כל אחד ואחד, שאם רק יתבונן באמת על מצבו ויעשה עצמו כשופט לדון את עצמו, יראה כמה הוא צריך לתקן את עצמו, ומיהו השוטר, זהו יראת שמיים ויראת העונש או גדרים וסייגים שבאמצעותם יכפה האדם את תאוותיו. והוסיף השל"ה הקדוש שזהו מה שנאמר "בשעריך", ולרמזו שצריך כל אחד להיות שופט ושוטר על כל הפתחים והשערים שיצר הקב"ה בגופו, שלא יצא ולא יכנס בעד שערים אלו שום דבר אסור.

הוסיף רבי משה שטרנבוך נראה לומר, שכנגד ב' עניינים אלו מכוונים תפילין של יד ותפילין של ראש, ותפילין של יד שהוא כנגד הלב מכוון כנגד "שוטרים" לכפות ולהכניע את מקור התאוות הגשמיות, ובאופן זה יזכה האדם להיות "שוטר" ומושל על רצונותיו ותאוותיו, (ולכן קשירת תפילין של יד הוא באופן של כריכה סביב הזרוע, וכשוטר הקושר את הנאשם וכופה אותו תחתיו), ותפילין של ראש רומז כנגד "שופטים" לשעבד את המוח שהוא מקור הדעת ושפיטת השכל, ושניהם יחד משועבדים ללכת בדרך הטוב והישר לפני ה'.

רבי בנימין בירנצוויג שליט"א ביאר, התורה מלמדת אותנו בזה, כי כל אדם ותכונותיו ואופיו היחודיים לו, ואחד לא יכול למדוד את הנהגותיו של חברו כי הוא שונה ממנו, ולכן שופטים ושוטרים תתן לך - אתה לפי תכונותך תתן לעצמך גבולות וסייגים, אבל אל תתן לחבר שלך שוטרים הערות וסייגים, אתה אף פעם לא יודע מהם דרגותיו ומהם תכונותיו, ואין לך לשפוט אותו לפי מעשיך ותכונותך אלא לפי מעשיו ותכונותיו.

ולפי"ז ביאר גם את לשון הפסוק "תתן לך" מה הפירוש תתן לך? תתן לעצמך?! צריך להיות כתוב "שים לך" או "תעמיד לעצמך", מה זה הלשון

'תתן לך'? אלא, שעל זו הדרך אפשר לומר בדרך דרוש, שהכוונה שהוראות ופקודות של שוטר תתן רק לעצמך, לחברך אל תתן הוראות של שוטר, הוא שונה ממך ואין לדון אותו לפי מדתך ותכונתך, אולי יש לו את הסיבות שלו או המפריעים שלו!! תנסה לתקן את עצמך ואז ממילא גם חברך יהיה יותר טוב.

מזה נלמד כלל יסוד! כל אחד והתכונות והמעלות או החסרונות שלו, אדם חושב שהשני כמוהו, ויש לדעת שלכל אדם תכונותיו ואופיו, ואין לו לדרוש מהשני להיות כמוהו!!! אף פעם א"א להיכנס לתוכו של חברו ולהבין מדוע וכיצד עשה כך וכך? תמיד תדון לכף זכות.

רבי אלימלך בידרמן שליט"א סיפר על אחד שהגיע לשען עם מחוגי שעון, וטען לשען שהשעון שלו עצר מלכת, שאל אותו השען היכן השעון עצמו? אמר לו אותו אחד, השעון בסדר, הבעיה היא במחוגים, אמר לו השען 'את הקפיץ מתחת'? צעק אותו אחד 'מה לי ולקפיץ'? אמר לו השען 'תחזיר את המחוגים ותמתח את הקפיץ והשעון יחזור לעבוד'. כך היא ההנהגה אצל בני אדם, בכל קלקול מיד רואים חסרון כאן ושם ואצל השני ואצל פלוני, את עצמם הם לא בודקים, אם היו מותחים את הקפיץ שלהם, הכל מסביב היה הולך רגיל ולא היו שום חסרונות. אין לאדם לנסות לתקן את העולם לפי המשקפים שלו! כי כל אחד ומצבו הוא, הוא צריך לתקן אצל עצמו את הטעון תיקון וממילא הכל יראה טוב, ולא ינסה תמיד לתקן את חברו אלא אם באמת יוכל להגיע למקומו. (עלון 'דרשו')

"שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך" (ט"ז - י"ח)

מה כוונת התורה במילים "תתן לך", במדרש [ילקוט שמעוני תהילים תשכ"ז] מובא המעשה הבא: אלכסנדר מוקדון בא לבקר את מלך מדינת "קציה" שמעבר להרי החושך. מלך קציה יצא לקראתו עם מתנות רבות של זהב וכסף, אבל אלכסנדר מוקדון סרב, ואמר שיש לו מספיק כסף וזהב בארצו, "לא באתי כאן אלא כדי לראות איך אתם דנים דיני ממונות, ללמוד מדרכי המשפט שלכם", ומלך קציה הסכים. לא עבר זמן רב, והגיעו שני אנשים לפני המלך. הראשון אמר: אדוני המלך, קניתי שדה, חרשתי אותה ומצאתי אוצר יקר מאוד, והאוצר לא שייך לי, כי קניתי שדה ולא אוצר, ברצוני אפוא להחזיר את האוצר לבעליו, המוכר. אבל המוכר טען "לא ולא", כשמכרתי לך את השדה, מכרתיה עם כל מה שבתוכה, האוצר שייך לך. פנה מלך קציה אל אחד מהם, ושאלו, יש לך בן? כן, ומיד פנה אל רעהו ושאלו, לך יש בת? כן, א"כ אמר מלך קציה, הבן והבת יתחתנו, והאוצר יהיה שייך להם כמתנת החתונה. ראה מלך קציה את אלכסנדר מוקדון שהוא יושב ותמה. אמר לו, האם לא דנתי נכון? אילו היה מגיע לפניכם מקרה כזה, כיצד הייתם דנים אותו? ענה לו: הייתי הורג את שניהם, ואת הכסף לוקח לאוצר המלכות. שאל אותו מלך קציה: "האם יורד אצלכם גשם? האם השמש זורחת אצלכם?" אמר לו "כן". אמר לו מלך קציה "יש אצלכם בהמות?" אמר לו "כן". אמר לו, לא בזכותם זורחת השמש ויורד הגשם, אלא בזכות הבהמות, שכתוב [תהלים ל"ו - ז] "אדם ובהמה תושיע ה'", אדם בזכות בהמה. לפי זה אומר ה"יטב לב" במילים אלו טמונה הוראה לכל אדם מהי ההנהגה הראויה בדיני ממונות. ישנן שתי סיבות מדוע אדם תובע את חברו לדין תורה. אפשרות אחת, וכך הן רוב התביעות, אדם טוען "מגיע לי ממון

מסוים ובעל דיני מסרב לתת לי אותם. אפשרות שניה, שאדם בא ואומר: אינני יודע אם מגיע לי כסף, חברי טוען שהוא חייב לי ואני אומר שאינו חייב. אלו הם שני סוגים שונים של דין תורה. באופן הראשון, הנתבע לא ילך לבית הדין עד שיקראו לו לבוא, ואילו באופן השני, הוא לבד מצד עצמו הולך לבית הדין, כי הוא רוצה לברר האם מגיע לו כסף או לא.

יסוד נפלא זה לימדנו כאן התורה, "שופטים ושוטרים תתן לך", לא שיקראו לך לדין תורה, אלא כל פעם שיש לך ספק בדיני ממונות, תרוץ לרב לשאול, אל תחכה ותאמר: אם לא הוציא מרשותי את הממון, כנראה שהוא שלי, אלא תלך ותברר האם באמת מצד הדין והיושר שלך הוא.

בספר "תולדות יעקב יוסף" כותב, המילה לך, באה ללמד, לך – לעצמך, קודם כל תשפוט את עצמך, קשוט עצמך תחילה, ובאותה מידה שאתה מוודע לעצמך, תמודד גם לאחרים, שלא תהיה מיקל לעצמך ומחמיר לאחרים, מוחל וותרן לעצמך, ומדקדק לאחרים כחוט השערה, דורש מהם מה שאינך מקיים בעצמך, "בכל שעריך", בכל השיעורים והמידות שלך.

"לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" (ט"ז - י"ט)

מדוע התורה פותחת בלשון יחיד ומסיימת בלשון רבים? מתוך בספר "בכורי שחר", **רבי שמואל חיים רוזנבלום** אב"ד קאוולא, ה"כלי חמדה" [ס"ק ב'] כותב שהציווי "ולא תקח שחד" הולך גם על השוטרים, ולכן פתח תחילה בלשון יחיד, כיון שהשוטרים הם אלה המוציאים לפועל את פסק השופטים, ואם יקחו שחד נמצא שמקלקלים את כל סדר המשפט, לכן אף הם מוזהרים באיסור, כי השוחד שהם יקחו עשוי לסלף את דברי הצדיקים היינו את הכרעת המשפט.

"ולא תקח שחד" (ט"ז - י"ט)

הגמ' בכתובות [ק"ה:] אומרת, מה הפירוש "שוחד"? שהוא חד. כתב הב"ח לבאר: הגמ' במסכת שבת [י.] אומרת, כל דיין הדין אמת לאמיתו, כאילו נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית. וא"כ, הלוקח שוחד ומעוות את הדין, אין לו שותף לדינו, הרי שהוא "חד", הוא יחיד.

"ולא תקח שחד" (ט"ז - י"ט)

דורשי רשומות אמרו, שהאותיות שאחר האותיות "שחד", הן "תטה", ללמדנו, שאחר נטילת השוחד, באה הטיית הדין. מוסיף החיד"א, ואני אומר עוד, שהאותיות שקודם "שחד" הם "רגז" וכן "גזר", ללמדנו, שאם נוטלים הדיינים שוחד, יש ח"ו רוגז ואח"כ גזירות רח"ל.

"ולא תקח שחד" (ט"ז - י"ט)

"אפילו לשפוט צדק". [רש"י]

שואל ה"שפת אמת" [תרל"ה], אם הצדק הוא עם בעל הדין שנתן את השוחד, מה בכך שיהפוך בזכותו? ומתוך, שהשוחד מוזק הרבה יותר מאשר הטיית דין חד פעמית. השוחד גורם להטיית לב השופט, מקלקל את ליבו הישר ומעוות את כושר שיפוטו גם לטווח ארוך, וזהו שאמר 'יעור עיני חכמים'.

"ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים" (ט"ז - י"ט)

שואל ה"חפץ חיים", מי הם אותם "חכמים" אשר השוחד עלול לעוות את עיניהם? ומתוך, ההגדרה של מושג תלוי באומרה, למשל, אם יגידו על פלוני שהוא "עשיר", אם האומר הוא עני, יכול להיות שאצלו המושג עשיר הוא אדם שיש לו גם קצת כסף. אבל אם אדם עשיר מאוד יגיד על פלוני כי הוא עשיר, אפשר כבר לשער גודל עושרו. כך גם לגבי חכמה, אם אדם יאמר על חברו שהוא חכם, צריכים קודם לבדוק את חוכמתו של אותו אדם. אבל אם נשמע שרבי עקיבא איגר כתב על אחד שהוא "חכם", וק"ו אם שמענו שהרמב"ם העיד על מישהו שהוא "חכם", אזי אין ספק כי מדובר בחכם גדול. על אחת כמה וכמה אם שלמה המלך, החכם מכל אדם, היה כותב על מישהו שהוא "חכם", היה ידוע לנו בבירור כי חכמתו מרובה על למאוד.

אומר ה"חפץ חיים", צא וחשוב מהי מידת חכמתו של מי שהקב"ה בכבודו ובעצמו מעיד עליו שהוא חכם, אין ספק כי מדובר באדם שאין גבול ושיעור לחכמתו, ואע"פ כן מעידה התורה שהשוחד יעור עיניו, כי התורה כותבת בפירוש "כי השחד יעור עיני חכמים", ובאיזה חכם דיברה התורה, הרי אומר לא במי שהבריות אומרים עליו שהוא חכם, אלא במי שהקב"ה עצמו מעיד עליו שחכם הוא.

מסיים ה"חפץ חיים", צא ולמד עד כמה גדול כח השוחד, עד שאפילו מי שהקב"ה מעיד עליו כי הוא "חכם", אין הוא יכול לעמוד בפני השוחד, "כי השחד יעור עיני חכמים".

"ולא תקח כי השחד יעור עיני חכמים" (ט"ז - י"ט)

הגמ' בסנהדרין [כ"א:] אומרת, אמר ר' יצחק, מפני מה לא נתגלו טעמי תורה, שהרי שתי מקראות נתגלו טעמים ונכשל בהם גדול העולם. כתוב "לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו", אמר שלמה, אני ארבה ולא אסור, וכתוב "נשיו הטו את לבו". שואל ה"שואל ומושיב", מדוע איפוא גילתה התורה טעם איסור לקחת שוחד, ולא חששה שמא יכשלו בכך? ומתוך, כי באלו המצוות שנמסרו טעמן, חשב שלמה שדינים אלו נאמרו להדיוטות, לאנשים פשוטים שקל להם לסור מדרך הישר, אבל שלמה המלך הרגיש בעצמו שהוא חכם ותקיף בדעתו, ולכן הוא לא ייכשל. לא כן באזהרה על איסור שוחד, כאן אין המקום לטעות שרק לפשוטי עם נאמרו הדברים, שהרי בפירוש נאמר "כי השחד יעור עיני חכמים".

יהודי אחד נכנס לרב רפורמי ידוע, ואמר לו: אדוני הרב, אני באתי מעיר רחוקה כדי לתבוע בעל דברים שלי לדין תורה. ומי הוא הבעל דברים שלך? שאל הרב. הרבנו של עולם בכבודו ובעצמו, ענה היהודי. חייך הרב ושאל, ומדוע אפוא הטרחת לבוא ממרחק עד לכאן? וכי לא יכולת לתבוע את בעל דינך לפני אחד הרבנים בעירך? הסביר לו היהודי, "כל הרבנים בעירי הם יראי אלוקים, ויש מקום לחשוש שמא לא יוכלו לקיים את הפסוק "לא תגורו", ומחמת היראה יטו את הדין לטובת הרבנו של עולם, אבל עליך "אדוני הרב", שמעתי שאין כך אפילו שמץ של יראת שמים, ויכולני לסמוך עליך שלא תטה את הדין לרעתי"....

"כי השחד יעור עיני חכמים" (ט"ז - י"ט)

לעיל בפרשת משפטים [כ"ג - ה'] כתוב "כי השוחד יעור פיקחים". שואל הגר"א מוילנא, יש להבין פשר השינוי, שכאן אמר "חכמים" ושם "פיקחים".

וביאר, ישנם שני דברים שמוכרחים להיות בדין. האחד, שיהא חכם בתורה, להבין הדין על בוריו. השני, שיהא חכם בטיב המסחר ומרמת העולם הזה כדי שיוכל להבין בדין מרומה. והנה, 'חכם' נקרא חכם בתורה, ו'פיקח' הוא זה שמבין ויודע במרמת העולם. ואמר הכתוב: כי השוחד יעור בין 'עניי חכמים' - בחכמת התורה, ובין את ה'פיקחים' - היודעים בטיב העולם.

רב אחד היה נזהר מאוד בענייני שוחד, והיה עני גדול. הוא פירש את הגמ' בסנהדרין [ו:]: "אין לו לדיין אלא מה שענינו ראות" כך: הדיין הישר נזהר משמץ של שוחד, אין לו בעולמו לא עושר ולא נכסים, רכושו היחיד הוא מה שענינו ראות.

"כי השחד יעור עיני חכמים" (ט"ז - ט"ח)

ישנה מחלוקת רעיונית בין ה"חזון איש" לרבי אלחנן וסרמן האם נתנית השוחד טבעה להטות משפט, או שנתנית השוחד אינה מהווה גורם טבעי לנטיית ליבו של דיין לטובת נותן השוחד.

רבי אלחנן וסרמן הי"ד כותב [קובץ הערות בביאורי אגדות סי' א' ס"ו] שהשוחד חוק הוא בטבע, בכוחות נפש האדם, כי הרצון ישפיע על השכל, ומובן שהכל לפי ערך הרצון, ולפי ערך השכל, כי רצון קטן ישפיע על שכל גדול רק מעט, ועל שכל קטן ישפיע יותר, ורצון גדול ישפיע עוד יותר, אבל פטור בלא כלום אי אפשר, וגם הרצון היותר קטן יוכל להטות איזה נטיה גם את השכל הגדול יותר. מוכיח זאת ר' אלחנן, שאם אין זה חוק בטבע, הרי ציווי זה נאמר אף על משה רבינו ואהרן הכהן, וציווי זה נאמר אף על שוחד בשווה פרוטה, האם שייך לומר שמשנה ואהרן יטו את הדין כתוצאה משוחד שכזה, אלא בהכרח שחוק הוא בטבע שהשוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים.

אמנם, ה"חזון איש" בספרו "**אמונה ובטחון**" [ג' - ל'] מסביר באופן שונה את מהות ה"שוחד", שוחד אינו דבר שכלי שישפיע על האדם, אלא חוק מחוקי התורה. והראיה, אדם יכול להורות הוראה לעצמו, ויכול לבדוק את בהמתו אם היא טריפה גם אם הוא עני ואביון, וכן בענייני כשרות, יכול להכריע לעצמו על אף שהכרעתו תהיה נגועה בשוחד מצד עצמו כדי שלא יפסיד כסף. ורק בדיינים נאמר דין זה, שאסור להם לקחת שוחד, אבל אדם יכול לשפוט את אוהבו או את שונאו [להוציא מקרים מסוימים], על אף שהוא יכול להיות משוחד רגשית. וכך כותב ה"חזון איש": לקיחת השוחד הוא מן הדברים המגונים במיוחד שהתורה תיעבה אותו, שכן עלול הוא (בסוד כוחות הנפש) לעור עיני חכמים וכו', ומכיוון שאמרו חז"ל [זוהר בתחילת פרשת תולדות] "אסתכל באורייתא וברא עלמא", שהקב"ה הסתכל בתורה וברא את העולם, לכן נתנה התורה כח בשוחד לעור ולסלף, וניתן בו גם כח טומאה, ומכוח זה הוא מטמא את הלב ומרדים את הבינה. ומכיוון שכן, מוכה הדיין את משחדו, ולא זו בלבד, אלא שמכיוון שהתורה פסלה דיין זה לדון בדינו של משחדו, על כן אם למרות זאת הוא יושב בדינו, הרי הוסר ממנו גם מכסה החכמה וכו'. אבל זה רק כשיושב במשפט, אבל כשזה לא נאסר כיון שאין טומאת שוחד, סמכה התורה על הדיין שלא יכנע לשאיפת ליבו.

ועיין עוד להלן על הפסוק "ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו" (י"ז - י"ח) בדברי ה"נחל אליהו".

"כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" (ט"ז - י"ח)

דברים המצודקים. [רש"י]

רש"י בא ליישב תמיהה גדולה, איך קורא הפסוק למי שלוקח שוחד בשם צדיק, 'דברי צדיקים'? לכן כדי לסלק תמיהה זו, פירש רש"י כי 'צדיקים' לא קאי על היושבים על מדיו, אלא על משפטי התורה שהם דברים מצודקים, והם יהיו מסולפים על ידי בעקבות לנטיית השוחד (ועי' תוס' [כתובות ק"ה: ד"ה אפילו]).

"היכל הברכה" [משפטים ר"ג:] מבאר על פי המסופר על ה"אוהב ישראל" **מאפטא** זצ"ל שניהל דין תורה ממושך, והדיינים שישבו עמו ניסו להטותו לטובת אחד מבעלי הדין שממנו קיבלו שוחד, אולם הוא התעקש שאין הצדק איתם. יום אחד לפתע החל להרגיש בלבו נטייה לצידם. בראותו כי כן ביקש לעצור ולדחות את המשך הדיון, כדי לעמוד על פשר הדבר. כך דחה אותם כמה ימים, עד שהגיע ראש חודש, וכאשר הלביש את הבעקישטע המיוחדת לראש חודש שהיתה לו, בעודו מושיט ידיו לתוך כיסו, הרגיש שהונחו שם כמה מטבעות יקרות ערך. מיד הבין למה ליבו החל נוטה לצד זה. נמצא, אפילו מי שהוא באמת צדיק, יכול לבוא לידי סילוף, כאשר יקבל שוחד. אף שלא ראה, ולא ידע, ומימיו לא הסכים לקבל.

"כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" (ט"ז - י"ח)

יש לדייק מהו כפל הלשון 'יעור' ו'יסלף'? בספר "**כפתור ופרח**" מובא מרבי חיים קרא אב"ד לונשיץ זצ"ל בעמ"ח ספר "**דברי משפט**" שביאר, כתוב [בראשית כ"ה - כ"ח] 'ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו' ודרשו חז"ל [מדרש תנחומא תולדות ח'] בשביל שוחד דברים, כיצד מעשרין את המלח ואת התבן, וכן נתן שוחד ליצחק באכילה ושתייה. ועוד אמרו חז"ל [בראשית ס"ה - ח'] 'למה כהו עיניו של יצחק, כדי שיוכל יעקב לקבל הברכות', שהרי יצחק סגי נהור היה וביקש לברך את עשו, ואם יצחק היה רואה בעיניו לא היה מברך את יעקב, וכן יעקב אמר (במרמה) 'ויאמר יעקב אל אביו אנכי, עשו בכורך' [בראשית כ"ז - ט']. ועל כן מזהירה התורה בשני לשונות אלו, שוחד - כי השחד יעור עיני חכמים, כפי שעיוור את יצחק, בשביל שיתברך יעקב, ו'יסלף' - דברי צדיקים, כפי שיעקב נאלץ לסלף (כביכול, נראה מדבריו כאילו מסלף) דבריו באומרו 'אנכי, עשו בכורך' בשביל לקבל את ברכת אביו - יצחק.

"לא תטה משפט לא תכיר פנים לא תקח שחד" (ט"ז - י"ח)

"צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלוך נותן לך" (ט"ז - כ')

הסמיכה התורה שני פסוקים אלו אשר הראשון שבהם עוסק במשפט והשני עוסק בצדקה. כותב ה"בלי יקר", הזכיר כאן המשפט והצדקה, לפי שיש לפעמים דיין העושה צדקה ומשפט כאחד, כדרך שעשה דוד המלך משפט לזה וצדקה לזה [סנהדרין ו:]. אך יש הפרש בין משפט לצדקה, כי במשפט צריך השופט להיות מתון, אך צדקה צריכה להיעשות מיד ובמהירות, ככתוב [משלי כ"א - כ"א] 'רודף צדקה וחסד ימצא חיים'.

"צדק צדק תרדוף" (ט"ז - כ')

לשם מה הכפילות 'צדק צדק'? אומר רבי **בונים מפשיסחא**, גם הרדיפה אחרי הצדק, צריכה להיות בצדק ולא בשקר.

ביאור נוסף, צדק לבד אינו מספיק, כי בעיני בני אדם יש הרבה מיני צדק, כשם שיש הרבה מיני אמת, וכשם שיש אמת של שקר, כך יש צדק של שקר וחסד של חטאת, כל משטר והצדק שלו. לכן אומרת התורה "צדק צדק תרדוף", שגם התכלית וגם האמצעי, ממקור הצדק יהיו.

רבי יהודה אסאד זצ"ל בספרו **"דברי מהרי"א"** מבאר, יש ב' מיני בעלי צדקה: האחד, נותן משום שיש לו לב טוב, השני - נותן משום שה' ציווה לעשות צדקה. ובה' יכולין להבחין אם נותן צדקה מצד רחמנות או מצד שה' ציווה, שאם אחד נותן צדקה מחמת שה' ציווה - אז הוא רודף ודורש אחר העניים, אבל אם נותן רק מפני רחמנות, אז אינו רודף - רק אם מזדמן לו עני נותן לו. וגם לענין שכר יש חילוק ביניהם, שאם נותן צדקה מחמת רחמנות, אז הקב"ה נותן לו שכרו בעוה"ז מדה כנגד מדה. אבל אם הוא נותן מחמת שה' ציווה - אז יש לו שכר בעוה"ב שהוא חיי נצח. ובה' אתי שפיר - "צדק צדק תרדוף", דהיינו, על אופן זה תתן צדקה, שתתן אחר העניים, ואז מוכח שמחמת שה' ציווה אתה נותן צדקה, ושכרך יהיה "למען תחיה" - ר"ל לעולם התחיה - בעולם הנצחי שהוא עוה"ב.

רבי מאיר מפרמישלאן זצ"ל [הובאו דבריו בספר "דברי מאיר"] מבאר ע"פ הגמ' בבא בתרא [ט.] 'רב הונא אמר בודקין למזונות ואין בודקין לכסות, רב יהודה אמר בודקין לכסות ואין בודקין למזונות', והלכה נראה כרב יהודה, דהגמ' מסייע ליה, ד'תניא כוותיה דרב יהודה: אמר כסוני - בודקין אחריו, אמר פרנסוני - אין בודקין אחריו'. וזהו כוונת הכתוב, 'צדק צדק' - יש שני מיני צדקות - כסות ומזונות, אבל איזה מהן צריך אתה לרדוף אחריו בלי שום בדיקה? לזה מסיים הכתוב: 'תרדוף למען תחיה', היינו, במזונות צריך אתה לרדוף, כי 'למען תחיה' משמעותו להחיותו.

רבי משה שטרנבוך מבאר, כפל הלשון בא הרבות שלא ירדוף הצדק רק לעצמו, אלא ירדוף אחר הצדק גם לאחרים, לדאוג שלא ירמו אחרים ויעמיד את הצדק והאמת בעולם, וזהו שכתבה תורה למען 'תחיה' וירשת את הארץ, כי זיכוי הרבים היא סגולה לזכות לאריכות ימים, ועל כן מי שמקיים בנפשו "צדק צדק תרדוף" ופועל לטובת אחרים שיעשו עמהם צדק, הרי הוא זוכה "למען תחיה" לאריכות ימים. וטעם הדבר שזיכוי הרבים היא סגולה לאריכות ימים, מפני שלפעמים האדם אינו זכאי עוד לחיות לפי מעשיו, אך מ"מ אם רבים צריכים לו הקב"ה משאיר אותו בחיים למען אחרים הצריכים לו, ועל כן מי שרוצה לזכות לאריכות ימים יעסוק בזיכוי הרבים או יתן צדקה לאחרים מממונו, כי אז אפילו אם למען עצמו אינו זכאי עוד לחיות, מ"מ הקב"ה מוסיף לו שנות חיים עבור אחרים הצריכים לו.

מוסיף **רבי משה שטרנבוך**, יסוד הדברים שמעתי מפי **רבי אליהו לופיאן זצ"ל** בדרשה בערב ראש השנה, שסגולה גדולה לאדם לצאת זכאי במשפט דראש השנה, שיתעסק בצורכי ציבור, שעל ידי זה הקב"ה יציל אותו מפורענות לתועלת הרבים שאינם צריכים להפסיד או להצטער כשיארע לו חולי או גזירה רעה, ובבני תורה.

ובדומה לזה שמעתי מפי **מרן הגרי"ז זצ"ל** בביאור מידת "אמת" ב"ג מידות, כי לכאורה תמוה מה המעלה בזה שהקב"ה שופט באמת ולא בשקר, ופירש מרן זצ"ל בכוונת הדברים, שבשעה שהקב"ה גוזר ייסורים על אדם רח"ל,

הוא לוקח בחשבון גם את עוגמת הנפש שיהא מזה למכריו וידידיו, ואם אין מגיע להם עוגמת נפש, אין הקב"ה גוזר גזר דין רע על האדם, ולא כמידת בשר ודם מידת הקב"ה, ששופטי בשר ודם דנים את האדם עפ"י מעשיו ואינם מתחשבים בעוגמת נפש שיהיה לקרוביו וידידיו ממשפט, אבל משפטי הקב"ה הם "אמת לאמיתה" ממש, ואין יוצא אפילו בתוצאה מהמשפט שום שקר.

ועל דרך זה פירשו בשם **רבי ישראל סלנטר זצ"ל** את הפסוק בתהלים [י"ט - י.] "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו", שמשפטי שמים 'צדקו יחדיו' מכל צדדי המשפט, שאין מי שנפסד או שנידון שלא כדין מהמשפט, ואפילו לא בעוגמת נפש שהיא רק תוצאה מהמשפט, ואמר הגרי"ס שלכך ירבה האדם באוהבים שעי"ז תתעכב צרתו באופן שלאוהביו לא מגיע הצער שיצטערו בצרתו.

"צדק צדק תרדוף" (ט"ז - כ')

כותב בספר **"גבעת שאול"**, במילים אלו נרמזת המצוה להפריש מעשר כספים ולתת מהם צדקה לעניים. כיצד? שלוש אותיות מרכיבות את המילה 'צדק', האות האמצעית היא האות ד' המסמלת את הדלות, וכמו שהגמ' במסכת שבת [ק"ד.] אומרת, ולא לחינם הניחו אותה בין האות צ' לאות ק', כי ההפרש של חשבון הגימטריה בין שתי אותיות אלו הוא עשר, וזהו האחוז שעל האדם להפריש מרווחיו ולתת צדקה לעניים.

"צדק צדק תרדוף" (ט"ז - כ')

אתה תמנה שופטים בכל שערים. שפעמיים בשבת בתי דינין יושבין בעירות, בשני ובחמישי. [תנחומא ד']

כידוע יש שבעה כוכבי לכת, וסימנם שנצ"מ חכ"ל - שבתאי, נגה, צדק, מאדים, חמה, כוכב, לבנה. וסדר הופעתם בשמים בלילות הוא לפי הסדר הנ"ל, ולפי"ז יוצא שביום שני שולט כוכב צדק, והנה סדר הכוכבים ביום הוא חל"מ כצנ"ש, דהיינו, ביום ראשון בתחילת היום שולט כוכב חמה וכו'. נמצא, שביום חמישי בתחילתו, שולט כוכב צדק. ולפי כל הנ"ל יוצא, שכוכב צדק שולט פעמיים בשבוע, ביום שני וביום חמישי.

ולפי"ז הגר"א **מוילנא** בספרו **"אדרת אליהו"** מבאר את דברי המדרש, "צדק צדק תרדוף" - מכאן שצריך להושיב דינים בימי שני וחמישי, שהרי אלו הימים שכוכב צדק שולט בהם.

"צדק צדק תרדוף למען תחיה" (ט"ז - כ')

בספר **"ברכת משה"** [הובא בעלון "לאור הנר"] מפרש פסוק זה בדרך צחות. סיבות רבות ותירוצים שונים ומשונים מוצא יצר הרע מדוע לא לקיים מצוות צדקה כתיקונה, אם אדם רוצה לתת צדקה, אומר לו היצה"ר "הרי הגמ' אומרת בסוטה [מ"ט:] "גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה", א"כ עליך לעסוק בגמילות חסד ולא בצדקה. לכן הוא מחליט לעסוק בגמילות חסד ולהלות לעני, אומר לו היצר הרע: "מנין לך שיחזיר את ההלוואה, מוטב שתעשה גמילות חסדים עם עשיר שיש לו כסף ויוכל לפרוע חובו". וכשרוצה לגמול חסד עם עשיר, אומר לו היצר: מנין לך שהוא עשיר, אולי מחר יתהפך עליו הגלגל, על כן אין לך אלא לגמול חסד עם המתים... היינו שיקפיד לקיים מצוות הלווית המת, ואל תוציא ממון מכיסך לשום אדם, ושלא תניח מעותיך על קרן הצבי.

הוא נשאר בידו, וכמו שנאמר בפסוק [רמיהו י"ז - י"א] "קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו". מבאר המגיד מדובנא, "קורא דגר" פירושו - "קורא" הוא שמו של העוף, "דגר" - דוגר ומגדל המגדל אפרוחים שאינם שלו. התרנגולת כשהיא מגדלת את אפרוחיה, אין לה כל צורך לשרוק ולצפצף להם כדי לאוספם אליו, ואילו ה"קורא" תמיד צריך לשרוק ולצפצף לאפרוחים, כי תמיד הם בורחים ומתרחקים ממנו, כי לא הוא ילד אותן ולכן הוא נחשב להם זר. כך גם הוא הכסף שבא לאדם ביושר, אינו צריך תמיד לדאוג כדי שישתמר אצלו, אבל כסף המגיע לאדם שלא ביושר, תמיד צריך לעשות פעולות שהכסף ישאר אצלו, כי הכסף מבקש לברוח ממנו ולחזור לבעליו. זה מה שכתוב בפסוק "קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו". ועל פי זה מובן גם הפסוק כאן, "צדק צדק תרדוף", כי אם תעשה כן, תזכה "למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך".

"לא תטע לך אשרה כל עץ וכו'" (ט"ז - כ"א)

לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה. [רש"י]

הגמ' בסנהדרין [יז]: אומרת, אמר ריש לקיש כל המעמיד דיין שאינו הגון, כאילו נוטע אשרה בישראל, שנאמר "שופטים ושוטרים תתן לך", וסמך ליה "לא תטע לך אשרה כל עץ". שואל ה"ערוך לנר", מה הדמיון בין העמדת דיין שאינו הגון, לנטיעת אשרה? ומתוך, הרי רש"י כתב "לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה", משמע אפוא, שאיסור נטיעת אשרה הוא אפילו קודם שנעבדה, כך גם ביקשו רבותינו ללמדנו, שאיסור מינוי דיין שאינו הגון, הוא עוד קודם שדן שלא כראוי, עצם המינוי יש בו איסור חמור.

רבי חיים מבריסק ענה על שאלה זו, בשעה שמעמידים צלם ופסל של עבודה זרה, כולם יודעים שזו עבודה זרה ואי אפשר לטעות, משא"כ באשרה, בחיצוניותה הרי היא עץ יפה, תאוה לעיניים, ולאמיתו של דבר בפנימיותה, אין היא אלא עבודה זרה, וכך הוא דיין שאינו הגון.

"לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך" (ט"ז - כ"א)
לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה. [רש"י]

שואל ה"דברי שלמה", העץ נעשה אשירה רק כאשר עובדים בו עבודה זרה, וא"כ, בשעה שנטעוהו עדיין לא היה "אשרה", ומדוע נאמר "לא תטע לך אשרה"? ועוד, מה שהתורה אמרה שהאיסור לטעת עץ הוא "אצל מזבח ה' אלקיך", וכי מותר לטעת עץ ליד המזבח? ומתוך, כדי להרחיקנו מתועבות הגויים וממעשיהם, אסרה התורה לא רק את מעשי הגויים עצמם, אלא הוסיפה והורתה לנו להתרחק מהם ולא לעשות מעשים שמצד עצמם אין בהם איסור, אלא שהם דומים למעשה הגויים. ה"אשרה" אסורה באיסור גמור, כי יש בה עוון עבודה זרה, אך התורה לא הסתפקה בעצם האיסור של עשיית אשרה, אלא הוסיפה ואסרה אף נטיעת עץ ליד המזבח, למרות שהעץ לא נועד לשם אשרה כלל וכלל, אלא לשם נוי וכדומה, וכל כך למה? משום שאם יהיה עץ נטוע ליד המזבח, ייראה הדבר כמנהג הגויים שהיו נוטעים עצים ליד מזבחותיהם לשם עבודה זרה. שני עניינים אלו משמיעה

ומצד שני, יש לו לאדם להתחכם ולחשוב שכר מצוה כנגד הפסדה, שהרי על מצוות צדקה כתוב [משלי י - ב] "וצדקה תציל ממות", וא"כ, על מצוות נתינת צדקה יזכה לאריכות ימים ושנים, ואילו על גמילות חסד שעושים עם המתים, משלם הקב"ה מידה כנגד מידה, וכמו שהגמ' בכתובות [ע"ב]. אומרת, דספד יספדוני דקברי יקברוני (מי שספד יספדו אותו, ומי שהתעסק בקבורה יעסקו גם איתו בקבורה), וא"כ, מוטב לו לעשות צדקה ויזכה לחיים, משיעסוק רק בגמילות חסדים עם המתים ויזכה להספד ולקבורה נאותים. דבר זה נרמז בפסוק שלפנינו, "צדק צדק תרדוף למען תחיה", עליך לרדוף אחרי מצוות צדקה, ולא להתפתות לדברי היצר הרע המפתה אותך לעסוק בגמילות חסד עם המתים בלבד, מדוע? "למען תחיה", כי על ידי מצוות הצדקה תזכה לאריכות ימים ושנים טובות.

המגיד רבי יעקב גלינסקי זצ"ל [מופיע בהגש"פ "והגדת"] היה רגיל לספר בדרשותיו, סיפור אותו היו רגילים לספר בנובהרדוק, עשיר קמצן חלה בטיפוס הבהרות, היתה זו מחלה קטלנית, ממנה איש לא קם. בצר לו, הבטיח שאם יתרפא יתן חצי מליון זלוטי לצדקה, הון עתק, אבל הבטיח בלב קל, שהרי איש לא הבריא ממחלה זו, אז למה לא להבטיח? כדי שיהיה מה לומר עליו בהספדו... לא עזר לו, ונרפא לאסונו. מיד התייצבו העניים בתור ארוך, לקבל חלקם בחצי המליון. חשכו עיניו, מה יעשה? לאשרו, היה יודע ספר, זכר את הגמ' בסוכה [מ"ב]: שגדולה גמילת חסדים יותר מן הצדקה, הודיע שחצי מליון עובר שדרוג, לא לצדקה, אלא לקרן גמ"ח. חשב שהועיל. איפה! התור התארך כפליים, כי גם העשירים עמדו בתור לקבל הלוואה, וכמו שהגמ' אומרת שם, "גמילות חסדים בין לעניים ובין לעשירים". מה עושים? נזכר שהגמרא אומרת טעם נוסף, "צדקה בממונו גמילות חסדים בין בגופו בין בממונו", הודיע לכולם שהחליט לשנות את היעוד, במקום להקצות כסף לצדקה, ומהו כסף, בסך הכל ממון, מוכן הוא לעשות הרבה יותר, לטרוח בגופו. לא שיער את התוצאה, אנשים התדפקו על דלתו בלי סוף, אולי מוכן הוא לסעוד את בנם החולה, אולי יאות ללוות את אביהם הקשיש, אולי מוכן הוא לעזור בנשיאת משאות. חשב העשיר, וכי בשביל זה הבראתי, כדי לבלות ימי בעזרה לזולת? חייב להיות לכך פתרון! עיין ומצא, ודאי, לפיכך נכתב הטעם השלישי, "צדקה לחיים גמילות חסדים בין לחיים בין למתים", התנדב אפוא לחברא קדישא, ונשם לרווחה: אף אחד לא עמד בתור כדי להיקבר, אשרי! גם קיים נדרו וגם נשאר עם רכושו.

"צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ" (ט"ז - כ)

כדאי הוא מנוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן. [רש"י]

המשנה באבות אומרת, חרב באה לעולם על עיוות הדין, והגמ' בסנהדרין [יז]: אומרת, כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה. וא"כ כתב בספר **"בנין אריאל"**, "דיינים שאינם מהוגנים, מביאים לשתי פורענויות, חרב וגלות, אבל אם אתה ממנה דיינים כשרים, ממילא נהפוך הוא, לא ל"חרב" ולא ל"גלות" הם גורמים, אלא "להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן".

"צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ" (ט"ז - כ)

כאשר אדם משיג את ממונו בדרך ישרה וכשרה - אמר המגיד מדובנא - אז נשאר הממון ומתקיים בידו. לא כן אם ממונו של האדם בא אליו בגזל, אין

מספרים על רבי משה דוד טייטלבוים, שבדרשתו במסיבת האירוסין של בתו, אמר: אני רב הקהילה, ואני סובל סבל רב מה"בעלי בתים" שבקהילה, ולכן גמרתי אומר שאת בתי אחתן עם עַם הארץ גמור, כדי שלא יהיה ראוי להתמנות כרב, וכך יוכל לחסוך מעצמו ומבתי את כל עגמות הנפש הזו, אבל נוכחתי לדעת, שגם אם יהיה עם הארץ גמור, אין זה מבטיח שהוא לא יהיה איזה רב של קהילה, לכן אמרתי לעצמי, שאם זה כך, אזי כבר עדיף שלפחות יהיה תלמיד חכם.

רבי מאיר שפירא מלובלין היה מחמיר מאוד בקבלת הבחורים לשיבה, ורק אלו שעמדו בהצלחה במבחן היו מתקבלים לשיבה. לעומת זאת, בנים של רבנים, היו מתקבלים בנקל. כששאלוהו לסיבת הדבר, אמר: אני מקבל רק בחורים מצוינים, כי אני רוצה להעמיד דור של רבנים בעם ישראל, אבל בנים של רבנים הלא ממילא יהיו רבנים, לפחות שיידעו ללמוד.

"לא תזבח לה' אלקיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע" (וי' - א') כתוב במדרש [דבר"ה ח'] בכסא של שלמה המלך היו שש מדרגות, ובפרשה זו ששה דברים שהם בלא תעשה "לא תטה משפט", "לא תכיר פנים", "לא תקח שחד", "לא תטע לך אשרה כל עץ", "לא תקים לך מצבה" ו"לא תזבח לה' אלקיך שור ושה אשר יהיה בו מום".

בספר **"פנינים משולחן גבוה"** מביא בשם **רבי שאול קצנלבון**, אב"ד וילנא, ששאל, שלושת הלאוים הראשונים עוסקים בדיינים ובהוראת דין - שלא יטו משפט, או יכירו פנים ויקחו שוחד. גם השניים הנוספים קשורים לעניין, וכמו שכתב הרמב"ם "כל המעמיד דין שאינו הגון כאילו הקים מצבה, שנאמר לא תקים לך מצבה אשר שנה ה' אלקיך, ובמקום תלמידי חכמים, זה כאילו נטע אשירה שנאמר "לא תטע לך אשירה". אבל הלאו השישי שאסור להקריב קרבן בעל מום, מה זה נוגע לדיינים, ומה הוא קשור למלך? ומתוך, הרמב"ם בהלכות סנהדרין [פ"ד ה"ט] כותב: "מי שאינו ראוי לדון מפני שאינו יודע או מפני שאינו הגון שעבר ראש גלות ונתן לו רשות או שטעו בית דין ונתנו לו רשות אין הרשות מועלת לו כלום עד שיהא ראוי. שהמקדיש בעל מום למזבח אין הקדושה חלה עליו. ולכאורה מה ההשוואה? אלא, באמת הן הן הדברים שהובאו במדרש שהכרוז היה מכריז במעלה השישית "לא תזבח לה' אלקיך שור ושה אשר יהיה בו מום", ומדוע? כי כאן הוראה למינוי דיינים, שאפילו אם עברו ומינו מי שאינו הגון, המינוי אינו מינוי.

"וילך ויעבוד אלהים אחרים" (וי"ג - ג')

הגמ' בקידושין [ל"ט:] אומרת, מחשבה טובה הקב"ה מצרפה, ונותן עליה שכר על אף שלא יצא לפועל. אבל מחשבה רעה, אין נענשים עליה ורק על מעשה העבירה עצמה. יוצא מהכלל חטא עבודה זרה, שגם אם חישב לעבדה ולא עבד, נענש עליה. כותב **רבי רפאל הכהן מהמבורג**, לכן כתוב **"וילך ויעבוד"**, שגם ההליכה לעבוד עבודה זרה נחשבת לו לעוון.

"והוגד לך ושמעת ודרשת היטב" (וי"ד - ד')

כותב ה"פרי מגדים", "והוגד לך", שעה שאדם אומר לך דבר טוב, דבר תורה, "ושמעת", ואתה מאזין ומקשיב לו, "ודרשת היטב", ואחר כך אתה

לנו התורה: "לא תטע לך אשרה", זהו עצם איסור נטיעת עץ לשם אשרה, והתורה הוסיפה איסור נוסף "כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך", אין לטעת עץ סמוך למזבח לא להציב מזבח סמוך לעץ, אף שהעץ לא נועד כלל לשם עבודה זרה.

"לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך אשר תעשה לך" (ט"ז - ב"א) כתוב במכילתא [יתרו], למא נסמכה פרשת משפטים למזבח, לומר לך שתשים סנהדרין אצל מזבח. כותב ה"משך חכמה", ענין הקרבנות הוא יסוד מופלא מבינת אנוש, וברור שהקב"ה לא ניזון מאומה מאותם קרבנות, על אף שכתוב [במדבר כ"ח - ב'] "לחמי לאשי", נהפוך הוא, הקרבנות פועלים פעולה נשגבה בנפש האדם ומוסיפים בו שלימות, אבל הבורא יתברך אינו זקוק להם. זאת בניגוד לעובדי האלילים, שעובדים למזלות וכוחות מופשטים. ולכן התורה ציוותה לבנות מזבח מאבנים, האבן, בניגוד לעץ, הוא "דומם" ולא גדל וצמח, אלא אפשר רק להדביק אליו חלקים, משא"כ הצומח והחי ניזונים וגדלים ומוסיפים שלימות בחיותם. זאת ביקשה התורה ללמדנו, בצוותה "מזבח אבנים תעשה לי", כשם שהמזבח עשוי מאבן ואינו זקוק למים ומזון, כך השי"ת אינו זקוק לקרבנות המוקרבים על גבי המזבח. לעומת זאת, ה"אשרה" היא אחת מההשמות המגונים שהתגנתה בהם עבודה זרה, ולשון "אשרה" שהם מתאשרים מאחרים, א"כ, האשרה היא ניגוד למזבח, לכן ציוותה התורה [סנהדרין:] "לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך".

אומר ה"משך חכמה" בדומה לכך, גם הדיין יכול לדון דין אמת, רק אם דומה ל"מזבח אבנים", היינו שאין הוא מקבל או ניזון מאחד הצדדים, לא בממון ולא בכבוד. כאשר הדיין נוהג כן, אזי "המשפט לאלקים הוא" ויכול הוא לבחון לאמת. לכן אמרו חז"ל [מכילתא יתרו] "למה נסמכה פרשת משפטים למזבח, לומר לך שתשים סנהדרין אצל המזבח", כי הסנהדרין כמו המזבח, יכולים לדון דין אמת לאמתו רק כאשר הם בלתי תלויים באחרים, ואינם מתפרנסים וניזונים, כמו מזבח אבנים. ומה נפלא מאמרם ז"ל "כל המעמיד דין שאינו הגון כאילו מעמיד אשרה אצל המזבח".

רבי מאיר שפירא מלובלין מסביר את הקשר בין שופטים למזבח, כשם שהמזבח תוכו אדמה וחיצוניותו נחושת, כך גם הנהגת השופט, בתוך תוכו עליו להיות עניו ושפל ברך, ולחוש לעצמו "ונפשי כעפר לכל תהיה", אך כלפי חוץ עליו לקיים "ולא תגורו מפני איש", כברזל ונחושת, בתקיפות וללא חת, להציל העשוק מיד עושקו.

בעלון **"אש דת"** מביא תירוץ: אדם יכול להורות לעצמו היתר למנות דין שאינו הגון, מתוך הנחה שדיין זה הוא סך הכל אחד מתוך הרכב של שלושה דיינים, והלא שניים האחרים הם דיינים ראויים, ואם כן, למרות שהוא לא הגון, הוא לא יפסוק שלא כדין, שהרי חזקה על השנים האחרים שיפסקו כדין, ועוד שהרי הם הרוב ופסיקתם היא זו שמחייבת, אלא שהוראת ההיתר שמצא לעצמו למנות דין שאינו הגון, הרי יכולה לשמש כסיבה אצל אחרים שיעשו כמוהו וימנו אף הם דיינים שאינם הגונים, וא"כ אין לדבר סוף. לכן אומרת התורה שאם תמנה דין שאינו ראוי, אפילו אם הוא יושב בחברת דיינים ראויים, הרי זה כמו נטיעת אשרה אצל המזבח.

הממון. אבל בדיני נפשות, אין כל אחד פועל חצי עדות, אלא העדות יוצאת מושלמת רק על פי שנים, וכל אחד בפני עצמו אינו כלום. לפי זה מובן ההבדל בלשונות, הפסוק לפנינו מדבר בדיני נפשות, ולכן מובן הלשון "על פני שנים עדים", כי בדיני נפשות שני העדים פועלים יחד לעדות אחת, אבל בפסוק י"ט המתייחס לדיני ממונות ששם כל אחד מהעדים פועל רק חצי עדות, מתאים הלשון "שני", כי אין כאן שנים הפועלים יחד, אלא שני עדים שכל אחד בפני עצמו פועל חצי עדות.

בספר "משיבת נפש" מובא מעשה שהיה עם הגר"א מווילנא זצ"ל, כשהיה נוכח בבית הדין בווילנא בעת שהעידו שני עדים, מיד שסיימו להעיד עדותם, קרא עליהם: 'עדי שקר המה!' והוכיח את דבריו מדברי הגמ' [ראש השנה כ"ג:] 'כיצד בודקין את העדים וכו', אם נמצאו דבריהם מכוונים - עדותן קיימת', ולכאורה תיבת 'נמצאו' מיותרת, כי היה לו לכתוב 'אם דבריהם מכוונים'? אלא ללמדך, שרק אם נמצאו דבריהם מכוונים מתוך הדרישה והחקירה על דבריהם - אז 'עדותן קיימת', אבל אם בשעת הגדתם היו דבריהם מכוונים ממש (עי' חו"מ סי' כ"ח ס"י) וגם לשון הדברים היה זהה ומדויק בפי שניהם, יודענו בהם שהם זייפנים ותיאמו דבריהם קודם לכן.

"על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת" (י"ז - ו')

המדרש [תנחומא סוף וזאת הברכה] תמה מהו 'יומת המת שמשמעתו שממיתים מי שכבר קודם לכן מוגדר מת. היתכן? וכי יש מת שהוא חייב מיחה אחרת?'. עונה המדרש. אלא רשע בחייו חשוב כמת, מפני שרואה חמה זורחת ואינו מברך יוצר אור, שוקעת - ואינו מברך מעריב ערבים, אוכל ושותה ואינו מברך עליה. אבל הצדיקים מברכים על כל דבר ודבר שאוכלים ושותים רואים ושומעים עכ"ל.

וצריך ביאור, הרי הרשע עבר עבירה חמורה שחייב עליה מיתה, וא"כ מדוע המדרש תפס את מה שאינו מברך, וכי מה שאינו מברך חמור מחילול שבת וכד' (וברכות הוא רק דרבנן)? אלא שכאן לא עוסקים בחומר העבירה אלא בחוסר חיות של האדם. "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולם היום" וככל שהאדם יותר דבק בהקב"ה הוא יותר חי, ויש בזה דרגות אך מי שאינו מודה ומברך על כל הטובות שה' עושה עמו, חשוב מת ולא חי, כי בברכות טמון האמונה לייחס הכל למלך העולם, "וצדיק באמונתו יחיה". ובלעדי אמונה אין חיים.

בתפילה אנו אומרים "וכל החיים יודך סלה", וצ"ב מהו "וכל", הרי יש אנשים שחיים ואינם מודים? אלא מי שהוא שייך לחיים הוא מודה על מה שמקבל. ואם אנו רואים מי שלא מודה להשי"ת הרי אינו מכלל החיים אלא מת.

ה"אור החיים" מתרץ, התורה מלמדת אותנו, שכאשר אדם עובר עבירה שחייבים עליה מיתה, הוא נקרא "מת" מיד, רק יש דין שכל זמן שלא העידו עליו, הוא לא חייב מיתה בידי אדם, וכאשר מגיעים עדים ומעידים, מצווים הדיינים להמית אדם "מת" בעצמם, ואם אין עדים והתראה, הרי אין חיוב על בית דין של מטה להורגו, אבל מ"מ הוא נקרא אדם "מת". זה הפירוש "יומת המת", הרי הוא כ"מת".

בא ודורש את הדברים ברבים בשמך כאילו הם שלך, "והנה אמת נכון הדבר", שחזרת על דבריו לנכון ובמדויק, אף על פי כן "נעשתה התועבה הזאת בישראל", תועבה היא, דרך מאוסה היא לאדם להיות אומר דברים אחרים שלא בשם אומרים.

"נעשתה התועבה הזאת בישראל" (י"ז - ד')

יש להבין מה ההדגשה שהתועבה נעשתה בישראל. מבאר ה"חתם סופר", אמת זוהי תועבה שאין שום גוי בעולם שיכול להגיע אליה. כי אם גוי הולך ומניח את אלוהיו ובוחר לו אלוהים אחרים לעובדם, הרי הוא מחליף מפעור למרקולים, מאבן לזהב, או מכסף לבול עץ. מחליף את התוהו במה שכיוצא בו. אבל בני ישראל שעזבו מקור מים חיים וחצבו להם בורות נשברים לעבוד אלוהים אחרים, אצלם התועבה גדולה שבעתיים, שהרי היה לכם אלוקים חיים ומלך עולם, ועכשיו ראו מי החלפתם במי.

"והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההוא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שערך" (י"ז - ה')

המתרגם 'אל שערך לתרע בית דיןך, אינו אלא טועה, שכן שנינו אל שערך זה שער שעבד בו. [רש"י]

האדמו"ר מגור בעל ה"בית ישראל" היה דורש את דברי רש"י הללו על פי הדרש כמין חומר. מי שממתין כל השנה ואינו שב בתשובה עד שהוא מגיע 'לתרע בית דיןך', שהוא כבר עומד בשערי ימי הדין, אינו אלא טועה. כי מן הראוי שב'שער שעבד בו' - תקף כשנכשל יחזור מיד בתשובה, ולא ימתין כלל. (פי ליקוטי יהודה)

"על פי שנים עדים" (י"ז - ו')

מקשה רבי אליעזר סילבר, הרי לפי חוקי הלשון היה צריך להיות לשון הפסוק "על פי שני עדים", וכפי לשון הפסוק לקמן [פרק י"ט פסוק ט"ו] ומדוע כתוב על פי שנים? ומתרץ, במעשה של נביאי הבעל בהר הכרמל מבקש אליהו הנביא [מלכים א' י"ח - כ"ג] "ויתנו לנו שנים פרים", ומובא על כך במדרש רבה [במדבר פרק כ"ג פסקא ט'], "אמר להם בחרו שני פרים תאומים מאם אחת הגדלים על מרעה אחד". למדים אנו מכאן, שהמילה "שנים" אינה רק מקבילה לספרה שתיים, אלא משמעותה שווים שוורים (בדומה למספריים ידיים ריחיים). לפי"ז מובן מדוע הלשון כאן הוא "שנים" ולא "שני", מכיון שבדיני נפשות צריכים שני העדים לראות יחדיו את העבירה, ואי אפשר לצרף שני עדים שכל אחד מהם ראה את העבירה בפני עצמו, ולכן כתבה כאן התורה שניים: "על פי שנים עדים או שלושה עדים יומת המת", משא"כ לגבי דיני ממונות, ניתן לצרף שני עדים שראו את העבירה בנפרד, כגון שזה עמד בחלון ביתו וזה עמד בחלון ביתו ("עדות מיוחדת"), ולכן לשון התורה הוא "על פי שני עדים".

רבי דוד כהן, ראש ישיבת חברון מתרץ, אומרים בשם הגר"א מווילנא, ההבדל בין "שנים" ל"שני": "שנים" פירושו חטיבה אחת המצטרפים יחד לדבר אחד, ו"שני" פירושו שנים שלא מתאחדים. והנה רש"י בכתובות [כ"א. ד"ה ונפקא מיניה] אומר, שני עדים בדיני ממונות מוציאים חצי דבר על פיו של האחד וחצי דבר על פי השני, וכל אחד מהם פועל חצי עדות ומוציא חצי

"יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה ובערת הרע מקרבך" (י"ז - י"ז)

מה הטעם שיד העדים צריכה להיות הראשונה להמיתו, כתב בספר "מנחה בלולה" [וכ"ה במלא העומר], התורה רצתה לוודא שהם דוברי אמת. לכן מזהירים אותם שידעו כי לאמירתם יש השלכות מעשיות כבדות, ובהמשך הם עתידים לבצע בעצמם את גזר הדין, לכן עליהם להקפיד ביתר שאת על כל היוצא מפייהם.

רבי משה שטרנבוך מביא ששמע מהרה"ח ר' אהרן רבינוביץ זצ"ל, ששמע מפי בעל ה"אור שמח" הגאון רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק זצ"ל, לבאר את כוונת הפסוק "ובערת הרע מקרבך", שהכוונה היא לעדים, שכיוון שהם ראו מעשה עבירה נתקרה אצלם חומר האיסור, ולזה צריכים הם להרוג את החוטא כדי לעקור את הרע שנשרש בקרבם, שהרי כל איש ישראל מתחנך מקטנותו על גודל חומרת האיסור, ובשעה שרואים העדים איך אדם מתוך עם ישראל עובר עבירה וממשיך לחיות כרגיל, מתקרב אצלם עי"ז פחד החטא, ולכן אמרה תורה יד העדים תהיה בו בראשונה, כי על ידי שישתתפו בפועל בעונש החוטא, יתבער מקרבם הקרירות שנשתרש בליבם. וכפי שכתב רש"י בפרשת הנזיר [במדבר י - ב'] למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה, לומר לך שכל הרואה סוטה בקלולה יזיר עצמו מן היין, שהוא מביא לידי ניאוף, ע"כ.

ולכאורה הרי אותו אדם שראה את הסוטה בקלולה, רואה את ביטנה צבה וירכה נופלת, זו היא לכאורה תוכחת המוסר הגדולה ביותר, שאפשר לתת לאדם בכך שיראה את העונש של מי שעבר את העבירה, וכי יוכל לשוב עוד לחטא זה אחר מה שראו עיניו!! ומפני מה נצרך הוא להרחיק נוספת שיזיר עצמו מן היין, אדרבה מי שלא ראה את הסוטה בקלולה היה צריך להזיר עצמו מן היין. וביאר בזה רבי ישראל מאיר דרוק, בעצם זה שראו עיניו את הסוטה, ראה שיש מציאות כזו של זנות, ואף שבאמת ראה גם כן את העונש באותו המעמד, אבל על כל פנים מאחר ונכנס בליבו העובדה זו שיש מקום לחטא, יש כאן כבר איזה קלקול מסויים שהוא צריך לתקנו על ידי שיזיר עצמו מן היין.

ויש ללמוד מזה כמה צריכים אנו להתרחק מהפושעים, שהרי עצם ראיית עבירה ואפילו פעם אחת משפיעה קרירות ביראת שמיים, ואשרי מי שזוכה לגור בסביבת חרדים ואינו רואה חילול שבת או שאר שאר עבירות.

בספר "אגרת הטיול" (לרבי חיים בצלאל, אחיו של המהר"ל) [חלק הרמ"ז אות י"ד] הביא את הפסוק באיוב (י"ז - י"ז) "ביד כל אדם יחתום", שרואים שהידיים הם עדים על כל מעשה האדם, וכיון שכתוב "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו", לכך נוהגים שמלקים על הלב בידיים בשעה שאומרים הוידוי של אשמו וכו'.

"כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע" (י"ז - ח)
"בין דם לדם" - בין דם טמא לדם טהור "בין דין לדין" - בין דין זכאי לדין חייב "ובין נגע לנגע" - בין נגע טמא לנגע טהור. [רש"י]

שואל האדמו"ר מסקולען, רש"י מדקדק להקדים בדם ובנגע את הצד החומרא, הדם הטמא והנגע הטמא לצד הקולא, הדם הטהור והנגע הטהור,

ואילו ב"דין" הקדים רש"י צד הקולא, דין זכאי, לצד החומרא דין חייב, ומדוע? ומתוך, כך הדין באיסורים, שכל זמן שלא הובררו להיתר, יש לנהוג בספקם לאיסור. נמצא, שיש חובה להקדים הטמא לטהור, אך לא כן בדיני אדם, כל זמן שלא נתברר חיובו של האדם, הריהו בחזקת זכאי, לכן זכאי קודם לדין חייב.

"כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבות בשעריך" (י"ז - ח)

אמרו חז"ל, שאלו מלאכי השרת בשעת החורבן, רבש"ע, כתבת בתורתך "ושפך את דמו וכיסהו בעפר", וכאן כתבו "שפכו דמם כמים". כתבת בתורתך "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד", וכאן כתוב "הבנים נשחטים". כתבת בתורתך "וצוה הכהן ופנו את הבית", וכאן כתוב "וישרפו את בית האלוקים וכל כלי מחמדיה להשחית". אמר להם הקב"ה: כלום יש שלום בעולם, הואיל ואין שלום אין כלום [וזהו חדש, המדרש]

כותב בספר "ליקוטי תורה" להאריז"ל, דו שיח זה בין מלאכי השרת לקב"ה, נרמז בפסוק זה. "כי יפלא ממך דבר למשפט", כאשר תראה את משפטי ה' ולא תבין את הנהגתו, "בין דם לדם", אם תבוא ותשאל כיצד זה "שפכו דמים כמים", "בין דין לדין", אם תוסיף ותשאל מדין "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד", ואם תשאל "ובין נגע לנגע", שתשאל מדין נגעים שכתוב "וצוה הכהן ופנו את הבית". התשובה לשלושת שאלות אלו היא "דברי ריבות בשעריך", בגלל המריבות והעדר השלום נענשים בכל העונשים הללו. והדרך לתשובה היא "וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה'", היינו, ע"י ירושלים - "עיר שחבורה לה יחדיו", יכול השלום לשוב ולשכון בין איש לרעהו ולהביא לביטול הגזירות.

חסידים מספרים, אנשי עיר אחת באו ל"אגלי טל" והתאוננו על הרב בעירם שהכשיר בשר וחלב, שלפי הסכמת האחרונים יש להחמיר בה, ולכן הם מהססים לסמוך עוד על הוראותיו באיסור והיתר, ורוצים לקבל מורה הוראה חדש בקהילתם. ענה להם, הרי אפילו לדברים, לא הכשיר הרב שלכם אלא איסור דרבנן, ואילו אתם רוצים לעבור על איסור דאורייתא, כי מחלוקת היא איסור דאורייתא לדברי הכל. ועוד, שעל ידי המחלוקת נכשלים בהרבה איסורים מהתורה.

"כי יפלא ממך דבר למשפט וכו' דברי ריבות בשעריך" (י"ז - ח)
החיד"א בספרו "נחל קדומים" מביא תשובות מהר"ם מיניץ [תשובה ק'] שכתב, פסק דין שמשמע ממנו שני פירושים, אין הוא עצמו נאמן אח"כ לפרש את דבריו. רמז לכך בפסוק, "כי יפלא ממך דבר למשפט", אם תסתפק בדברך עצמם, אין אותה נאמן לפרש את דברך, אלא "וקמת ועלית וכו' ובאת אל הכהנים הלוויים ואל השופט וכו'", רק הם רשאים לפרש את דברך.

"כי יפלא ממך דבר למשפט וכו' דברי ריבות בשעריך" (י"ז - ח)
הגמ' בשבת [י"ד]. אומרת, כי בזמן שנחלקו בית שמאי ובית הלל בשמונה עשרה דברים, היה קשה אותו יום "כיום שנעשה בו העגל", שעל ידי חטא העגל ירדה שכחה לעולם, וכך נוצרו המחלוקות. אומר ה"חתם סופר", דבר זה נרמז בפסוק, "כי יפלא ממך דבר למשפט", זו תוצאה משכחה, ומה

הגורם? "דברי ריבות בשעריך", כיון שהיו מחלוקות חכמים בשעריך, שגרמו לחוסר בהירות ולשכחה.

"כי יפלא ממך דבר למשפט וכו' ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט" (י"ז - ח' - ט')

הגמ' בתמורה [ט"ז]: אומרת: אמר רב יהודה אמר שמואל, שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה. אמרו לו ליהושע שאל, אמר להם "לא בשמים היא" וכו', א"ר אבהו אע"פ כן החזיר עתניאל בן קנז מתוך פלפולו. שואל האלשיך, מה היה קורה אם עתניאל בן קנז לא היה מחזיר את זה בפלפולו, האם ההלכות האלו היו אובדות ונשכחות מהעולם, ומדוע לא התגלו ההלכות אלו ליהושע בנבואה כשם שנתגלו למשה, וכן יש להבין, בכל הדורות, אין נביא רשאי לחדש דבר שלא על פי התורה, למעט "הוראת שעה", וכל הלכה חייבת להידרש מהתורה עצמה על פי המידות שהתורה נדרשת בהן, הלא דבר הוא! אבל גלוי היה לפניו יתברך, שעתידים במשך הדורות לקום אנשים ולומר כי הקב"ה דיבר עם בן תמותה, ונתן לנו תורה חדשה ח"ו, שהיא היפך מידת ישראל, לכן הורתה התורה, כי אחרי נתינת התורה ע"י משה רבנו ע"ה, אין אפשרות לאיש, אפילו לנביא אמת, להוסיף או לגרוע ולו גם אות אחת, זולת מה שיבינו וילמדו מהתורה עצמה, ואפילו מה שישתכח במהלך הדורות, אין לחדשו ולהודיעו ע"י נביא, כדי שידעו כי רק פעם אחת ויחידה ניתנה תורה, ונתינתה זו שוב לא תשתנה. על כך נאמר בפסוק "כי יפלא ממך דבר למשפט", אם תתכסה ממך ידיעת דבר מדברי התורה, דע לך כי זה בא "ממך", מהתורה עצמה עליך לגלות את הנעלם, כי "תורת ה' תמימה" והכל כלול בה, על כן "ובאת אל הכהנים הלויים", שידרשו את הדבר מתוך התורה עצמה.

"וקמת ועלית את המקום" (י"ז - ח')

הגמ' בסנהדרין [פ"ז]: אומרת, מלמד שבית המקדש גבוה מארץ ישראל, וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. שואל ה"חתם סופר", הרי רואים בחוש שזה לא כך? ומתריך, העולם עגול ככדור, וההרים והגבעות על פני הארץ הם כמו בליטות באתרוג, ובדבר עגול לא שייך לומר על נקודה שהיא גבוהה יותר, אבל זה הכל אם אנו לא יודעים מהי נקודת ה"בראשית" שממש הכל התחיל, אבל לפי קבלתינו שמקום בית המקדש - אבן שתיה - משם הושתת העולם, והוא הנקודה המרכזית, לכן ההר העומד במקום הזה הוא הגבוה בעולם.

"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (י"ז - י"א)

"ימין ושמאל - אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל". [רש"י]
שואל ה"חתם סופר", מדוע גם כשהוא אומר לך על ימין שהוא שמאל אין לנטות מדבריו, הרי כביכול רואים בחוש שהוא טועה? ומתריך, הקב"ה פסק שצריכים לנהוג כמו שפוסקים חכמי הדור, גם אם לנו נראה אחרת. ברור שהקב"ה לא יפקיר את כלל ישראל וידאג שהחכמים יפסקו את הפסק הנכון והאמיתי על פי התורה. ולכן חובה לשמוע בקולם.

ממשיך ה"חתם סופר", לפעמים השמאל הוא המקום הנכון, היכן? לדוגמא: כשפוסעים אחורה ב"עושה שלום", משתחוים קודם לשמאל ואח"כ לימין, כי הקב"ה עומד, כביכול, מול האדם, ונמצא ששמאלו של האדם היא

בעצם ימינו של הקב"ה, לכן במקרה זה, השמאל חשוב יותר מהימין. אמנם, כל זה ביחס לאדם רגיל, אבל הצדיקים האמיתיים הנעשים מרכבה לשכינה, אצלם ימינו של הקב"ה היא גם הימין שלהם. יתכן אפוא מצב, שאדם רואה שצד שמאל צודק, ואילו הם, הצדיקים האמיתיים, רואים שהימין צודק והצדק עימם, לכן "אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין", עליך לשמוע בקולו, כי הוא מכיר את המציאות האמיתית יותר טוב ממך. כדבריהם.

רבי יחזקאל אברמסקי ביאר במשל מדוע אנו צריכים לשמוע בקול דברי חכמים: אדם אחד רצה לערוך בדיקת ראייה לחבריו. מה עשה? צייר נקודה קטנה על לוח והרחיק את הלוח מאה מטר מחבריו. מי מכס רואה מה מצויר על הלוח? שאל אותם. הביט הראשון, ולא ראה דבר, משום שהיה קצר רואי ובכוחו היה לראות עד שלושים מטר בלבד. השני ראה יותר, עד שמונים מטר, אולם גם הוא לא ראה את הנקודה המצוירת על הלוח. לבסוף בא אדם אחד אשר ניחן בכח ראייה חזק יותר מחבריו, עד למרחק של מאה מטר, והוא אכן ראה את הנקודה. כך הוא גם הנמשל - אמר רבי יחזקאל - גדולי ישראל קבלו מאת ה' יתברך כח ראייה גדול יותר משל כל אדם, משום כך, אם הם מורים לנו דבר מה, ונראה לנו כי הם טועים, אף על פי כן עלינו לשמוע בקולם, כי הם רואים הרבה יותר למרחוק...

סיפר **רבי יעקב אדלשטיין** זצ"ל: בשנים הראשונות לקום המדינה היתה סכנה גדולה שיקחו תלמידי ישיבות לצבא. היה זה עוד לפני שהעלו את הרעיון להעניק דיחויים לבחורי ישיבה. בא אברך ת"ח להרב מפוניבז' - **רבי יוסף שלמה כהנמן** זצ"ל ואמר כי יש לו עצה טובה למנוע את הגיוס. שהרי כל הכח והתמיכה שלהם בא מהמגבית מעשירי אמריקה. וא"כ יפנו לאגודת הרבנים באמריקה שהם מיוודים עם הרב מפוניבז' ויבקשו מהם שיעצרו את המגבית, וכך ראש הממשלה וחבריו יבינו כי לא כדאי "להתעסק" עם בחורי הישיבות, עצה פשוטה. השיב לו הרב מפוניבז': "זה רעיון אבל ה"חזון איש" אינו תומך בכך, הוא לא סבור שיש להשתמש באמצעי כזה". אותו ת"ח התקשה לקבל את דברי הרב מפוניבז' וטען: "נכון, יהודי הזקוק לברכה הולך ל"חזון איש", יש לו שאלה קשה הולך לחזו"א, אבל כאן הרי זה נושא אחר. אנו כך בסה"כ מחפשים עצה כיצד להציל את בחורי הישיבה, וכי אסור לחשוב גם משהו לבד, רעיון מקורי, עצמאי? מה רע בכך? השיב לו הרב מפוניבז': "מה אתה חושב שהחזו"א רק צדיק מאיתנו? גאון מאיתנו? הרי הוא גם יותר חכם מאתנו! ואם הוא אומר שלא ראוי ללכת לשדולה באמריקה, אכן לא ראוי, ולא צריך לעשות כך". והוסיף: "דע לך כי בשיבה שאני בנית, חשבתי הרבה פעמים שיש לעשות כך, והוא חשב אחרת, ותמיד הוא היה הצודק.

"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (י"ז - י"א)

"ימין ושמאל - אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל". [רש"י]
מדוע חז"ל משלו משל מעין זה "על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין", כאילו יטעו הסנהדרין בדבר כזה פשוט שלא היה ולא נברא. אלא מבאר בספר "שער בת רבים", באה התורה לרמוז ולהזהיר, שיש להישמע ולקבל את דרשות חז"ל אפילו אם הם לא מוכרחים מתוך הפשט, כמו

שהגמ' בתענית [פ:] דורשת מהפסוק "עשר תעשר" - "עשר בשביל שתתעשר", שהרי בדרשה זו הפכו חז"ל משין שמאלית לשין ימנית, ויש עוד הרבה דרשות כאלו. ולזה רמזה התורה בדבריה, וחייבה להזהר בדבריהם ולא לסור מדרישותיהם, אפילו אומרים על ימין (שין ימנית) שהיא שמאלית (שין שמאלית).

בספר "בנתיבות המגיד" מביא סיפור על האדמו"ר מקלויזנבורג שהגיע לארץ בשנת תשי"ד, ובנסיעתו למירון נעצר לתפילת מנחה ליד קברו של רבי יהודה בר אילעאי. השעה היתה מאוחרת, וכשהתאספו כולם כבר שקעה החמה, אבל בכל זאת עמד הרבי לתפילת מנחה כמנהגו לפי שיטת רבנו תם. לאחר שהסתיימה התפילה המשיכו בדרכם לצפת. אבל אנשי הפמליה ראו, שמצב רוחו של הרבי נעכר, הוא היה מוטרד ומדוכדך ואף אחד לא הבין מדוע. למחרת היום ביקש שוב לנסוע לקברו של רבי יהודה בר אילעאי, והפעם הקפיד להגיע לשם בשעת צהריים מוקדמת במיוחד. שוב עמד להתפלל שם מנחה, והתרגשות גדולה ניכרה עליו, במהלך כל תפילת שמונה עשרה עמד ובכה, ורק לאחר מכן כשהתרחק מהקבר העידו פניו על שלווה ושביעות רצון. אחד מהמשתתפים במעמד, רבי שמואל אונסדורפר, רבם של חסידי צאנז בפתח תקוה, אור אומץ ונגיש אל הרבי לשאול אותו לפשר האירועים האחרונים. אמר לו הרבי, אתמול כשהגענו לצפת, ערכתי חשבון נפש על כל מה שעבר עלי אתמול, ונזכרתי במשנה במסכת ברכות [ד' - א'] שבה אומר רבי יהודה בר אילעאי שיש לסיים את תפילת מנחה לפני פלג המנחה, כלומר שעה ורבע לפני השקיעה, מיד נזכרתי שבאותו יום התפללתי מנחה ליד קברו של התנא הגדול, בשעה שהוא עצמו קבע שהיא מאוחרת מדי, לא יכולתי להאמין שהייתי עד כדי כך חסר רגישות... הרי זה דומה לחוצפתו של המן שעורר את כעסו של המלך אחשורוש והמלך נזף בו "הגם לכבוש את המלכה עמי בבית" [אסתר ז' - ח'], ולכן הייתי כל כך מוטרד אתמול, והחלטתי לחזור ולהתפלל מנחה בקברו מוקדם, והתפללתי שאזכה לסליחתו של התנא הקדוש. התפללתי בלב שבור ובתשובה שלימה בְּשֶׁעָה שמתאימה לדעתו של רבי יהודה בר אילעאי. כעת אני מרגיש שאכן נסלח לי.

"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (י"ז - י"א)

כתוב במסכת סופרים [י"ד:] ונהגו העם כך שאין הלכה נקבעת עד שיהא מנהג, וזה שאמרו מנהג מבטל הלכה. רבי מרדכי גיפטר בהסכמתו לספר "זכרון מאיר" מביא בשם רבי עזרא אלטשולר, אב"ד וילנא, בנוגע לתוקף מנהגי ישראל אף במקום שלא נודע להם מקור ושורש נאמן. חז"ל במדרש שיר השירים [ו' - י"א] דורשים על הפסוק "אל גינת אגוז ירדתי", למה נמשלו ישראל לאגוזים, מה קופה של אגוזים, אם אתה נוטל אחד כולם נופלים אחריו, כך הן מצוות, אם אתה נוטל אחד, כולן נופלות אחריו. ולכאורה מה הדמיון, האגוזים הרי הם עגולים וא"כ יש עוד פירות עגולים, ולמה נמשלו ישראל דווקא לאגוזים? והתירוץ, רק באגוזים ניתן למצוא גם ריקנים, ואם אתה נוטל אחד שהוא ריק, כל המלאים נופלים אחריו. כן הוא במצוות, אם אתה נוגע ח"ו אפילו במנהג קל שאין אתה מוצא לו שורש ומקור, כל המצוות שהם גופי תורה נופלות אחר נפילת אותו מנהג.

באחד הויכוחים שהתנהלו בין רבי יהונתן אייבשיץ ובין הכמרים, שאל אותו כומר אחד, כיצד אומרת הגמרא בעירובין [כ"א:] העובר על דברי חכמים חייב מיתה, בו בזמן שיש הרבה עבירות בתורה שאין חייבין עליהם מיתה? ענה להם, בדיוק כך הוא גם הנימוס והחוק בכל מלכות ומלכות, אם יכנס אדם למלך ויעשה דבר נגד כבודו או רצונו, לא יהרגנו המלך על דעת עצמו, אלא ימסרנו לאנשי החוק שהם כבר יענישוהו. ואילו אדם שאינו שומע לפקודתו של הזקיף השומר על הארמון, רשאי הזקיף - ואפילו מחויב הוא - לירות בו מיד. "חכמינו" סיים ואמר רבי יהונתן "הינם בבחינת הזקיפים העומדים על משמר התורה והמסורה, וכל המסרב להישמע לפקודתם, דינו חמור בהרבה מזה שעובר על מצוה הכתובה בתורה".

"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (י"ז - י"א)

בגמרא [שבת כ"ג:] מבואר שהסיבה שאנו מברכים על הדלקת נר החנוכה אשר קדשנו במצוותיו וציוונו, אף שהיא מצוה מדרבנן, היא משום שאף על קיום דברי החכמים נצטוונו בתורה, בפסוק שלפנינו: "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך..."

הוסיף והאיר ראב"ד ירושלים רבי ישראל יעקב פישר, בספרו "אבן ישראל" כי לא לחינם דרשו פסוק זה במיוחד לגבי מצות נר חנוכה, שכן הלכה מיוחדת מהלכות נר חנוכה נרמזה בו: ביחס למיקום הנרות החנוכיה פסק ה'שולחן ערוך' [או"ח תרע"א - ז'] "מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל, כדי שתהא מזווה מימין ונר חנוכה משמאל. ואם אין מזווה בפתח, מניחו מימין". לכך רמז הכתוב שלפנינו: "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך", ובפרט במצות החנוכה שמתקיימת ב: "ימין ושמאל".

"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (י"ז - י"א)

אם נתבונן נראה כי המלה שמאל בפסוק נכתבת בכתב חסר בלי רב אולם מיד בהמשך הפרק [פסוק כ]. כאשר התורה מדברת על דיני המלך. שם נאמר: "לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל", כאשר המילה 'שמאל' נכתבת בכתב מלא עם ו'. בספר "באר יוסף" עמד על כך וביאר, כאשר התורה מצוה את האדם לבל יסור מכל אשר יאמרו לו "ימין ושמאל", מבאר רש"י: "אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין". היינו, גם אם הוא אומר לך על שמאל שהוא ימין או להפך, עליך לשמוע בקולו, כי אף אם אתה חושב שזה שמאל, - מעות בידך, ובאמת זה 'ימין'. על כן מובן מדוע התורה כתבה 'שמאל' חסר, שהרי באמת זה ימין, רק אתה חושב שזה שמאל, ולכן ה'שמאל' חסר, אבל כאשר הציווי ניתן למלך, שם מצווה אותו התורה: "ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל", שם אכן השמאל הוא שמאל והימין הוא ימין, לכן נכתב ה'שמאל' בכתב מלא.

מעשה היה אצל הגאון רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק זצ"ל בעל ה"אור שמח", אשר היה לו שמש מסור ששרתו באמונה, ומעולם לא העז להמרות את פי הרב ולסור מדבריו ימין ושמאל. פעם אחת ביקש ממנו רבי מאיר שמחה שיעשה דבר מסוים אשר היה נראה מוזר ותמוה בעיניו, ומחמת כן לא שמע בקול רבו ולא עשה ככל אשר נצטווה. למחרת שאלו ה"אור שמח" האם ביצע את ההוראה שנתן לו ביום אמש, הודה השמש על האמת שלא

"שום תשים עליך מלך" (י"ז - ט"ו)

הגמ' בסנהדרין [כ"ב:] אומרת, שתהא אימתו עליך. מסביר רבי צבי מרימנוב, כשם שהמלך אינו מפחד מפני אדם, אלא רק מהקב"ה, כך תהא אימה זו עליך, שלא תתיירא משום אדם אלא מהקב"ה. ובשם רבי ישעיה מרופשיץ אומרים - "שום תשים עליך מלך", שים על עצמך מלך, שתהיה שולט על רוחך, על מעשיך והתנהגותך.

"שום תשים עליך מלך" (י"ז - ט"ו)

בגמ' קידושין [ל"ב:] דרשינן: שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך. לכאורה תמוה הדבר, הרי הם בעצמם מבקשים מלך, ועיקר תכלית המלך היא שייראו מפניו, א"כ מה מקום יש לאזהרה זאת שתהא אימתו עליך. מבאר רבי צבי פסח פרנק בספרו "הר צבי" ואפשר שהיא הנותנת, מכיון שהם ישימו עליהם מלך, יתכן שיעלה על לבם, הרי אנחנו המלכנוהו עלינו, וכתר המלכות שעליו מידנו ניתן לו, ויש מקום לחשוב שאינם מחוייבים לשמוע לקול דברו, לכך הזהירה התורה שום תשים עליך מלך, וחז"ל דרשו שהא אימתו עליך, אף שאתם בחרתם אותו והמלכתם אותו עליכם.

"שום תשים עליך מלך" (י"ז - ט"ו)

מפרשי התורה מתקשים, מדוע כעס שמואל על בני ישראל שאמרו "תנה לנו מלך", הרי זו ממצוות התורה? מתריץ רבי יהושע טרונק מקוטנא, יש הבדל בין שימה לנתינה, שימה היא ערוב וחדירה מבפנים, ונתינה היא על השטח החיצוני, וכמו שהתורה אומרת [ויקרא ה' - י"א] "לא ישים עליה שמן", דבר לח המתערבב ומתבולל בעיסה - "בלולה בשמן", "ולא יתן עליה לבונה", שמפזרים רק מלמעלה - "ואת כל הלבונה אשר על המנחה". בתורה כתוב בלשון שימה, "שום תשים עליך מלך", שיהיה מעורב עם העם, ותפקידו יהיה לנהל את העם בדרכי ה', שיפעל וישפיע על מחשבותיהם ומעשיהם, על פנימיות ליבם. אבל הם דרשו "תנה לנו מלך", בלשון נתינה, מורם ומובדל מהעם, רק לשם הטכס והצורה החיצונית, ולכן היה הרוגז עליהם מה' ומשמואל.

ה"כתב סופר" מפרש, שמואל התרעם על ישראל כשביקשו למנות עליהם מלך, מפני שאמרו [שמואל א' ח' - ה'] "עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגויים", הם לא רצו לקיים מצוות התורה, אלא כוונתם היתה להיות "ככל הגויים", ועל זה הכעס. וכעין זה פירש ה"בלי יקר".

"שום תשים עליך מלך וכו'" (י"ז - ט"ו)

הגמ' בקידושין [ל"ב:] אומרת, אמר רב אשי וכו' מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שכתוב "שום תשים עליך מלך", שתהא אימתו עליך. שואל ה"שיטה מקובצת", היכן מרומז בזה שאין כבודו מחול? ותירץ, הדיוק הוא מכפילות הלשון "שום תשים", שימות הרבה משמע, בזה אחר זה, וא"כ, אם המלך מחל על כבודו, אע"פ שנעשה ברגע זה הדיוט, הרי תיכף חל החוב לשים אותו למלך מחדש, ממילא מחילתו אינה מחילה.

"שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי" (י"ז - ט"ו)

בכל האומות אין הדרך למנות איש פשוט לתפקיד חשוב, ורק ממנים אדם שעלה לאט לאט בסולם הדרגות, תחילה יועץ אח"כ שופט, אח"כ מושל,

עשה זאת כי לא הוטב בעיניו. מיד החל לגעור בו רבי מאיר שמחה ואמר, מעולם לא היית נאמן אלי, ומעודך לא שמעת לקולי ... ויתמה השמש בעיניו, רבי קדוש, על מה יצא הקצף ומה חרי האף הגדול הזה, הרי שנים רבות שאני ממלא אחר רצון הרב מבלי לזוז אפילו כמלא נימה מדבריו, ורק בזו הפעם לא שמעתי בקולו כאשר הייתה באמנה עמי, וכי על פעם אחת מגיע לי קיתון של רותחין כזה ... נענה לו רבי מאיר שמחה, אם אכן לא עשית את בקשתי כי בדעתך לא הבנת אותי, נמצא שכל עשיותיך עד עתה לא היו כי כך ציווית אותך, אלא כי כך הבנת בשלך שצדקו דבריי, נמצא שמעולם לא שמעת לקולי אלא הלכת אחר שכלך ...

כיו"ב יאמר על אותם 'חכמים' בעיניהם, אם אינם מבטלים דעתם מפני דעת גדולי הדור כרצון ה', נמצא שכל מה שהם מקיימים שאר מצוות הוא רק מפני שמבינים זאת ב'דעתם הרחבה', ועובדים את עצמם ולא את קונם, וכדי בזיון וקצף ...

"ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל" (י"ז - י"ב)

מדוע התורה החמירה כל כך בעונשו של זקן ממרא? יש ליישב על פי מה שכתב בספר "עקידת יצחק" על אנשי סדום, מדוע הם נחשבים כ"כ לאנשים רעים וחטאים, אלא ישנם שני סוגי חוטאים, האחד, אדם שחטא ויודע שחטא, אלא שהוא עשה זאת כי לא עמד בניסיון היצר, הרי אז יש תקווה שפעם ישוב מדרכו הרעה. אך יש כאלו שחוטאים מתוך שיטה, מתוך אידיאולוגיה המקבעת חטאים אלו ונותנת להם לגיטימציה, כאלו היו אנשי סדום, הם כתבו לעצמם תורה שלימה של שחיתות, וזה גרוע מכל. לכן גם בדין זקן ממרא, הוא אינו חוטא סתם, אלא כביכול "פוסק הלכות", ולכן אין לו תקנה.

"ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל" (י"ז - י"ב)

שואל ה"משך חכמה", בכמה מקומות כתוב בתורה "ובערת הרע מקרבך", אבל בוקן ממרא שינתה התורה ואמרה "ובערת הרע מישראל", מדוע? ומתריץ, התורה מלמדת אותנו, שחטאו של זקן ממרא, הוא לא רק משום פגיעה בכבוד השופטים, כי הם היו יכולים למחול לו, אלא התורה מחדשת לנו, שמעשהו של זקן ממרא הוא מעשה כל כך חמור, שמעשיו יכולים להתפשט לכלל ישראל. אם היחיד אינו מבטל את דעתו בפני השופטים וגדולי האומה, הוא גורם שעם ישראל יזלזל במנהיגיו ויגרום לאגודות אגודות, ויתפרד הקשר האמיץ של מעלת כלל ישראל "גוי אחד בארץ". לכן אין כח ביד בית דין למחול על חטאו של זקן ממרא, כי אין בכבודם למחול על כבוד האומה וקיומה, וכשם שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, כי כבוד המלך הוא כבוד האומה. זו הסיבה שהתורה הדגישה "ובערת הרע מישראל", כי זקן ממרא פוגע במעשהו בכבודו של עם ישראל כולו, וזהו חלק גדול מכוחות התאווה, להיות מצוין וממציא דרך חדשה, ולהבדל מן הכלל, השם ישמרנו.

אפיקורס אחד התפאר לפני רב גדול, שכבר עבר על כל העבירות שבתורה, חוץ מהעבירה של איבוד עצמו לדעת. אמר לו הרב, על עבירה זו אינך יכול לעבור, כי כשאתה תקיים אותה, אתה מקיים את המצוה "ובערת הרע מקרבך".

לבסוף יכול להימנות מלך. אומר ה"כתב סופר", בישראל לא כך הוא, שאפילו הדייט יכול להיבחר למלך בדבר ה', כמו דוד שנבחר להיות למלך על אף שהיה קודם רועה צאן, כי רוח ה' נוספת בהם ונעשה בחיר ה', ורוח המושל עליו, וידוע לנהל ולנהג העם. וזה מה שכתוב כאן "אשר יבחר ה' אליך בו", שנעשה בחיר ה', ואין צריך שירגיל עצמו תחילה בכל מיני שררות, אבל זהו רק "מקרב אחיך", אם הוא מתוך בני ישראל אז תוכל לבחור בו ואפילו אם היה עד היום איש פשוט, אבל "לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא", כי אם זה יהיה מן הנכרים, לא יהיה עליו רוח ה' ולא יבחר בו ה'.

רבי ישראל מהוסיאטין ביקר פעם בגרמניה. בליל שבת, בעת עריכת שולחנו הטהור, נכנס יהודי מתושבי המקום שהיתה לו זו הפעם הראשונה בחייו שראה חסידים שעומדים סביב אדמו"ר היושב בראש השולחן, ועל השולחן היו בקבוקי יין ופרוסות של חלות. הכל היה זר לו, סקרנותו גברה עליו עד שניגש לאחד החסידים וביקשו שיסביר לו מה זה רבי? ומה זה טיש? החסיד ניסה להסביר לו, אבל דבריו לא נקלטו אצלו והוא פנה לאדם אחר שיסביר לו. אט אט התקלה סביבו קבוצת אנשים, כשכל אחד מנסה את כוחו לסבר אוזניו של האורח ולבאר לו מה זה רבי. בשלב מסוים הבחין הרבי בעצמו בכל ההתקהלות והדיבורים, וביקש להבין את פשר ההמולה. כשאמרו לו ביקש לקרוא לפניו לאותו יהודי. הרבי פנה אליו ואמר: "אני אסביר לך. מסתמא אתה יודע שיש רב של בית כנסת. רב כזה הוא בעל הבית של בית הכנסת, ותפקידו להיות אחראי על כל ענייני ניהול בית הכנסת, מעליו יש את רב הקהילה הממונה על כל ענייני הקהילה, ומעליו יש את הרב הראשי של העיר, שהוא 'בעל הבית' האחראי על כל הרבנים מתחתיו, אתה יודע מה זה רבי?", אמר לו ההוסיאטניער, "רבי זה מי שהוא בעל הבית על עצמו!".

"שום תשים עליך מלך", אדם צריך להיות מלך ובעל הבית על עצמו, על כוחותיו, על מידותיו ועל הנהגותיו, כמו שאמרו חז"ל: "צדיקים, ליבם ברשותם". (דרשו)

"מקרב אחיך תשים עליך מלך, לא תוכל לתת עליך איש נכרי לא אחיך הוא" (י"ז - ט')

לבאורה יש כפל לשון בפסוק זה, בתחילת הפסוק כתב 'מקרב אחיך תשים עליך מלך', ומכלל הן אתה שומע לאו שלא לשים איש נכרי, וא"כ מדוע נכפל ונאמר עוד "לא תוכל לתת עליך איש נכרי".

בילקוט שמעוני [תורה פרשת שופטים רמז תתקנ] כתב 'מקרב אחיך תשים עליך מלך' זו מצות עשה, 'לא תוכל לתת עליך איש נכרי' זו מצות לא תעשה.

רבי שמעון סופר בספרו "שייר מעון" ביאר, הרבה פעמים הציבור חפצים במנהיג מארץ רחוקה אשר אין לו אוהב ומכיר וגואל פה, כי עי"ז אין נוטה לאחד יותר מלחבירו, והנה הזהירה התורה מקרב אחיך תשים עליך מלך, והוא אמינא שזה רק רשות אם רוצים למנות מאחיהם שרי, אבל אם רוצים יותר באיש נכרי פשיטא שמותר, ומצוה לעשות כן ואולי ראוי לכתחלה לעשות כן, לכן כפלה התורה לא תוכל לתת עליך איש נכרי שתצצה בו יען אשר לא אחיך הוא וזה יהא למעליותא בעיניך, ואסרתו התורה.

ושותפות לגוי, ובני העיר התחילו לפתוח חנויותיהם על סמך הוראת אותו רב, ולאחר תקופה קצרה התחילו לבשל ולכתוב בשבת ולפרוק מעצמם לגמרי את שמירת השבת, כי מאחר שפרצו גדר בשמירת שבת לא הבחינו בין מקרה למקרה ופרצו לגמרי את שמירת השבת, עד שלבסוף נתקלקלו לגמרי הם ובניהם, וכך נחרבה לגמרי עיר ואם בישראל על ידי פרצה בחומת השבת בעיר.

"ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו" (י"ז - י"ח)

הגמ' בסנהדרין [כ"א:] אומרת, אמר רב יצחק, מפני מה לא נתגלו טעמי תורה, שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן, ונכשל בהם גדול העולם. כתיב לא ירבה לו נשים, אמר שלמה, אני ארבה ולא אסור, וכתוב [מלכים א', י"א - ד'] ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. אומר הגר"א מוילנא, לפי זה יש לפרש את הגמ' בשבת [י"ב:], ת"ר לא יקרא לאור הנר שמא יטה. אמר רבי ישמעאל, אני אקרא ולא אטה, פעם אחת קרא ובקש להטות, אמר, כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר, ר' נתן אומר קרא והטה וכתב על פנקסו אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטיתי נר בשבת לכשיבנה בהמ"ק אביא חטאת שמנה.

ולכאורה קשה, מדוע לא סיים רבי ישמעאל את סוף דברי חכמים, את נימוקם "שמא יטה"? אלא, באמת במשנה [שם י"א]. נאמר סתם, "לא יקרא לאור הנר", בלי נתינת טעם על איסור הקריאה לאור הנר, רק בברייתא מפורש הטעם, שמא יטה, וכשר' ישמעאל ראה טעם האיסור, אמר אני אקרא ולא אטה, כמו ששלמה המלך אמר אני ארבה ולא אסור. לכן, בסוף אחר שנכשל, אמר כמה גדולים דברי חכמים שבמשנה שאמרו סתם לא יקרא לאור הנר ולא נתנו טעם לאיסור, אלא מגזירת חכמים, כי ביאור הטעם הוא פתח ומבוא לטעות ולמכשול.

בספר "נחל אליהו" מסביר, אין ספק כי שלמה המלך באומרו "אני ארבה ולא אסור" לא טעה באומדנא, וודאי שצדיק כמותו, מופלג בחכמה ויראה, אין זה שייך בדרך הטבע שנשיו יטו את לבבו. ובפרט שלמה המלך שהיה חכם מכל אדם הכיר בכוחות נפשו שיוכל להתמודד ונשיו לא יטו את לבבו, אבל מאחר שהתורה אמרה "ולא יסור לבבו", הרי שנברא בבריאה כח סגולי הגורם למי שמרבה לו נשים, להסיר את לבבו, אפילו שבאופן טבעי זה משולל המציאות. לכך כיוון ר' ישמעאל שקרא לאור הנר והטה, באומרו: "כמה גדולים דברי חכמים", וכי עד זה לא ידע גדלות דברי חכמים? אלא, ר' ישמעאל הבין כי בדרך הטבע אין זה שייך שהוא יכשל בעוון כה חמור של חילול שבת, ואמנם בדברי תורה, כאמור, מצאנו שיש להם כח סגולי להשפיע על דרכי הטבע, אבל מניין שגם בדברי חכמים? אבל לאחר שראה ר' ישמעאל שכשהוא רצה לקרוא לאור הנר כמעט הטה, אפילו שבדרכי הטבע לא היה שייך שייכשל בעוון זה. מיד אמר: כמה גדולים דברי חכמים, שאף הם בגזרתם קובעים מציאות בבריאה, שיש בדבריהם כח סגולי המשפיע על דרכי הטבע.

ועיין לעיל על הפסוק "כי השחד יעוור" (ט"ז - י"ח) שהבאנו את דברי החזו"א באמונה וביטחון שמה שהשוחד מעוור עיני חכמים אינו טבע ששוחד יעוור, אלא גזירת הבורא ששוחד יעוור. ולכאורה הן הן הדברים.

ה. "בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת" (ויקרא כ"ז - ג'), בפסוק זה הכוונה באות ו' היא - כאשר.

ט. "על יהודה וירושלים" (ישעיהו א' - א), בפסוק זה הכוונה באות ו' היא - בפרט, על כל יהודה ובפרט על ירושלים.

י. "גם אני ונערותי אצום" (אסתר ד' - ט'), בפסוק זה הכוונה באות ו' היא - עם, משמעות רגילה של ו' החיבור.

י"א. "לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן" (דברים כ"ה - ג'), בפסוק זה הכוונה באות ו' היא - שונה אבן, ואבן אחרת שונה.

י"ב. "זקני עיר ועיר" (עזרא י' - ד'), בפסוק זה הכוונה באות ו' היא - כל, כל הערים.

י"ג. "יין ושכר אל תשת" (ויקרא י' - ט'), בפסוק זה הכוונה באות ו' היא - יין בכמות שתשכר ממנו, יין, כלומר שכר, אל תשת.

י"ד. "ויתן לך" (בראשית כ"ז - כ"ח), בפסוק זה הכוונה באות ו' היא - עוד, ועוד פעם יתן לך, כמו שאומר רש"י יתן ויוסיף ויתן.

רבי שמשון רפאל הירש בפירושו על התורה מביא דבר שהאות ו' מחוללת, כשיש שם תואר המבטא את שיא העולם הזה, תוסיף לו ו' באות השלישית, והוא הופך רוחני לגמרי, למשל, כתוב בפסוק בפרשתנו [דברים כ"ג - י"ח] "ולא יהיה קדש מבני ישראל", "קדש", הוא דוגמא לשיא הזנות, עם הוספת האות ו' הופך קדוש, שיא הרוחניות. "ואברהם כבד מאד במקנה" [בראשית י"ג - ב'], כבד, שיא העולם הזה, עם הוספת האות ו' הופך לכבוד, שהוא ענין רוחני, וכן "שלם" "שלום".

"רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס" (י"ז - ט"ז)

שואל ה"חפץ חיים" [חיי ופועלו ח"א], מדוע התורה פותחת בלשון רבים "סוסים", ומסיימת בלשון יחיד "למען הרבות סוס"? מתרץ ה"חפץ חיים", תכונתו של האדם היא, שבפעם הראשונה לא יעבור עבירה בקלות. למשל, יהודי שומר שבת, שיועמד בפני ניסיון של התרשלות בשמירת שבת בגלל רווח זעום, ודאי יתגבר בקלות על ניסיון שכזה, אבל שונה הוא הדבר כשהוא מצפה לרווחים גדולים, בסכומים של אלפים, אז כבר יתכן ששוב לא יעזור כח להתגבר על ניסיונו. לעומת זאת, לאחר שפתח לעצמו פתח של חילול השבת, ועוון חילול שבת הופך בעיניו לדבר לא נורא כל כך, כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר, לאט לאט יתדרדר כלפי מטה, עד שייגיע לכך שכדאי יהיה בעיניו לחלל שבת גם בגלל רווח של פרוטה, "ופעמים אף שידע שיפסיד ממון". על זה מצוה אותנו התורה, בצוותה על מלך ישראל "לא ירבה לו סוסים", שבהתחלה לא ישיב את העם מצרימה בשביל סוס אחד, תחילה יתאוה לרכוש סוסים רבים. לאחר מכן, אחר שתהיה לו תאוה לרכישת הרבה סוסים, יהיה לו קל להחזיר את העם למצרים גם בשביל סוס אחד, וזה "למען הרבות סוס".

מספר רבי משה שטרנבוך, זכורני שבעיר ליברפול (באנגליה) שהייתה עיר ואם בישראל ומלאה תלמידי חכמים ואנשי מעשה, ראה רב אחד שהיה ת"ח גדול שמצב בני העיר דחוק מאוד. והכריז שמצא היתר לפתוח את החנויות בשבת על ידי "היתר מכירה" לגוי, ופרסם נוסח שטר מכירה

"ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאוד" (י"ז - י"ח)

כתוב במדרש [שמור"ד פ"ו], עמד שלמה המלך והחכים על גזרתו של הקב"ה, ואמר: למה אמר הקב"ה "לא ירבה לו נשים", לא בשביל "שלא יסור לבבו"? אני ארבה וליבי לא יסור. אמרו רבותינו: באותה שעה עלתה יו"ד שב"ירבה" ונשתטחה לפני הקב"ה ואמרה: רבוננו של עולם, לא כך אמרת, אין אות בטלה מן התורה לעולם, הרי שלמה עומד ומבטל אותי, ושמה היום יבטל אחת ולמחרת אחת עד שתבטל כל התורה כולה. אמר לה הקב"ה: שלמה ואלף כיוצא בו יהיו בטלין, וקוצה ממך איני מבטל.

שואל הרבי ר' העשיל, למה דווקא האות יו"ד באה בטענה לפני הקב"ה, ולא שאר האותיות שב"לא ירבה"? ומתריץ, היו עוררין לא רק על כסף המלוכה של דוד ושלמה, אלא גם על כשרותם, וטענו שאסור להם בכלל לבוא בקהל ה', כי התורה אמרה בפירוש [דברים כ"ג - י"ד] "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'", וייחוסם הוא מרות המואביה, אלא שע"י האות יו"ד הותר להם לבוא בקהל, משום שנאמר "לא יבוא עמוני ומואבי" ולא "עמוני ומואב", משום כך נמסר להם בקבלה עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית. וזו היתה טענת האות יו"ד נגד שלמה: הרי כל גדלותו על ידי באה, והוא עושה אותי פלסתר.

פעם דיברו לפני רבי יוסף חיים זוננפלד על תאוות הממון. החל רבי יוסף חיים להרחיב את הדיבור בגנות הענין. נענה אחד המאזינים, והלא כסף דבר מוכרח וחיוני הוא. אכן, נענה הגר"ח, גם נייר טואלט דבר חיוני הוא, אך כלום יש אדם שיאגור ממנו כמות מופלגת שתספיק אף לנכדיו. (ספר "עקבי חיים")

"רק לא ירבה לו סוסים וגו' ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאוד" (י"ז - י"ח)

דייק הגאון רבי דוד יהודה הכהן דויטש שליט"א בספרו "יד כהן", באיסור סוסים ונשים כתוב קודם האיסור - דהיינו 'לא ירבה', משא"ב בכסף וזהב כתוב האיסור בסוף - 'וכסף וזהב לא ירבה לו מאוד', וביאר - דהנה הגמ' בסנהדרין (כ"א) אומרת רב יצחק רמי, כתיב 'אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה', וכתיב ויתן שלמה את הכסף בירושלים כאבנים? לא קשיא, כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה, כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה, נמצינו למדים מכאן - שלאחר ששלמה המלך נכשל בלא ירבה לו נשים - מאז ירד ממנו העשירות הגדולה.

ומעתה י"ל, דמה שכתבה תורה 'וכסף וזהב לא ירבה לו מאוד' - יש לפרש בב' אופנים: א. לאיסור, שאסור לו להרבות כסף וזהב. ב. לעונש. וביאור הדברים הוא, שהתורה אמרה 'לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו', אולם אם ירבה לו נשים ועי"ז יסור לבבו - אז 'כסף וזהב לא ירבה לו מאוד' כעונש על שהרבה נשים לעצמו, שמאז כבר לא תהיה עשירות בממונו כמו קודם החטא, וכמו שהיה אצל שלמה המלך, ולכן בכסף וזהב כתוב ענין של 'לא ירבה' - לבסוף, שזו תהיה תוצאת מעשיו.

"והיה כשבתו על כסא ממלכתו" (י"ז - י"ח)

התורה מזהירה את המלך שלא ירבה לו "כסף" "סוסים" ו"נשים", כותב ה"כלי יקר", אלו הם גם ראשי התיבות של "כסא", "כסף" "סוסים" "אשה", ואם יקפיד על דברים אלו, יאריך ימים על כסא ממלכתו.

"והיה כשבתו על כסא ממלכתו" (י"ז - י"ח)

היו שתמחו על לשון הפסוק הזה, שהיה צריך לומר **כשבתו** ומהו הלשון **כשבתו**? מתריץ ה"אמרי אמת", יש מאמר חז"ל [מגילה ט"ז:] "תעלא בעידיה סגיד ליה" "השועל בזמן מלכותו תשתחוה אליו". מדוע נקטו שועל דווקא? אלא, שועל הפיקח שבחיות יודע לנצל את ימי ממלכתו, ומחוקק בהם חוקים שיועילו לו גם לאחר שיוחד ממלכותו. יש לומר שזו כוונת התורה באומרה "כשבתו", היינו שכל ימי מלכותו יהיו כיום שבתו, כאילו יושב שם יום אחד, שינצל אותם כהוגן. והוסיף, "חתן דומה למלך", לכן צריך הוא להיות כמו השועל, ינצל כמה שיותר, כדי שיישאר לו מכך לכל חייו.

עוד מבאר ה"אמרי אמת", הגמרא בסנהדרין (יד). אומרת "אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עוונותיו". נמצא שבשעה שמלך עולה לשבת על כסא המלכות, הרי הוא צדיק וישר ומנוקה מכל עוון וחטא. ולפי"ז יש לומר שהפסוק מדגיש את הדרישה מהמלך: "והיה כשבתו על כסא ממלכתו" [י"ז - י"ח] שתמיד יישאר בבחינת 'כשבתו' - באותה דרגת נקיות מחטא, כפי שהיה בשעה שהעלה לשבת על כסא מלכותו ..

בר"ח אלול שנת תרעה, התקיימה שמחת נישואיו של בנו של הרבי, לימים האדמו"ר בעל ה"לב שמחה" מגור זצוק"ל, ושם הקשה אביו מלשון המדרש [אסתר רבה פ"א - י'] שאומר "אומות העולם אין להם ישיבה". שואל המדרש, והרי אצל אחשוורוש מופיע לשון ישיבה - "כשבת המלך אחשוורוש"? עונה המדרש, שאצל אחשוורוש לא כתוב 'בשבת' אלא 'כשבת', וזה מורה על כך שזו "ישיבה שאינה ישיבה". שאל ה"אמרי אמת", הרי גם אצל מלך ישראל הלשון הוא 'כשבתו' ולא 'בשבתו'? וענה, שכלפי מלך ישראל שינוי הלשון איננו מורה על "ישיבה שאינה ישיבה", אלא על מהות אחרת של ישיבה, וכנ"ל, שהישיבה שלו תמיד צריכה להיות דומה לישיבה הראשונה שלו על כסא המלכות שהיתה נקייה וללא חטא. הוסיף ה"אמרי אמת" ואמר: זו הכוונה של "חתן דומה למלך" היינו שעל החתן להיות כל ימי חייו בלב נשבר כביום חופתו ... (ליקוטי יהודה)

הגאון **מטשעבין** ביאר בשם ה"מנחת חינוך", דרך המלכים שבתחילת מלכותם מתנהגים בענוה ואח"כ מתנאים יותר ויותר, ועל זה אמרה התורה, שאם יהיה לו ספר תורה, יזכה שכל ימיו יהיו בבחינת "כשבתו", ישיבה שאינה ישיבה, "ענוה", כמו שכתוב להלן "לבטלי רום לבו מאחיו"!

"וכתב לו את משנה התורה הזאת" (י"ז - י"ח)

שתי ספרי תורות אחת שהיא מונחת בבית גזיו ואחת שנכנסת ויוצאת עמו. [רש"י]

כותב ה"כתב סופר", למלך בישראל צריך שיהיו לו שני ספרי תורות, אחת שמונחת בבית גזיו לו לעצמו, ודבר זה רומז שהמלך לעצמו צריך להזהר בה לכל פרטיה ודקדוקיה בקפדנות יתירה, ואחת שתצא עמו אל העם, כלפי העם ינהג בנחת ולפנים משורת הדין.

בספר "ילקוט הגרשוני" הוסיף, סתם אדם צריך להיות תוכו כבדו, אבל לא כן המלך. כלפי העם, צריך לנהוג נשיאותו ברמה, וזו התורה שהיא יוצאת ונכנסת עמו, אבל בשבתו בביתו, צריך להיות ליבו חלל בקרבו, וידע ויבין שגדלותו ניתנה לו מאת ה', וזו תורה שמונחת בבית גזיו.

רעיון נוסף כותב בספר "זכרון שמואל" בשם הרב מרגליות, אדם פרטי חייב לכתוב ספר תורה אחד, ואילו המלך חייב שני ספרי תורה. למלך אסור להרבות כסף וזהב, אדם פרטי יכול להרבות ללא גבול. על זאת אמר דוד המלך ע"ה בתהילים "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", אני מלך, החייב להחזיק יותר מספר תורה אחד, ואסור לי להרבות בזהב וכסף, וזה טוב לי.

"והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו" (י"ז - י"ט)

יש לדקדק, מדוע פתח הכתוב בלשון נקבה "והיתה עמו" וסיים בלשון זכר "וקרא בו"? מתרץ רבי שמואל דוד ואלקין, הגמ' אומרת בסנהדרין [כ"א:] והוזכר ברש"י [לעיל פסוק י"ח], שלמלך היו שני ספרי תורה, אחת המונחת בבית גניזו, ואחת נכנסת ויוצאת עמו. ובכל זאת, חלוקים היו שני הספרים הללו, ב"דעת זקנים" לבעלי התוס' כתב, שהס'ת היה תלוי בזרועו של המלך, ולא היה כתוב בו אלא עשרת הדברות בלבד, ומכיוון שתיבת "אנוכי" עד תיבת "רעך" תרי"ג אותיות כנגד תרי"ג מצוות, לכן הוא נקרא ספר תורה, משא"כ הספר שהיה מונח בבית גניזו, היה כתוב בו את כל התורה. אל שני הספרים הללו רמזה כאן התורה, שמה שכתוב "והיתה עמו", מדובר על הספר שהיה מונח בתוך חיקו, שלא היה כתוב בו אלא פרשה אחת, לכן כתבה התורה בלשון נקבה, שכן פרשה היא בלשון נקבה, משא"כ הספר שהיה מונח בבית גניזו, שבו המלך היה קורא, ובו היתה כתובה התורה בשלימותה, וזהו רמזה התורה "וקרא בו", דהיינו בספר, בלשון זכר שספר הוא בלשון זכר.

הובא בקובץ 'נר ישראל' מעשה נפלא: בחתונה הגדולה של בעל ה"פחד יצחק" מבאיאן זצ"ל בן הרה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורא זצ"ל עם בת הרה"ק רבי יוחנן מראחמיסטריווקא זצ"ל, שנערכה בעיר האטין שברוסיה, השתתפו רבבות אלפי ישראל, ובראשם שישה האחים הק' מבני הרה"ק המגיד מטשערנאביל זי"ע וחמישה אחים הק' בני הרה"ק מרוז'ין זי"ע. למחרת החתונה הוכרז האדמו"ר מסאדיגורא זצ"ל לברוך בחשאי, כי נודע דבר היותו ברוסיה, כי נתפרסם הדבר שהמחותן מצד אחד הוא "הרבי פרידמאן" - שהחוק אוסר עליו דריסת רגל ברוסיה, והלשינו עליו כי הוא עבר על פקודת המלך והוא נמצא בגבול, ונשלח טעליגראמה אל המפקד של הגבול בעיר נאוויסלעייץ לסגור ולשמור היטב על הגבול לא ליתן לו לצאת, אלא למסור אותם בידם. מאידך גיסא נעשה השתדלות גדולה לראות את הרבי מהצד השני של הגבול. ונשלחו שליחים גדולים להמפקד ונשאו חן בעיניו, ונתפתה לקבל מהם הון רב של כסף שלא יגלה מהטלגרם עד שיעבור הרבי את הגבול, וזשה יהיה התירוץ שלא עיכב את הרבי מעבור בגבולו - כי לא נודע לו הדבר רק אחרי שהרבי כבר עבר את הגבול, וכן היה. כשהגיע מרן זצ"ל לעבור את הגבול, באותה שעה עמדו המפקד ואשתו במרפסת ביתם לראות בזיו פני קודשו, והמפקד הראה לאשתו - 'הנה זהו הרבי', וכשראתה אשתו את צורתו הטהורה, אמרה לבעלה: 'בוודאי היה הכול כדאי לעשות בשביל רבי כזה, אבל אני מתפללה מאד על דבר אחד, איך ייתכן שרבי כזה ייסע אף פסיעה אחת בלי 'בייבעל' (ספר) - כי לא ראתה שום ספר ביד הרה"ק מסאדיגורא. השיב לה בעלה: אני אסביר לך סיבת הדבר, רבי גדול כזה אינו צריך ל'בייבעל', כי בעצמו הוא 'בייבעל'. והגבאי המקורב ר' משה דוד גוטמאן ע"ה ששמע את כל השיחה והבין שפתם, מסר תוכן הדו שיח למרן זצ"ל, אמר לו הרה"ק מסאדיגורא זצ"ל:

"והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה וכו' ולמען יאריך ימים על ממלכתו" (י"ז - י"ט - כ)

טעמי המקרא על המלים "ימים על ממלכתו" הם "דרגא תביר". מסביר הרב יעקב לוי בספרו "זכר יעקב" על פי מה שאומרת הגמרא במסכת שבת [ל:], שכשנודע לדוד המלך שימות בשבת, היה יושב בכל יום השבת ולומד תורה. וכשהגיע זמנו, בא מלאך המוות ולא יכל לו, כי התורה הגנה עליו. עד שהלך מלאך המוות והזיז את האילנות. רצה דוד לראות מה קרה, ובשעה שירד במדרגות, נשברה המדרגה תחתיו ובשעת הנפילה הפסיק רגע מלימוד התורה ואז נפטר. אומר הרב לוי, זה מרומז בפסוק ובטעמי המקרא הנ"ל, כי על ידי "דרגא תביר", על ידי שנשברה המדרגה, נפטר דוד המלך, ולכן אומרת התורה "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען יאריך ימים על ממלכתו", אך אם יפסיק ללמוד הרי תשבר המדרגה.

"והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו וגו' לבלתי רום לבבו מאחיו וגו'" (י"ז - י"ט - כ)

בספר "יסוד יוסף" [פרק מ"ז] מובא על אדם גדול שהיה נוהג כשנכנס או כשיצא מביהכנ"ס היה נושא עמו חומש, כדי שכשיקומו העם לכבודו יקומו

הקיבה ממאכלות אסורות, ולא להכניס לתוכה חלילה מאכלי טריפה.
("המלבי"ם חיי ופועלו")

בימי צעירותו של רבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל שהיה אצל זקנו [חורגו, בימי בחורו אם אמו התחתנה עם המהרש"ם] המהרש"ם מבערזאן זצ"ל, והמהרש"ם כבר היה מוטל בחדרו על ערש דווי, והנה כמה ת"ח ששהו ליד חדרו התחדדו זה עם זה בדיני מתנות כהונה - האם אפשרי לתת בזמן הזה לכהן זרוע לחיים וקיבה, או שמיחזי כיוהרא. והנה קולות הויכוח הגיעו לאוזניו של המהרש"ם, ולאחר שבירר אצל ר' מאיר במה הדיון, אמר לו המהרש"ם: הלא דין מפורש הוא ב"דרכי משה" [טור יו"ד סימן רפ"ו] הלכות מזוזה, אשר כתב שאין בכך משום יוהרא במי שנותן בזמן הזה מתנות כהונה, אף שהמנהג הוא שלא לתת. וכאשר תמה ר' מאיר בפני המהרש"ם איך הגיע להלכה זו בהלכות מזוזה? ביקש המהרש"ם מר' מאיר לדפדף לעמ' האחרון בספר ה'טור' שלו, ונמצא שם כתוב בכתב ידו של המהרש"ם: היום הגעתי בעזה"י לגמור את ספר הטור מאה פעמים ואחד, ואם לומדים את הטור ומפרשיו מאה ואחד פעמים, אין תימה כיצד ידע וזכר המהרש"ם את פסיקתו של ה"דרכי משה" בהלכות מזוזה.

"וראשית גז צאנך תתן לו" (י"ח - ד)

מה הטעם שראשית הגז ניתן לכהן, מבאר רבי יהונתן אייבשיץ, על הפסוק לעיל [ח' - ד] "שמלתך לא בלתה מעליך" הביא רש"י את המדרש בשיר השירים [ד' - י"א], שענני הכבוד היו מכבסים ומגהצים את המלבושים שלא יבלו, ונמצא שע"י ענני הכבוד הרוויחו ישראל שלא הוצרכו לעשות בגדים חדשים מצמר צאנך, אלא היו יכולים למכור את הצמר לנכרים ולהרוויח ממון. והגמ' בתענית [ט'] אומרת, שענני הכבוד היו בזכות אהרן, ולכן אמרה התורה "ראשית גז צאנך תתן לו", הכרת הטוב לאהרן הכהן שבזכותו יש את הגורמים שבזכותו יש את ענני הכבוד וממילא הרוויחו ישראל כספים מצמר צאנך.

"וכי יבא הלוי מאחד שעריך וגו' ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה'" (י"ח - ו)

מבאר רש"י, שבא לעלות לרגל. ולכאורה קשה, הרי עליה לרגל היא חובה וא"כ מדוע כתב ובא בכל אות נפשו, דהיינו רק ברשות? מתרג' ה"פרדס יוסף", כתוב בגמ' בפסחים [ח'] מי שאין לו קרקע אינו מחוייב לעלות לרגל. והנה לשבט לוי מבואר בפרשה שאין לו חלק ונחלה בישראל, לכך כתב בו ובא בכל אות נפשו.

"וכי יבוא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם ובא בכל אות נפשו" (י"ח - ו)

יש שלוש אפשרויות שבהם כהן יכול להקריב קרבן בעצמו, אפילו לא בשבוע של המשמרת שלו. אומר רבי יחזקאל אברמסקי, בפסוק זה נרמז על שלוש אפשרויות אלו. א', ברגל, וכמו שהגמ' במסכת סוכה [נה:] דורשת מהתיבות "מאחד שעריך", לא אמרתי אלא בשעה שכל ישראל נכנסין בשער אחד. ב', כהן שבא להקריב קרבנות של עצמו בכל זמן שירצה, ודין זה דורשת הגמ' [ב"ק ק"ט:] מהמילים "ובא בכל אות נפשו". ג', כהן הגדול שמקריב חלק בראש [יומא י"ז:], והתיבות "אשר הוא גר שם", רומזות על הכהן הגדול, כדברי הרמב"ם [פ"ה מהלכות כלי המקדש ה"ז] "ובית יהיה לו מוכן במקדש".

לכבוד הספר ולא יתלה הקימה לכבודו אלא בספר. בספר "אמונת עתיך" לרבי משה וולפסון זצ"ל, כתב, נראה לומר שזה הטעם למצווה שספר התורה יהיה עם המלך בכל עת, שהרי דרשו חז"ל על הפסוק 'והייתה עמו' - שהספר צריך להיות דבוק ממש אליו ולא יזוז ממנו בבואו ובצאתו, וזה שמסיים 'לבלתי רום לבבו מאחיו', שיתלה שהכבוד הוא לכבוד הספר ולא לכבודו.

"למען ילמד וכו' לשמור את כל דברי התורה הזאת" (י"ז - י"ט)

כמשמעו. [רש"י]

מה כוונת רש"י בזה? כותב רבי יהושע טרונק מקוטנא, הכוונה שתשמור את התורה כפי הפשט הפשוט, ולא תכניס בה שום פלפולים וכוונות צדדיות, כי אפילו שלמה המלך נכשל כשדרש טעמא דקרא, אמר: אני ארבה ולא אסור. ומהו "למען ילמד"? צריכים הרבה ללמוד כדי להבין את ה"כמשמעו".

"לבלתי רום לבבו מאחיו" (י"ז - כ)

ה"מגיד מודבנא" מסביר את הפסוק במשל. חֲבֵר סוחרים נסעו יחד ליריד לקנות סחורה, ואפילו שלא כולם קונים סחורה במידה שווה, אין לאף אחד יתרון על חברו, שהרי כולם קונים בהקפה, ואדרבה, ככל שקניותיו מרובות, חובותיו מרובים, ומי שקונה מעט, חובותיו מועטים. במה דברים אמורים, כשכולם אנשים ישרים, שבדעתם לשלם את חובותיהם, אבל אם כוונתם לגנוב, הם עשויים להתגאות זה על זה, שמי שיש לו הרבה סחורה משל אחרים, רואה עצמו עשיר יותר. הנמשל, אין למלך במה להתגאות, אמנם כבודו יותר מכולם, והוא גם עשיר מכולם, אבל כשעושה חשבון נפש עם עצמו, יתברר לו שהוא גם בעל חוב הגדול ביותר כלפי אנשי מדינתו, וסופו שנפרעים ממנו הרבה יותר לפי ערך גדולתו ומעמדו הרם, ולכן לא יגיע לידי גאות הלב.

"לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל" (י"ז - כ)

הגמ' אומרת בסוטה [ד'], כל אדם שיש בו גסות הרוח, כאילו עובד עבודה זרה, שהעושה מצוה ומתגאה בה, מסיר ממנו מדת הענווה הנקראת "מה", כמו שאמר משה רבנו "ונחנו מה".

כותב ה"חתם סופר", בפסוק זה רמז לזה. אם נוריד מהמילה "מצוה" את האותיות "מה", נשאר "צו", והגמ' בסנהדרין [נ"ו:] אומרת, אין צו אלא עבודה זרה, שנאמר "צו לצו". וזה הפירוש בפסוק, "לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל", שלא יסיר ממילת "מצוה" אות ימין שהיא מ' ואות שמאל שהיא ה' ויישאר "צו", רמז לעבודה זרה.

"ונתן לכהן הזרע הלחיים והקבה" (י"ח - ג)

כשהמלבי"ם התמנה להיות רב בבוקרשט, היו שם פירצות רבות בענייני הדת. בדרשתו הראשונה לפני קהל, פתח ואמר: רבותי, בזמן שבית המקדש היה קיים, היה הכהן לוקח מישראל שלוש מתנות כהונה, הזרוע, הלחיים והקיבה. ידוע, כי בימינו התלמיד חכם הוא בבחינת כהן, וכמו שכתוב "ובאת אל הכהנים וכו' אשר יהיה בימים ההם", ודרשו חז"ל, אין לך אלא כהן שבימך. ובכן, גם עכשיו אני דורש מכם שלוש מתנות אלו, הזרוע - שתניחו תפילין בכל יום, הלחיים - שלא תגלחו פאות זקנכם, והקיבה - לשמור על

רבי בונים מפשיסחא היה אומר, במצוה זו כתוב "עם ה' אלוך" משום שבמידה זו מאוד קל להונות את הבריות, קל מאוד להיראות תמים, לכן הזהירה התורה "תמים תהיה עם ה' אלקיך", שלא תעמיד פנים של "תם" ונוגח כמועד.

רבי פנחס מקוריץ אומר, לא מצינו בשום מצוה או מידה טובה מן התורה או מן הנביאים, שצריך אדם מישראל לקיים "עם ה' אלקיך", רק בשני דברים, בתמימות ובענווה. תמימות בפרשנותו, ובענווה כתוב "והצנע לכך עם ה' אלקיך", כי בשתי המידות האלו יכול האדם בנקל לרמות אחרים: הוא יכול להתחכם ולהעמיד פנים של איש תמים, בשעה שליבו מלא ערמה ותחבולות רשע. כמו כן, ישנה ענווה מזויפת, הגאוה מתעמטת בטלית של ענווה והיא סמויה מעינו של אדם מהחזן, ורק כלפי שמיא גליא אם תמימות זו או ענווה זאת היא אמיתית או מסולפת, ולכן אומרת התורה "תמים תהיה עם ה' אלקיך", "והצנע לכת עם ה' אלקיך", שתי מידות אלו, התמימות והענווה, צריכים קיום מאת ה', שהוא בוחן לבבות, כי את הבריות אפשר לרמות.

"תמים תהיה עם ה' אלקיך" (י"ח - י"א)

מצאנו עוד מקום שנאמר בו תמימות, כתוב בתהילים [י"ט - ה'] "תורת ה' תמימה משיבת נפש", אומר רבי יצחק אלחנן ספקטור, כי התורה וישראל זה חטיבה אחת, וכשם שספר תורה פסול אם חסרה בו אפילו אות אחת, ואין הבדל אם נמחקה מתוך הפסוק "תורה ציווה לנו משה", או מתוך הפסוק "מקושש עצים ביום השבת", כך כשרוצים להוציא מכלל ישראל איש אחד, בין אם זה מאמין באמונה שלימה בתורת משה, ובין אם הוא מקושש עצים ביום השבת, שוב אין האמונה שלימה ותמימה.

רבי נתן צבי פינקל אומר, "תמים תהיה עם ה' אלקיך", פירוש הדברים, שיהיו פיך וליבך שווים ולא תלך בדרכי מרמה, אבל אין הפירוש שתהיה תמים ולא תבין נתיבות החכמה, כי כל מטרת התורה היא חכמה, מי שמשגיג יותר בחכמה, הריהו מעלה את מדרגתו האישית ומתקרב יותר לתכליתו בתור אדם. גם עצם יראת ה' היא חכמה, וכמו שכתוב באיוב [כ"ה - כ"ה] "הן יראת ה' היא חכמה", ולא עוד, אלא האדם שמתעלם מהחכמה, הוא עובר על לא תעשה מדברי קבלה, וכמו שאומר דוד המלך בתהילים [ל"ב - ט'] "אל תהיו כסוס כפרד אין הבין".

"תמים תהיה עם ה' אלקיך" (י"ח - י"א)

התהלך אתו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות. [רש"י] בעל "חידושי הרי"ם" אמר משל על חושבי המחשבות למיניהם. משל לשר אחד שהיה לו סוס יקר מאוד, והוא שמר אותו מכל משמר. יום אחד, רכב עליו לעיר אחרת, הכניסו לאורווה, ועל פתח האורווה שם שומר שלא יגנבוהו, וכדי שלא יירדם יעץ לו השר להתעמק במחשבות שונות. באישון לילה יצא השר אל השומר, ומצא אותו מתעמק במחשבותיו. על מה אתה חושב? אני מתעסק בשאלה, כשתוכחים מסמר בקיר, היכן נעלם העץ שהיה קודם, במקום המסמר? יפה מאוד, אמר השר, היטבת לחקור. עברו כמה שעות, שוב יצא השר אל השומר, על מה אתה חושב עכשיו? אני

"לא תלמוד לעשות כתועבות הגוים ההם לא ימצא בך וכו' קסם קסמים מענן ומנחש ומכשף וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים כי תועבת ה' כל עשה אלה" (י"ח - ט' - י"ב)

כל ענייני ניחוש, כישוף, קסמים ו"נתינת עונות", לא רק שנאסרו על פי התורה, אלא שגם נקראו "תועבת ה'". מסביר רבי שמשון רפאל הירש, המילה "תועבה" באה לבטא דבר המנוגד למוסר האנושי, ולא על כל איסורי תורה נאמרה המילה "תועבה", אכילת חזיר למשל הריהי אסורה, אך לא נאמר עליה תועבה. במה, אפוא, שונים מעשי הכישוף, מאיסורים אחרים, שבשל כך הם תועבה? מסביר הרב הירש, כל אדם שמאמין בתורת ה' ובהנהגת ה' ויודע שיש שכר ועונש, ישתדל לנהוג כראוי, הוא יודע שאם יקיים מצוות, יעסוק בתורה, יקבל את שכרו הטוב, ואם חלילה, יעשה עוולה ולא יתנהג כראוי, יקבל עונש. "קוסם" או "מנחש" שמבטיח להביא הצלחה באמצעות קסם או כישוף, מצהיר למעשה כאילו יכול האדם לעשות כל העולה על רוחו, ואין שכר ועונש, הוא ינהג שלא כראוי, יעבור עבירות ויפשע, ועם כל זאת יצליח במעשיו. כאשר אדם סבור שבכוחו להצליח גם אם ירשיע, אף אם יעבור עבירות, כולל כל העבירות החמורות בתורה, כבר אי אפשר לצפות ממנו שיהיה מוסרי, שינהג כראוי. לכן אומר הקב"ה "כי תועבת ה' כל עושה אלה", האדם הזה שסומך על קסמים וכישופים, סבור שהצלחה וחוסר הצלחה אינם תלויים בהתנהגות האדם, ולכן הוא לא יהיה מוסרי, וממילא זו תועבה גדולה.

"לא ימצא בך וכו' מעונן ומנחש ומכשף" (י"ח - י"א)

"מעונן" פירושו שנותן סימנים לפי עונות, למשל: ביום זה טוב להתחיל עסק, וביום אחר לא. ו"מנחש" הכוונה שכשרואה חתול שחור עובר, אומר שזה סימן שעניין זה לא יצליח!

כאשר רבי מאיר שפירא בנה את הישיבה בלובלין, באו אליו ושאלוהו: לשם מה? והוא ענה: קיימת ירידת הדורות, ובעוד זמן קצר יהיו רבנים כאלו שינהיגו את צאן מרעיתם באופן הגובל בלאו דאורייתא של "לא ימצא בך וכו' מעונן ומכשף". והסביר: אם לא אפתח ישיבה, ימנו רבנים, שכשיבואו לשאול אותם שאלת רב לגבי כשרות של קורקבן, הם ישלפו ספר מארון הספרים, ויחליטו לפי הניחוש הבא: אם הספר יפתח בעמוד שבראשו תהיה האות כ', סימן שהקורקבן כשר, ואם תהיה האות ט', סימן שהוא טרף...

"מעונן ומנחש ומכשף" (י"ח - י"א)

הגמרא בב"ק [טז:] אומרת, מי שלא כורע במודים, שדרתו נעשית נחש בקבר לאחר שבע שנים. אומר ה"שפתי כהן", באה התורה ואומרת, לא תנחשו, אל תהפוך את עצמך לנחש, אל תעשה פעולות שתוצאתן תהיה שתהפוך לנחש.

"תמים תהיה עם ה' אלקיך" (י"ח - י"א)

כותב האלשיך, "תמים תהיה עם ה' אלקיך", אפילו כשאתה "עם ה' אלקיך" בלבד, באין רואה.

הרבי מקוצק היה אומר, "תמים תהיה עם ה' אלקיך", תמים כולך תהיה עם ה', לא תהיה פעם עובד את ה' ופעם את עצמך.

ה"חפץ חיים" זצ"ל בפירושו על התורה ביאר, ענין התמימות הוא כמו שאמר רש"י ז"ל שלא לחקור אחר העתידות ורק לצפות לבורא ית"ש ולקבל הכל באהבה ובתמימות, וכל זה הוא רק עם ה' אלקיך, כלומר עמו צריך להתהלך בתמימות. אבל עם בני אדם צריך התחכמות יתרה והתבוננות, וכן היה עם יעקב אבינו שהתורה מכנה אותו - איש תם, אבל בעניינו עם לבן התנהג בהתחכמות והתבוננות. ופעם התאוננו בני תורה בפני ה"חפץ חיים" ששלחו ידם במסחר, ואיבדו את כל הונם בעסק, רק מפני אונאה ותרמית מצד הסוחרים שהתקשרו אתם בענייני מסחר. והשיב להם את הפסוק הזה, כי מכיון שהתרגלו בלמדם בישיבה ללכת בתמימות עם ה', טעו וחשבו שאפשר גם להתהלך עם בני אדם בתמימות ...

סלבודקא היתה פרבר של העיר קובנה, ביניהן הפריד נהר, ומעליו עבר גשר שחיבר בין השתיים. פעם חיכו התלמידים לרבי ישראל סלנטר, אבל הוא לא הגיע. יצאו כמה לחפש אחריו, כשהגיעו לקראת הגשר, ראו מרחוק את דמותו של ר' ישראל. כשהתקרבו אליו, לא האמינו למראה עיניהם, ר' ישראל אוחז בידה של אשה ומשוחח איתה. כעבור זמן, לאחר שהאשה הלכה לדרכה לשלום, התפנה ר' ישראל להסביר להם, וכך סיפר להם: כשהלכתי על הגשר, ראיתי אשה שמנסה לקפוץ מהגשר ולהתאבד, מיהרתי אליה ותפסתי בידה בכה, להצילה ממיתה ודאית, והיא ניסתה בכל כוחה להישמט מידי. רק לאחר שדיברתי על ליבה, ניאותה לספר לי על קורותיה. היתה זו אשה אומללה ועלובה נפש, בנה היחיד מת, בעלה החולה גסס במשך כמה חודשים ולא מכבר נפטר. היה להם סוס שהיתה משכירה אותו וממנו היה פרנסתה, ועכשיו הסוס מת, ונסתם מקור פרנסתה. האשה קצה בחייה, ובמר ייאווה ניסתה לקפוץ מהגשר אל מימי הנהר הגועשים. הוסיף ר' ישראל וסיפר: דיברתי על ליבה של אותה אשה, השמעתי באוזניה דברי עידוד ונחמה וחיזקתי את רוחה, ורק לאחר שהבטחתי לה כי ארכוש לה סוס חדש, חזרה מכוונתה לשים קץ לחייה והסכימה לחזור לביתה. הנה כי כן, אילו היה ר' ישראל מקיים "תמים תהיה" בלי "עם ה' אלקיך", לא היה זוכה להציל נפש מיישראל.

פעם ניגש מאן דהו אל הרב מבריסק ושאל אותו אם הוא יודע לעשות 'גורל הגר"א'. אמר לו: כן, והאם הרב כבר עשה בעבר גורל הגר"א? כן. ואיזה פסוק נתקבל? "תמים תהיה עם ה' אלקיך".

"תמים תהיה עם ה' אלקיך" (י"ח - י"א)

כותב רבנו אפרים, הובאו דבריו ב"נחל קדומים", תמים תהיה בגימטריה, תשע מאות ועשר, שזה גימטריה של "תשרי", לרמוז שצריך לשוב ולתקן את מעשיו כדי שיהיה תמים בחודש תשרי.

"תמים תהיה עם ה' אלקיך" (י"ח - י"א)

ה' זו מידת הרחמים, ו"אלוקים" זו מידת הדין. אומר האלשיך, פי' גם אם ה' מתנהג איתך במידת הרחמים, וגם אם במידת הדין, תמיד תהיה תמים עם ה' אלקיך. הירושלמי במסכת שבת [פרק ו' הלכה ט'] מספר: גוי אחד היה רגיל להסתכל בכוכבים ולחזות את העתיד. יום אחד התגייר, ולאחר זמן היה צריך לצאת מהבית לצרכיו, וראה בכוכבים, שסכנה אורבת לו בדרך,

חושב, כשאוכלים את הכעד, להיכן נעלם החור? נפלא, אמר לו השר, וחזר לישון. לפנות בוקר מצא השר את השומר שוב טרוד במחשבותיו, על מה אתה חושב עכשיו? אני חושב, איך יתכן שהאורווה סגורה ואני יושב על הפתח ממש תפוש במחשבותי, והסוס נעלם? הנמשל, כשאדם עסוק בחקירותיו הטפלות, בא היצר הרע וגונב ממנו את שכלו הישר.

עוד הוסיף החידושי הר"מ זצ"ל (עי' מעינה של תורה, חקת י"ט - ב') כי גם בפרה אדומה יש דין שהיא צריכה להיות 'תמימה' באדמימותה. אלא שבעוד שבפרה קיימא לן [פרה פ"ג מ"ה] דשתי שערות שחורות פוסלות אותה מלהיות אדומה תמימה, הרי שבמצות 'תמים תהיה', אפילו חוט שיערה אחד יכול לפגום את התמימות.

בספר "חסדי דוד" על התורה מרבי יוסף כהן שליט"א מאשדוד, האריך במעלת האמונה הכנה והזכה ובגנות ההתחכמות וההתפלספות. והביא משל מיהודי תמים בג'רבה, כלפתו כהן שמו. יום אחד פנה לרבה של עירו, הגאון הנערץ רבי משה כלפון הכהן זצ"ל, מחבר תשעת כרכי "שואל ונשאל" והודיע שברצונו להזמין לדין תורה את... הלבנה. היא מציקה לו, מתאנה לו ועוקבת אחריו, לכל מקום שהוא הולך היא מתלווה אליו, "יגזור עליה הרב בכח התורה שתיפירד מעליו ותעזבהו לשלום!" ביקש. והרב אמר לו: "שמעתי את טענתך, עכשיו עלי לשמוע מה בפי הלבנה. שוב לביתך ובערב כשתצא הלבנה נשמע מה בפיך, ומחר תבוא ותשמע מה ענתה ונפסוק כפי ראות הדיין". הלך האיש לביתו ושב למחרת היום. אמר לו הרב: "בוא וראה כמה גדולים חכמים שאסרו לשמוע צד אחד בלבד [סנהדרין ז']", הידעת שיש ללבנה טענה עליך, שאתה הוא המתחיל ומתגרה בה". מחה האיש: "אני? מה פתאום?! היא זאת שנסרכת אחרי לכל מקום. אני הולך והיא הולכת עימי, עוצר והיא עוצרת, פונה והיא פונה אחרי". אמר הרב: "ומה תאמר לטענת הלבנה שאתה תמיד מסתכל לעברה ומביט בה, מעולם לא התחילה ללכת אחריך עד שהסתכלת לעברה, נכון?! ובכן, תפסיק להסתכל בה והיא תפסיק ללכת אחריך". ואכן כך היה... כך גם המסתכן בחקירות, הן הולכות אחריו ומבלבלות דעתו ואינן נותנות לו מנוח. יפסיק להסתכל בהן ויפסיק להציק לו...

"תמים תהיה עם ה' אלקיך" (י"ח - י"א)

התהלך אותו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו. [רש"י] לכאורה די היה לצוות "תמים תהיה", מהי ההוספה "עם ה' אלקיך"? כתב בספר "בן פורת יוסף", מצווה התורה את האדם "תמים תהיה", אבל מהי תמימות, האם יש להתהלך בה תמיד? לא ולא! לפעמים מה שנראה בעיני האדם "תמימות" וצדקות, באמת היא נוגדת את רצון ה' ונחשבת כעבירה ממש, ועל זה התורה אומרת "תמים תהיה", אבל התמימות צריכה להיות "עם ה' אלקיך", שמתיישבת עם רצון ה' ודרך התורה. אבל כאשר ההליכה בתמימות ובצדקות אינה עולה בקנה אחד עם רצון ה', אין מקום להתהלך בתמימות. וכגון מה שמובא בגמ' [סוטה כ"א]: מהו "חסיד שוטה", כאשר אשה טובעת בנהר, ובגלל תמימותו וצדקתו נמנע מלהביט בה ולהצילה. הנהגה זו אינה הנהגה של תורה, ולא לכך התכוונה התורה שציוותה "תמים תהיה", ומי שנוהג כך אינו צדיק תמים, אלא "חסיד שוטה".

והחליט שלא לצאת. אבל לאחר מכן אמר לעצמו, בשביל מה התגיירתי, האם כדי להאמין בכוכבים? והחליט לצאת. בדרך, אכן נתקל בחיות רעות, ואך בקושי מילט את נפשו. אומרת הגמרא: מפני ששאל בכוכבים, נכנס לסכנה, אך מפני שבטח בקב"ה, ניצל לבסוף! אכן "תמים תהיה עם ה'..."

פעם שאלו את רבי נפתלי מרופשיץ, כתוב בתורה "תמים תהיה עם ה' אלקיך" ולא חכם תהיה, כנראה שתמימות גדולה יותר מוחכמה. ענה ר' נפתלי, נכון, אבל כמה חכמה צריך יהודי כדי שיוכל לבוא למדרגת התמימות.

"כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא בן נתן לך ה' אלוך" (י"ח - ט"ד)

המילה 'לא בן' לכאורה מיותרת, הרי היה מספיק לכתוב ואתה נתן לך ה' אלוך נביא וגו'?

מתרץ החיד"א ע"פ הגמ' במגילה [ל"ב] שאם שמע בת קול האומרת כן או לא. שומע לבת קול ובלא"ה אסור לו לשמוע לבת קול. וזוהי כוונת הפסוק שהגויים שומעים לכל מעוננים וקוסמים, אבל אתה שומע רק לא וכן, ושאר הדברים אתה לא שומע אלא לדברי הנביא, וזה מה שאמר ואתה לא בן.

"נביא מקרבך מאחיד כמני יקים לך ה' אלקיך" (י"ח - ט"ו)

כותב רבי שמשון רפאל הירש, התורה באה ללמד אותנו, שהנביא הוא איש, כמו כולם, בעמו נולד ובתוך אחיו גדל והתחנך, ומה שנעשה ראוי לנבואה, הרי זה מפני שהשלים נפשו לבורא יתברך.

"נביא מקרבך מאחיד כמני יקים לך ה' אלקיך אליו תשמעון" (י"ח - ט"ו)

כתב **"בעל הטורים"**, ב' במסורה, כאן "אליו תשמעון", ובדברים [א' - י"ז] "בקטן כגדול תשמעון", לומר, אחד קטן ואחד גדול שמע אליו. מה ענינים, ומה הקשר בין שני הפסוקים האלו? מובא ב"לקוט הגרשוני", הגמ' בשבת [צ"ב] אומרת, "אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה", ומוסיפה הגמ', שכל המעלות הללו היו במשה רבנו, ועל כך אמר להם משה: אתם מצווים לשמוע לנביא, "אליו תשמעון". ואמנם, נכון שבדרך כלל הקב"ה משרה שכינתו על מי שהוא חכם גיבור ועשיר ובעל קומה, אבל מכל מקום גם אם יקום מעם ישראל נביא אלוקים אשר לא יהיו בו מעלות אלו, ולא יהיה בעל קומה ועשיר, אלא יהיה קטן קומה ועני, בכל זאת "בקטן כגדול תשמעון".

"וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה'" (י"ח - כ"א)

כתב הרמב"ן, לא כל העושה אות או מופת, מאמינים אותו שהוא נביא, אלא אדם שהיינו יודעים בו מתחילה שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו, שנתעלה בהן על כל בני גילו, והיה מהלך בדרכי הנבואה ובקדושתה ובפרישותה, ואחר כך בא ועשה אות או מופת ואמר שהקל שלחו, מצוה לשמוע ממנו, שנאמר "אליו תשמעון".

"הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי" (י"ט - ה)

מהמילה 'וחי' למדו חז"ל [במנות י], שתלמיד שגלה מגלים רבו עמו, והטעם בזה אמרו בגמ' 'כי אמר קרא עבד ליה חיותיה', ואין לו לתלמיד חיות ללא

רבו. והקשה אדמו"ר מגור בעל ה"פני מנחם" צ"ל, אם כן למה לא אמרו שיגלו גם את חברו אתו לעיר מקלטו כמאמרם [תענית כג.] 'או חברותא או מיתותא'. הרי שאת חברו הוא צריך אצלו לא פחות מאשר את הרב. ותירץ כמה תירוצים. [מט"ו מ' תשנ"ה ס"ג ד"ה איתא]

א. חבר טוב הולך מעצמו להיות עם חברו בכל מצב. ואם צריך לשלוח אותו, סימן כי אין זה חבר אמיתי.

ב. עיר המקלט היא מקום שמצויים אנשים שאינם הגונים, ואין זה מקום לחברים צעירים, רק רבו הגדול ממנו בשנים וביראה מותר לו להיות שם.

ג. לחבר יש תחליף, מה שאין כן הרב, שלא מן הכל זוכה אדם ללמוד [עי' עירובין מו:]. ולחבר יש תחליף נוסף שאינו בדמות אדם וכפי שדורשי רשימות היו רומזים (אור צדיקים לרבי מאיר הכהן פופרש כב טו: ועוד) בלשון המשנה [אבות פ"א מ"ו] 'וקנה לך חבר', אל תיקרי 'וקנה' אלא 'וקנה', שלפעמים גם העט יכולה לשמש כחבר, אם יושבים ומעלים את חידושי התורה על הכתב, שמועיל הוא לזיכרון. לכן, תחת החברותא שנחסרה ממנו הוא יכול לרכוש לעצמו ספרי לימוד וללמוד בהם.

"פן ירדוף גואל הדם" (י"ט - ו')

מבואר שרוצח במזיד בעדים והתראה נענש במיתה. ואלו רוצח בשוגג, לא רק שלא נהרג, אלא דואגים לו לעיר מקלט שמא ירדוף אחריו גואל הדם. איך יתכן הבדל כה גדול ששני אנשים הרגו אדם, את האחד הורגים ואילו את השני לא רק שלא מענישים, גם ממלטים אותו לעיר מקלט?

אומר רבינו בחיי, ההבדל הוא פשוט, אך עלינו להתבונן בו: הראשון הרג ללא מחשבה, בלי שום רצון, ואילו השני, רצח בכוונה תחילה, במחשבה וידיעה.

רבי ראובן קרלינשטיין צ"ל היה מעורר: קל לנו כל כך להבין את ההבדל בין אדם ההורג בשוגג לאדם הורג במזיד, מדוע אם כן קשה לנו להבין את ההבדל בין אדם שמברך ברכת המזון בכוונה ודעת, ולבין אדם אחר היושב בסמוך אליו, ומברך ללא מחשבה, הרי אין שום שייכות ביניהם, שני עולמות! מצוה עם לב ומצוה ללא לב הבדל שמים וארץ!

"פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח והכהו נפש וכו' אין משפט מות כי לא שנא הוא לו מתמוול שלשום" (י"ט - ו')

"וכי יהיה איש שנא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש" (י"ט - ו"א)

מחנך בתלמוד תורה נכנס אל האדמו"ר מגור ה"פני מנחם" לשיחה בעניינים חינוכיים. בין הדברים סיפר על ילד שחבריו מציקים לו ומכים אותו. וככל שהוא מנסה לדבר על לב חבריו שיפסיקו להציק אותו, הדברים אינם מועילים ואינם נקלטים בליבם. אמר לו הרבי מגור, "עליך למסור למלמדים שעליהם להסביר לתלמידים, כי כשם שבעניין של צדקה ידועים דברי 'בעל טורים' [שמות לב] שהנותן צדקה אינו מפסיד, כי הכסף חוזר אליו, והדבר נרמז במילה 'ונתנו' שאפשר לקרוא אותה ישר והפוך, כי מי שנותן צדקה הקב"ה מחזיר לו כפל-כפליים, כן הוא גם כן במכה יהודי, מי שמכה יהודי או מציק ליהודי, עליו לדעת שהמכות יחזרו אליו בחזרה. והרמז לזה שאת המילה 'הכהו' אפשר לקרוא אותה ישר והפוך, לרמז שמי שמכה את חבירו, הן בידיים הן בדיבור, מכה בסופו של דבר את עצמו".

ובזה מובן מדוע בחרה התורה לכתוב את המילה 'והכהו' בפסוק יא' שמדובר בעניין מי שמכה את חברו היהודי והורגו, ולכאורה התורה יכלה

לכתוב 'והרגו', אלא שהתורה באה לרמוז שהמכה את חבריו סופו שגם הוא יוכה.

ובספר "שערי אהרן" כתב בשם ספר "פנים יפות" על פסוק ו', ז': "ל: ... והכהו נפש ... " מתייחס לשניהם, כלומר והכהו נפש הגואל הדם לרוצח, ולו אין משפט מות, וכן להיפך "והכהו נפש" הרוצח לגואל הדם, גם כן אין לו משפט מות, כיון שהוא רודף אחריו בחנם, כי הוא לא שונא אותו מתמול שלשום, כי הרוצח לא היה שונא לרוצח. ויש לזה רמז כי 'והכהו' הוא באותיות למפרע גם כן 'והכהו': עכ"ל (הרב ברוך פלגמן רמות ירושלים).

"וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש" (י"ט - י"א)

התורה מאריכה לבאר ענייני גלות ותקנת ערי מקלט למי שהרג בשוגג. צריך להבין מדוע הקדימה התורה לפסוק זה את המילים "כי יהיה איש שונא לרעהו", מה הנפקותא לנו אם הוא שונא את רעהו או לא? תירץ רבי חיים פנחס שיינברג, על פי דרשת חז"ל [ספרי פרשת שופטים], מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה, סופו לעבור על עבירה חמורה, עבר אדם על "ואהבת לרעך כמוך", סופו לעבור על "לא תשנא" ועל "לא תקום ולא תטור", וסופו לעבור על "וחי אחיך עמך", עד שבא לידי שפיכות דמים. לכן כתוב "וכי יהיה איש שונא לרעהו", חז"ל מחדשים לנו חידוש גדול, שמחוסר אהבה של איש לרעהו, יכולים להגיע חלילה עד החטא החמור של שפיכות דמים, ולמרות שהמרחק ביניהם גדול מאוד. עצם השנאה היא פתח לזה. מי שאין לו כלפי השני את ה"ואהבת לרעך כמוך", בהכרח שחסר לו התבוננות בגדלותו של האדם שנברא "בצלם אלקים", לכן הוא חשוד על שפיכות דמים, היות ואינו מרגיש את החומרה במעשהו, הוא יכול להגיע לחמור ביותר, וכמו שמצינו בחז"ל על ר"ע שראה גוי ששרף את אביו, כי כעס עליו, כפת אותו ושרף אותו. רואים מכאן עד כמה אדם שחסר לו בהערכה, יכול בכעס רגיל להגיע לאכזריות נוראה עד כדי רציחה ממש, וכשאדם יהיה במצב של כעס על חבריו, יכול להגיע גם לידי שפיכות דמים.

"ובערת דם הנקי מישראל" (י"ט - י"א)

הטעם ששינתה כאן התורה וכתבה ובערת דם הנקי מישראל ולא כתבה ובערת הרע מקרבך כמו במסית, עדים זוממים, ובן סורר? מתרץ בספר "יוסף לקח", קיי"ל שדינים של שאר חייבי מיתות ב"ד הוא שלאחר שנגמר דינם למיתתה ממיתים אותם במקומם, ולכן כתוב 'מקרבך', אבל כאן זקני עירו ממיתים אותו בירושלים ברגל לעיני כל ישראל, לכן לא כתב מקרבך אלא מישראל.

"לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך" (י"ט - י"ד)

על פי הפשט, הכוונה היא שלא להזיז את גבול השדה. אומר ה"מגן אברהם", אדם האומר דבר שלא בשם אומרו, עובר בלאו. יש אומרים שזה איסור של "אל תגזול דל" [משלי כ"ב - כ"ב], אבל ה"מחנה חיים" אומר, שכוונת ה"מגן אברהם" היא ללאו של "לא תסיג גבול רעך".

בטור [חו"מ סימן שס"ח] בשם רב שרירא גאון מובא, שאדם המשנה מנהג עובר על לאו של "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים".

ה"חתם סופר" מוכיח מפסקי הרמ"א [או"ח סימן תר"צ] ו"מגן אברהם" [סימן קכ"ב] עד כמה גדול כוחו של מנהג, שהרי הדריש בחוץ לארץ ונוהגים יום טוב שני, מברכים "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על אכילת מרור", למרות שאכילת מרור בזמן הזה, אפילו ביום טוב ראשון של פסח, אינה אלא מדרבנן, ובכל זאת אנו מברכים "אשר קדשנו במצוותיו", מדוע? כי גדול כוחו של המנהג. ויתרה מזאת, הרי המברך על המרור ביום טוב שני, סותר את עצמו, שכן בברכה זו הוא מוכיח כי לילה זה הוא ט"ו בניסן, וזאת לאחר שבתפילת ערבית ברך על ספירת העומר וקבע כי הלילה הוא ליל ט"ז בניסן, האין זו סתירה? ומדוע בכל זאת עושים כך? כדי שלא לזלזל במנהג אבותינו בידינו.

המהרי"ל הגיע פעם לקהילה חדשה, וכיבדו אותו להיות חזן בימים הנוראים, ומכיוון שלא ידע את מנגינת המקום, ניגן במנגינות הידועות לו ממקום אחר. לימים, מתה בתו ביום כיפור, והצדיק עליו את הדין, ואמר, שבתו נפטרה בגלל ששינה מנגינות המקום. ה"חתם סופר" כותב: כל המפקפק על נימוסיו ומנהגיו, צריך בדיקה אחריו. וכך אומר הרשב"א: וזה תוכן דבריו, לכל מנהג יש מקור ואסור לשנות ממנהג, ומי שמשנה מנהג, עובר על לאו "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים".

ברוסיה היו היהודים מתחרים איש ברעהו במסחר ובכלכלה, הדבר חרה מאוד לראש ממשלת רוסיה. ימים רבים ישב על המדוכה ולא מצא פתרון לבעיה המציקה. יום אחד זימן ללשכתו שלושה מרבניה של יהדות רוסיה הגאון רבי חיים סאלאווייץ' זצ"ל רבה של בריסק, הגאון רבי יצחק אלחנן מקובנה זצ"ל, והגאון רבי אליהו חיים מייזל מלודז' זצ"ל, פנה אליהם ואמר: אומרים עליכם כי אתם הפקחים ביותר בקרב אחיכם היהודים, אם כך אולי יעלה בידכם לתרץ לי שאלה חמורה הטורדת את מנוחתני, בכל עם יש בעלי מלאכה - סנדלרים ונגרים, נחתומים וחייטים, חנוונים וזבנים. הראיתם מעודכם כי ינסה האחד לטרוף את רעהו חיים, או שינסה לגזול ממנו את פת לחמו ?? ואילו אצלכם היהודים - פותח האחד סנדלריה קם רעהו ופותח סנדלריה בבית ממול, מדוע יורדים אתם איש לחיי רעהו ??

ישבו הרבנים חסרי מענה לנוכח התגרות זו, חיוך של שמחה לאיד כבר החל להסתמן על פניו של הרשע, לפתע קם הגאון רבי אליהו חיים מייזל זצ"ל ממקום מושבו ואמר: אשיב לך אדון רם מעלה על שאלתך זו, הראית מעודך כלב טורף כלב, נמר טורף נמר, דב טורף דב? לא, כדבר הזה אינו קורה, אין זה דרכו של עולם שחיה תטרוף חיה מבני מינה. רק מין אחד יש בעולם הטורף את בני מינו - הדגים, וכל כך למה? התשובה פשוטה בתכלית, לחיות היבשה יש מרחב גדול, יכולות הן לחיות ביער או במקום אחר, לגבי ידיהו הכל היינו הך. אולם הדגים אשר מקום חיותם הוא רק המים, אין הם יכולים לחיות מחוץ למים, ומהו מזונם במים ?? עשבים? שיירי אוכל? פרורים? רק דגים, ולכן בולעים הם איש את רעהו מחוסר דברי מאכל אחרים.

הנמשל ברור כשמש - הוסיף הרב בקול רם, הנוצרים הם חופשיים לדור בכל מקום שאוותה נפשם ברחבי הארץ, לכן מתפרנס איש איש ממשלוח ידו ואין עינו צרה ברעהו. אבל אותנו היהודים הגבילו ב'תחום המושב', ומי הגבילונו אם לא אתם הנוצרים? מי הצר את צעדינו? מי שם אותנו כדגים

בתוך המים שכל מזונם הוא רק אחיהם הדגים? מן ההכרח הוא שייפגע אי מי בשל כך, ובכן מי אשם בכך? ! הרעים הגאון רבי אליהו חיים מייזל זצ"ל בקולו והתיישב בכיסאו, כשסימן שאלה גדול עודו מהדהד באולם. ראש הממשלה נבוכ למשמע חריפותה של התשובה המחכימה, והדיבור ניתק מפיו. בלא שהיות מרובות עזב מבויש את לשכתו ...

"לא יקום עד אחד באיש" (י"ט - ט"ז)

דרשו חז"ל [במכות כ"ז]: להתיר אשה על פי עד אחד, רבי פנחס מדינאוויץ, הביא רמז לכך דכתיב 'לא יקום עד אחד באיש', ותיבת 'באיש' מיותרת, בא לרמז 'באיש' אינו קם - אבל באשה קם להתיר עגונה.

"ועשיתם לו כאשר זמם" (י"ט - ט"ז)

המשנה במכות [ה:]: אומרת, משלשין במזמון ואין משלשין במכות. כיצד, העידוהו שהוא חייב לחבירו מאתיים וזו נמצאו זוממים, משלשין ביניהם, אבל אם העידוהו שהוא חייב מלקות ארבעים ונמצאו זוממים, כל אחד לוקה ארבעים. והגמ' מסבירה מה ההבדל, ומתרצת, כסף מצטרף, מלקות לא מצטרף. הסביר ה"בית הלוי", בכסף, מאה זוזים הם ממש חצי מן המאתיים, וכשמשלשין ביחד, הרי זה "כאשר זמם", שפעמיים מנה הם מאתיים, אבל במלקות, ההכאה השניה מכאיבה יותר מן הראשונה, וכן השלישית קשה הרבה יותר מן השתיים הראשונות, כי האחרונות באות על בשר מוכה שכבר פצוע וכאוב מהמכות הראשונות, לפיכך, הכאה אחת אינה החצי משתי הכאות, כי השניה היא כפל כפליים מן הראשונה, וכיון שהעדים רצו לחייב בשקר שלושים ותשע מלקות, לא יהיה זה "כאשר זמם" אם ילקה זה החצי מהשלושים ותשע וזה החצי, כי בשני חצאים אין כל הייסורים הכאב שזממו לגרום לו.

"ועשיתם לו כאשר זמם לעשות" (י"ט - י"ט)

כאשר זמם ולא כאשר עשה, מכאן אמרו הרגו אין נהרגין. [רש"י]

מקור דברי רש"י הם בגמ' במכות [ה:]: שדורשת, שכל דין "כאשר זמם" הוא רק כשעדיין לא נעשה מעשה, והגמ' לומדת זאת ממה שנאמר "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", והרי אחיו קיים. הרי, שלדעת חז"ל "לאחיו" משמעותו דווקא כאשר הוא חי עדיין. שואלים המפרשים, הרי בפרשת ייבום נאמר [דברים כ"ה - ו'] "והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת", הרי שגם לאחר מיתה נקרא "לאחיו", וא"כ איך איפוא הוכיחו חז"ל "והרי אחיו קיים" שרק בחייו נקרא "לאחיו"? מתרץ, רבי ישראל סלנטר, יש שני אופנים לתואר "אח", מי שנולדו מאב אחד או מאם אחת, נקראים "אחים", ואחווה זו לעולם עומדת, אבל תואר "אח" קיים גם בין יהודים שהם אחים בתורה ובמצוות, כמו שאנו אומרים "אחינו בית ישראל", או כמו שאמרה התורה "כי ינצו אחים יחדיו איש ואחיו" [דברים כ"ה - י"א] אחווה זו, נובעת מהיותם אחים במצוות, אבל לאחר מיתה, כיון שמת נעשה חופשי מן המצוות, שוב אין הם קרויים "אחים". היוצא מהדברים, כאשר התורה קוראת "לאחיו" בפרשה זו של עדות, אין הכוונה לאחים מאב או אם, שהרי קרובים פסולים לעדות, בהכרח הכוונה לאחים מצד התורה והמצוות ולא מצד קרבה משפחתית, א"כ "אחווה" זו שייכת רק כל זמן שהם חיים, מכאן דרשו חכמים "לעשות לאחיו והרי אחיו קיים".

"ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבך" (י"ט - י"ט)
הגמ' במכות [ה:]: וכן בחולין [י"א]: אומרת: תניא, בריבי אומר, לא הרגו נהרגין, הרגו אין נהרגין. ומפרש רש"י, הטעם שאם הרגו אין נהרגים משום שכתוב "כאשר זמם" ודרשו חז"ל "כאשר זמם" ולא כאשר עשה. והדברים צריכים ביאור, הלא ק"ו הוא אם זממו להרוג, נהרגים, כ"ש אם יצא זממם לפועל, וא"כ מדוע כשהרגו את הנידון, לא הורגים את העדים זוממים, מסביר הרמב"ן - כיון שנהרג, עלינו להניח שהיה אמת במה שהעידו עליו, והמשפט היה צדק ובעונו מת, ואילו היה צדיק, לא היה ה' עוזבו, וכמאמר הכתוב "לא יעזבו בידו ולא ירשיענו בהשפטו" [תהילים ל"ז - ל"ג]

הסביר זאת המגיד מדובנא ע"פ משל, אחד תבע את רעהו לדין תורה, כאשר הלה סטר לו על לחיו. פסק לו הרב שיחזיר סטירת לחי לסוטר. צווח התובע: "הלא הוא סטר על לחיי מבלי כל עוון בכפי, ואילו אני אתן לו סטירה תחת סטירה? א"כ אין העונש מקביל לחטא". הוא הדבר גם כאן, העדים זוממין, הלא זממו לקפח חיי אדם חף מפשע. עכשיו שהורגים אותם בשביל כך, הרי זה עונש מקביל, שהם נהרגים מבלי שעשו פשע בפועל. אבל אם הנאשם כבר הוצא להורג, הרי אם ייהרגו גם העדים, לא יהא זה עונש מקביל, שכן הם גרמו להמתת אדם חף מפשע, ואילו הם עצמם היו פושעים גמורים, ממילא לא יקום עוד "כאשר זמם", מה תועלת אפוא בהריגתם?!

רבי עובדיה מברטנורא מפרש, אילו היו נהרגין לא יהיה לדבר סוף, שקרובי הנהרג יביאו עדים אחרים להרוג את המזימין, וכן קרובי המזימין הנהרגים יביאו עדים להרוג העדים המזימין האלה וכו' עד אין סוף, ויצא מכך חילול השם, וכבוד בית הדין ושפיכת דם נקי.

ה"בספ משנה" על הרמב"ם [פ"כ מהל' עדות ה"ב], נתן כמה טעמים לדין זה. הטעם הראשון הוא משום שגדול עונשם מנשוא, ואין ראוי לתת להם מיתה ב"ד שתכפר עליהם, אלא ראוי להניחם שיהיו נידונים לאחר מיתה בעונשים נוראים, דוגמא למעביר כל זרעו למולך - דפטור (סנהדרין ס"ד): עיי"ש. אך הדבר יפלא, דהלא רוצח שהמית אדם בפועל ידיו ממש - נידון בסייף, וא"כ ניתנה לו מיתה ב"ד בעוה"ז לכפר עליו, ולמה יגרע דין עדים זוממים, שרק העידו עליו בפייהם לחייבו מיתה, שאינם ראויים לעונש ולכפרה? ותירץ, דאפשר שלרוצח ממש יש לימוד זכות שכעס, ובעידן ריתחא עשה מה שעשה, אבל עדים זוממים נחקרים בדרישה וחקירה בבית דין זמן ארוך, ובמשך זמן זה היו יכולים לחזור בהם, ואם בכל זאת העידו שקר להמית איש חף מפשע, נמצא שעשו את הרציחה הזאת בדעת שלמה, ובכוונה מכוונת, ולזה עונשם חמור כ"כ שאין להם כפרה בעוה"ז.

"ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו וכו' והנשארים ישמעו ויראו" (י"ט - י"ט)
- ב')

שואל רבי משה מרדכי אפשטיין, מדוע אצל בן סורר ומורה [להלן כ"א - כ"א] כתוב "וכל ישראל ישמעו ויראו", וכאן כתוב "והנשארים"? ומבאר, בן סורר ומורה נענש על שם סופו, וזה שייך אצל כל ישראל, שכל אחד צריך להזהר שלא יעשה דבר שסופו להיענש עליו. אבל דין הזמה לא נאמר אלא רק בעדים, ולא כל אחד ראוי להיות עד, כגון קרובים ונשים וכדומה, לכן כתוב "והנשארים", ולא כל ישראל.

"ולא תחוס עיניך נפש בנפש עין בעין" (י"ט - כ"א)

מדוע כתוב כאן "נפש בנפש עין בעין", ולא כפי שנאמר בפרשת משפטים ובפרשת אמור "עין תחת עין שן תחת שן"? וההסבר כותב בספר "קול אומר קרא", המילה תחת משמעה במקומו של דבר קודם שכבר לא נמצא עוד, כמו [בראשית ד' - כ"ד] "כי שת לי אלקים זרע אחר תחת הבל", או "תחת אבותיך יהיו בניך", ואילו כשכתוב "נפש בנפש", האות ב' משמעה במקומו של דבר שקיים, כמו: "ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב" [ויקרא כ"ז - י'] בפרשת משפטים ובפרשת אמור מדובר במעשה שהאחד השחית את עינו או הפיל שינו של האחר, ולכן כתוב "עין תחת עין שן תחת שן", כלומר, במקום העין שהושחתה, במקום השן שהופלה. אבל בעדים זוממים, "כאשר זום" ולא כאשר עשה, שנענשים באותו עונש רק כל עוד לא הספיקו להוציא את גזר הדין אל הפועל על פי עדות השקר, ולפיכך כתוב כאן "נפש בנפש עין בעין שן בשן", שכן למעשה לא הוכרחה כאן הנפש הראשונה.

"כי תצא למלחמה על אויבך" (כ' - א')

הגמ' בשבת [נ"ו]. אומרת, כל היוצא למלחמת בית דוד, כותב גט כריתות לאשתו, אומר הרבי מקוצק: אף היוצא למלחמת היצר, צריך להסיח דעתו לגמרי מכל ענייניו, ואז הוא יכול לנצח.

"לא תירא מהם כי ה' אלקיך עמך המעלך מארץ מצרים" (כ' - א')

לשון הפסוק המעלך בלשון הווה ולא כתוב אשר העלך, אומר ה"אמרי אמת" לכל עובד ה' יש מלחמות בכל יום ובכל זמן והקב"ה מסייע לו בהווה בכל המלחמות.

"כי תצא למלחמה על אויבך וכו' ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישוב לביתו" (כ' - א' - ז')

"כי תצא למלחמה", במלחמת הרשות הכתוב מדבר, "על אויבך", כנגד אויבך אתה נלחם. [ילקוט שמעוני שופטים רמז תתקכ"ג] שואל רבי אליעזר זוסמן סופר בספרו "דמשק אליעזר", מה בא המדרש להשמיענו כנגד אויבך אתה נלחם, פשוט שהמלחמה היא כנגד האויב, וכי מלחמה עושים עם אוהבים? ומתריץ בדרך הדרוש, האויב הוא היצר הרע, ואימתי היא עת היציאה למלחמה? כאשר תשמע תרועת השופר, בראש חודש אלול, בזמן שעם ישראל מתחילים להכין את עצמם ליום הדין, ואז ניגש הכהן אל העם ואומר להם "אתם קרבים היום למלחמה על אויבכם אל ירך לבבכם", עליכם להיחלץ חוששים כנגד היצר הרע. ומוסיף להזהיר ולעורר את ישראל לפשפש במעשיהם, "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו", מי שבנה את ביתו שלא ביושר ובצדק - "עושה עושר ולא במשפט", עליו להתנקות מחטאו ולהחזיר ממון גזול שבידו. "ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה", מי שלא קיים את ביתו בטהרה, עליו להתחרט ולשוב מחטאו, ולקבל על עצמו שיהיה ביתו מתקיים בטהרה. ואם יעשו כן, אזי יהא בידם לגבור על היצר, ויבואו ליום הדין כשהם זכים וטהורים, ומובטח להם שיצאו זכאים בדין.

"ודבר על העם ואמר אליהם שמע ישראל" (כ' - ב' - ג')

הגמ' בסוטה [מ"ב]. אומרת, "ודבר אל העם" בלשון הקודש. מדוע? הגמ' שם באותו מאמר אומרת: "ואמר אליהם שמע ישראל וכו' אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אמר להן הקב"ה לישראל: אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית אי אתם נמסרין בידן". ואותו ר' שמעון בר יוחאי אומר במקום אחר: אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית, קיים "לא ימוש ספר התורה הזה מפידך" [מנחות צ"ט:], והוא מסיים ואומר, "ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ", שאסור לגלות לעם הארץ שעל ידי קריאת שמע יוצאים ידי תלמוד תורה, שמא יסמוך על זה ולא ילמד את בניו תורה. ולכן "ודבר אל העם - בלשון הקודש", הכהן הגדול אמר את הדברים על חשיבותה של "שמע ישראל" שחרית וערבית בלשון הקודש, כדי שעמי ארצות לא יבינו ולא יחשבו שבכך הם פוטרם את עצמם מכל שאר המצוות.

"מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו" (כ' - ה')

מספר רבי יעקב גלינסקי [בספר "והגדת"] פעם הלכתי לביתו של עשיר להתרימו לדבר מצוה. בית? ארמון! ברוך השם אין עיני צרה: "הזהיר במצוות ציצית זוכה ומשרתים לו אלפיים ושמונה מאות עבדים", צריך מקום לשכן אותם, אבל אם זכה, שיזכה גם אחרים. "הזמנים קשים" אמר לי, "אולי פעם אחרת", שהעניים יחזיקו מעמד, בבקשה... אמרתי לו, לא זכיתי לזכותך במצוות צדקה, אולי תרשני לזכותך בדבר תורה. נענה ברצון, זה בחינם. הזכרתי את מאמר הגמ' [ברכות ג'] שחכמי ישראל באו אל דוד המלך ואמרו: עמך ישראל צריכים פרנסה". ענה: "לכו ופשטו ידיכם בגדוד", צאו למלחמה. ותמוה, איזה פתרון הוא זה? מלחמה כרוכה בסכנת נפשות, ומי יבטיח את הניצחון, ומי ערב לכך שהשלל יהיה רב ויפתור את בעיות העוני, הא? מה כבודו אומר? המ... שאלה, המהם הלה. "אענה למעלתו" מה ענה על זה הרב מטשעבין, חכמי ישראל התלוננו שהעם קובל שאין פרנסה, וממילא אין באפשרותו לתמוך בלומדי התורה ובענייני צדקה. אמר להם בחכמתו, אתן לכם עצה, ערכו גיוס כללי, ואז יעמוד הכהן ויכריז "מי האיש אשר בנה בית חדש וכו' ילך וישוב לביתו", ותראו כמה ינהרו, מי שנטע כרם ישב לביתו, תראו כמה ישובו, אז מה אתם דברים על "זמנים קשים", על חוסר כסף ופרנסה. וכך ברוך השם זיכיתי אותו גם בדבר תורה וגם בצדקה.

"מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו וכו' ומי האיש אשר נטע וכו' ומי האיש אשר ארש אשה" (כ' - ה' - ז')

כתב הרמב"ם [פ"ב מהלכות דעות ה"א], הדרך הנכונה היא, שקודם כל אדם יקבע לו מלאכה המפרנסת אותו, ואח"כ יקנה בית ואח"כ ישא אשה. שואל ה"חתם סופר", הרי בתורה נאמר תחילה בית ואח"כ "כרם", ואיך הקדים הרמב"ם כרם לפני בית? ומתריץ, בפסוק נאמר "מי האיש אשר נטע כרם ולא חיללו", היינו שכבר הגיע זמן החילול ועדיין לא חיללו, וזמן החילול הרי הוא בשנה הרביעית, וא"כ, אפילו שכתוב ביתו לפני כרם, אבל למעשה קדמה נטיעת הכרם בארבע שנים, שכבר הגיע זמן החילול.

"פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו" (כ' - ה')

"ודבר של עגמת נפש הוא זה". [רש"י]

יש להקשות, וכי עגמת נפש שאיש אחר יחנך את הבית, גדולה מעצם החשש שהוא יאבד וייהרג במלחמה? מתרץ המהר"ל [בספרו גור אריה], הקנאה והחשש שאדם אחר יקח את ביתו או כרמו תחליש את דעתו, ובגלל חולשת הדעת ירע מזלו ויהרג במלחמה. לפיכך תלה הכתוב ב'איש אחר יחנכנו' - כי אכן קנאה זו היא סיבת המיתה.

ה"אמרי אמת" תירץ, חבל מאוד, ועגמת נפש גדולה היא שברגעי חייו האחרונים, במקום להרהר בתשובה, תהא דעתו של אדם נתונה לבית, למחשבה שהבית שבנה, יהיה לאחר. שהכרם שנטע יאכלנו אחר והאשה שארש ישאנה אחר.

וכן מצינו במדרש [במד"ר כ' - ג'], שהמוות בצמא נורא יותר ממינות, ומדוע? משום שבמקום לחשוב חשבון נפש, לשוב בתשובה ולדבוק בבורא, חושבים אך ורק על לגימת מים...

מספר רבי יעקב גלינסקי, סיפר לו הרב שך, בסלוצק היה יהודי קמזן שכולם ריחמו עליו. בגלל קמצנותו, לבש קרעים וניזון משאריות מזון מעופש, והזניח את דירתו ובריאותו, עד שחלה ונטה למות. קראו למניין שיהיה נוכח בשעת יציאת הנשמה, ויקראו איתו קריאת שמע, והרב שך היה אחד מאותו מניין. בשארית כוחותיו אמר לאיש החברא קדישא, שהתכריכים שלו והשקית מעפר ארץ ישראל שהכין לעצמו, מונחים בכספת, אותה כספת בה אגר עשרות בשנים את כל רווחיו. והיכן מפתח הכספת? שאל האיש. אצלי, לחש הגוסס. האוכל לקבלו? שאל האיש. במאמץ עילאי, הושיט ידו לכיסו, שלף את המפתח והושיטו ביד רועדת. איש החברא קדישא שלח את ידו לקחת את המפתח, והגוסס זעק במחאה "אבל זה שלי..." ויצאה נשמתו... ב... זה שלי. כמה עצוב ומעורר רחמים, שהאדם חושב ברגע האחרון של חייו, על רכושו, עצוב ומעורר רחמים שבעתיים כשהוא חושב כל חייו על רכושו.

"פן ימות במלחמה" (כ' - ה')

יש להבין פרשה זו של החוזרים מעורכי המלחמה, הרי אלה שנגזר עליהם למות, לא ינצלו גם אם יחזרו לביתם? וכן קשה, איך נהגו כל אותם צדיקים שברחו בשעת הזעם, ומדוע לא סמכו על כך שמי שנגזר עליו למות, ימות בכל מקום, ומי שנגזר עליו שיחיה - ינצל? מבאר הגר"א מוילנא, יש "מזל כללי" ויש "מזל פרטי", אם נגזר על עיר אחת או אומה אחת ב"מזל כללי" להיהרג, לא ינצל מעונש זה גם אם אותו אדם לא נגזר עליו ב"מזל הפרטי". כמו כן יש נספה בלא משפט [משלי י"ג - ג'], כי "מזל כללי" גובר על "מזל פרטי", על כך מועילה הבריחה ממקום הסכנה, שמא לא נגזר עליו באופן פרטי, ואז יוכל להינצל בבריחתו.

"פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו וכו' פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו" (כ' - ה' - ו')

שואל רבי אלחנן וסרמן, מדוע התורה חוזרת ומדגישה שאלו החוזרים מעורכי המלחמה, לא רק "פן ימות במלחמה", אלא שמישהו אחר יקח את חלקו - "ואיש אחר יחנכנו"? ומסביר, הגמ' בברכות [ג'] מספרת, נכנסו חכמי

ישראל לדוד המלך ואמרו לו, עמך ישראל צריכים פרסה. אמר להם, לכו והתפרנסו זה מזה. אמרו לו, אין הבור מתמלא מחולייתו. אמר להם, א"כ, פשטו ידיכם בגדוד. וכתבו שם התוספות, "אין הבור מתמלא מחולייתו" - שכשם שאין ראוי למלא חללו של בור על ידי חפירת בור אחר, כך אין תועלת בריווח של פלוני על ידי הפסד חברו. וא"כ, יסוד היציאה למלחמה "פשטו ידיכם בגדוד", הוא רק כדי שלא ייווצר מצב שבו יהיה רווח של פלוני על ידי הפסד חברו, וא"כ, כל פעם שיש לחשוש שהמלחמה תגרום שהאחד ירוויח על חשבון הפסדו של השני, מסולק אותו יחיד העלול להפסידו מכל יסוד המחייב יציאה למלחמה, וא"כ, כל מי שיש לחשוש "פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו", פטור מחובת המלחמה וחוזר לביתו.

"פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו" (כ' - ה')

כתוב בספורנו, "שמא יש עליו עבירה שבשבילה ייענש בזה העונש, המבואר בתוכחות, ויזיק לאחיו, שיניא את ליבם וזולתו". מה התכוון הספורנו "העונש המבואר בתוכחות"? הריב"א הביא בפרשה זו את שאלתו של רבי משה מקוצי, מדוע התורה הקפידה דווקא על דברים אלו של בניית בית חדש, נטיעת כרם ונשיאת אשה, ומה זה שונה ממי שנולד לו בכור ולא פדאו, או קנה מלית ולא הטיל בה ציצית, ועוד מצוות רבות שמי שעדיין לא קיימן שאינו חוזר מעורכי המלחמה? ומתיר, משה רבנו ידע כי עתיד הוא להוכיחם בתוכחה [דברים כ"ח - ל'] "אשה תארש ואיש ייחבנה בית תבנה ולא תשב בו כרם טטע ולא תחללו", לכן הקדים להזהירם שכשהם יוצאים למלחמה, מי שיש לו ג' דברים אלו, שלא יצא למלחמה, כדי שאם ייגנף וימות, לא יאמרו שהתוכחה כבר התחילה להתקיים וממילא ירך לבבם. לכן התכוון הספורנו באומרו: "יענש בזה העונש המבואר בתוכחות ויזיק לאחיו שיניא את ליבם".

"ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה" (כ' - ו')

שואל האדמו"ר רבי משה מרדכי מלעלוב, מדוע באמת פטרה התורה מהמלחמה חתן בשנה הראשונה? ב"חובת הלבבות" מביא את דברי החכם למלך העב מהמלחמה, שאמר שעכשיו הוא חוזר מהמלחמה הקטנה, ועכשיו עליו להתמודד במלחמה הגדולה, זו מלחמת היצר. כשאדם בונה את ביתו ומבקש להשתית על תורה ויראת שמים, הדבר תלוי ביסודותיו ובתחילת בנייתו. אם בראשית הדרך הוא יעמידו על אדני התורה, אזי תימשך הנהגה זו כל ימי חייו, רק בדרך זו יוכל לנצח במלחמה הגדולה, מלחמת היצר. לכן בשנה הראשונה לנישואין, שבה תלויין יסודותיו של הבית, פטרה אותו התורה מה"מלחמה הקטנה", כדי שיוכל להעמיד את ביתו על אדני התורה והיראה, ולנצח ב"מלחמה הגדולה".

"ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה" (כ' - ו')

שואל לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות. [רש"י] לכאורה, מדוע חיכה רש"י עד התנאי השלישי במי שאירש אשה חדשה, ולא פירש כך בבית ובכרם, שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות? בספר "שאלת רב" מביא ששמוע מתרצים, מאחר ובכל שאר הדברים, יכול הרוצה להחמיר, לנהוג כך לפי שיקול דעתו, אבל במקרה שארש אשה ולא

לקחה, ורוצה להחמיר על עצמו ולצאת למלחמה, והרי אם ימות ייגרם מזה צער וסבל לאשתו, א"כ זוהי חומרא שבאה על חשבון משהו אחר, ועל זה כדאי הוא שימות.

"ויספו השוטרים וכו' מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" (כ' - ח)

"רבי יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו, ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וזכרם ואשה, לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירה, והרואה חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארס אשה". [רש"י]

אומר רבי יוסף לייב ננדיק, רואים מרש"י, שכדי למנוע ביזיון מעובר עבירה, חידשה התורה שאדם שבנה בית או ארס אשה או נטע כרם, שלא יצא למלחמה, והכל כדי לשמור על כבוד האדם, שהרי בכל התורה כולה, על פסוק אחד ואפילו תיבה אחת, בנו תילי תילים של הלכות, ואילו כאן מקדישה התורה כמה פסוקים, ומחדשת ומספרת הלכות, שכל מטרותן "לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם" כלשון רש"י, ראה אפוא מה חמור הוא האיסור להעליב לבזות איש אחד מישראל, ואפילו על עבירה שבידו.

"מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" (כ' - ח)

"רבי יוסי הגלילי אומר, הירא מעבירות שבידו". [רש"י]
צריך להבין, מפני מה אמרה התורה שהירא מעבירות שבידו ילך וישב לביתו, והלא אם הוא ירא מעבירות שבידו, בוודאי הוא שב בתשובה עליהן בכל עת, והקב"ה מקבל שבים, ומובטח הוא שהקב"ה יהיה בעזרו ולא ימות במלחמה.

לכן מבאר האדמו"ר מהר"ש מבעלזא שכך הוא פירוש הכתוב: "מי האיש הירא ורך הלבב", היינו, שירא מעבירות שבידו וכל ימיו הוא בתשובה, "ילך" למלחמה, והתורה מבטיחה לו: "וישוב לביתו" לשלום. וראיה לפירוש זה היא טעם הטפחא, שהוא טעם מפסיק, על תיבת "ילך", להפסיק בין תיבת "ילך" לתיבות "וישוב לביתו". ואילו הירא מעבירות שהן עדיין בידו ולא תיקן את חטאו, עליו נאמר שחוזר מעורכי המלחמה כפשוטו של מקרא: "ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו".

"מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו" (כ' - ח)

ר' יוסי הגלילי אומר, הירא מעבירות שבידו. [רש"י ע"פ גמ' סוטה מ"ט].
יש לדקדק בלשון הגמ' מה הכוונה מעבירות שבידו. מבאר בספר "גני יוסף" לפי הגמ' בקידושין [מ"ט:], המקדש אשה על מנת שאני צדיק גמור, אפילו הוא רשע גמור מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו. א"כ, בשאר עבירות יכול אדם להרהר בתשובה, והוא צדיק, אבל אין הרהור תשובה מעבירות שבידו, היינו גניבה, גזילה וכו', שאין תשובה מועילה עד שיירצה את חבריו ויחזיר לידו מה שחייב לו, ועל זה נאמר "הירא מעבירות שבידו".

האדמו"ר מסערט וויניץ בעל ה"מקור ברוך" בהקדם מה שיש לתמוה, הא אדרבא אם הוא ירא מעבירות - הרי הוא ירא שמים, ומן הראוי שדווקא הוא כן יצא למלחמה? ותרין, שהעבירות הן עדיין 'בידו', והוא רק 'מודה', אך עדיין לא בדרגת 'עוזב', לכן ילך וישב לביתו.

האדמו"ר מהר"ש מבעלזא מבאר: "מי האיש הירא ורך הלבב", היינו, שירא מעבירות שבידו וכל ימיו הוא בתשובה, "ילך" למלחמה, והתורה מבטיחה לו: "וישוב לביתו" לשלום. וראיה לפירוש זה היא טעם ה"טפחא", שהוא טעם מפסיק, על תיבת "ילך", להפסיק בין תיבת "ילך" לתיבות "וישוב לביתו", ואילו הירא מעבירות שהן עדיין בידו ולא תיקן את חטאו, עליו נאמר שחוזר מעורכי המלחמה כפשוטו של מקרא: "ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו". (הבינה והברכה)

"מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" (כ' - ח)

הרמב"ן בפירושו הביא את דעת הבה"ג כי אין זו רק המלצה לירא ורך הלבב לשוב לביתו, אלא זו מצות לא תעשה, שלא ימנע מלשוב, שלא ימס את לבב אחיו כלבבו. למד מכאן רבי חיים שמואלביץ, ציווי זה נכון לא רק בעת מלחמה, אלא בכל זמן ועת, כל הירא ורך הלבב שאינו הולך בדרכי האמונה והביטחון, וברעיונותיו ובפחדיו הוא עלול להביס את לבב אחיו כלבבו, אל יחא מצוי בין אחיו, אלא "ילך וישב לביתו" ולא יראה איש ברפיון ידיו...

והביא לכך ראיה מהמעשה הכתוב בספר מלכים ב' [ו' - ט"ו - י"ח] "וישכם משרת איש האלקים לקום ויצא והנה חיל סובב את העיר וסוס ורכב ויאמר נערו אליו אהה אדני איכה נעשה, ויאמר אל תירא כי רבים אשר איתנו מאשר אותם, ויתפלל אלישע ויאמר ה' פקח נא את עיני ויראה ויפקח ה' את עיני הנער וירא והנה החר מלא סוסים ורכב איש סביבת אלישע", ומיד אחר כך כתיב, "וירדו אליו ויתפלל אלישע אל ה' ויאמר ה' נא את הגוי הזה בסנורים ויכם בסנורים כדבר אלישע".

שואל רבי חיים שמואלביץ, לכאורה נס הסוסים ורכב האש שירדו סביבות אלישע היה מיותר לגמרי, שהרי חיל ארם הוכה בסנורים מבלי יכולת לעשות מאומה, וזו היתה הצלתם, ומפני מה הוצרכו לנס של "כי רבים אשר איתנו מאשר אותם", והרי הרבים אשר אותם חסרי אונים היו והולכים בחושך ואין להתיירא מהם.

והנה הרד"ק כותב שם בפירושו שהקב"ה פקח את עיני הנער והראהו את הסוסים ורכב האש כדי 'לחזק את לבו שלא יפחד'..., ועדיין יש להבין, מה היה צורך לחזק את לב הנער, מבאר רבי חיים שמואלביץ, למדנו מכאן שכל זמן שהיה נערו של אלישע נמצא במצב של פחד, היה אף אלישע עצמו בסכנה, וכמו שנתבאר שהאיש הירא ורך הלבב מסכן את כל סביביו, והפגם במידת הביטחון של הנער סיכן אף את אלישע, ולכן נעשה הנס הראשון לחזק תחילה את לב הנער שלא יפחד, ורק אח"כ נעשה הנס להצלת אלישע.

ולכן הזהירה התורה ב'לאו' - "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו", עליו לחזק עצמו באמונה ובביטחון, ואם לא, "ילך וישב לביתו" - סכנה הוא לכלל כולו. (שיחות מוסר, שופטים תשל"א)

המושכילים ברוסיה הציגו פעם הצגה בפורים - ההצגה היתה מבוססת על פסוקי התורה שבגללן יכול יהודי להשתחרר משירות הצבא. וכך היתה ההצגה, צבא גדול בן מאה אלף חיילים עומדים נכון לצאת למלחמה. קם המפקד ואומר: מי האיש אשר בנה בית ולא חנכו ילך וישב לביתו, קמו עשרת אלפים חיילים ועזבו. שוב קורא, מי האיש אשר נטע כרם ולא חיללו ילך וישב לביתו, קמים עוד עשרת אלפים איש. וממשיך לומר, מי האיש

אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישוב לביתו, קמים עוד עשרת אלפים איש. והוא מסיים, מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו, לפתע, כל החיילים עוזבים ולא נשארו רק כמה מגדולי הדור, בעל ה"שאגת אריה", בעל ה"נודע ביהודה", בעל ה"פני יהושע" והגר"א מוילנא. כשסיפרו זאת לרבי חיים מברסק, הוא הגיב, הם לא סיימו את ההצגה ושכחו את העיקר, שבגלל הגאונים האלה ניצחו במלחמה...

"ולא ימס את לבב אחיו כלבבו" (כ' - ה')

יש להבין, למה לא הכריזו מראש שמי שמפחד - שמלכתחילה לא יצא כלל למלחמה. מה הטעם להביא את כולם עד מקום המערכה, וברגע האחרון להחזיר אותם בחזרה לביתם? ואדרבה, עכשיו שהיוצאים לקרב רואים הרבה מעורכי המלחמה שחוזרים בהם, הרי זה מחליש את רוח הכלל. מה גם שצריך לשלוח עוד אחרים שבנו בית או נטעו כרם וארשו אשה, והכל כדי לחפות על הפחדנים. הרי היה פשוט יותר לא להוציא אותם כלל, ולמנוע את כל העבודה המיותרת הזאת.

עוד יש להבין, מאחר שכהן משוח מלחמה כל תפקידו לא היה אלא לדבר אל העם לפני צאתם לקרב ולקרוא לפניהם את שלושה פסוקים אלו, מפני מה היו צריכים שיהיה תפקיד רם מעלה כזה, כהן שנמשח בשמן המשחה, ודרגתו כדרגת כהן גדול (יומא עג). הלא די שבעת הצורך יעמידו אחד מראשי הצבא, או אפילו חזן בעלמא בעל קול חזק ובריא, שיכריז בקול רם פסוקים אלו.

מבאר ה"שפת אמת" זצ"ל [הרמ"ג], ובדומה לכך אמר גם האבני נזר זצ"ל [ע"י שם משמואל תרע"ח], כי תפקידו של הכהן המשוח לא היה רק לשמש ככרוז גרידא. עיקר עניינו היה בכך שהחדיר בהם כוחות מיוחדים באומרו 'אל תיראו... ואל תערצו מפניהם. כי ה' אלוהיכם ההולך עמכם' כי בכח קדושתו ומעלתו הצליח להפך לבבם של הראויים לכך, שנתמלאו בעוז ובאמונה. משכך מובן למה הוצרכו שיבואו כולם לשמוע את דבריו, כי אף מי שהיה ירא מטבעו, מששמע את דברי הכהן היוצאים מפיו בקדושה ובטהרה, היה מתמלא בתעצומות נפש ומתחזק בלב אמיץ לעמוד בקשרי המלחמה. רק מי שלא השפיעו עליו הדברים, הוא ילך וישוב לביתו. איש כזה אשר לבבו אטום מלקבל את קושט דברי אמת אלו, אכן אינו מתאים כלל לכך. הוסיף ה'שפת אמת' לרמוז בפסוק שבתחילת פרשה זו, 'והיה כקרבכם אל המלחמה וניגש הכהן ודיבר אל העם'. ככל שהכין אדם את עצמו מראש, בהתקרבות ובהכשרת הלב, 'כקרבכם אל המלחמה', כך היה יכול לגשת אליו הכהן ולדבר אל לבו. כי בו תלוי הדבר.

"לא תחיה כל נשמה" (כ' - ט')

הטעם שציווה בו' עממין 'לא תחיה כל נשמה', משא"כ בשאר אומות, מבאר החיד"א בספרו "נחל קדומים", בשם רבינו אפרים, משום שארץ כנען הייתה מלאה כשפים והיו מהפכין עצמן לנקבות ולטף, לכך ציווה 'לא תחיה כל נשמה'.

"לא תשחית את עצה וכו' כי ממנו תאכל" (כ' - ט')

כתוב בספורנו, דרכו של עולם בשעת מלחמה, כשרואה הצבא הלוחם כי אין לו כל סיכוי לנצח בקרב, וכי עליו לסגת, הריהו מחריב ומשמיד כל הנמצא תחת ידו, כדי לגרום נזקים לאויב. אבל אם הצבא בטוח בניצחונו

והוא עתיד לכבוש את הארץ, אזי חסה עינו על רכוש הארץ העשוי אח"כ להביא תועלת למנצחים. לכן אמרה התורה "לא תשחית את עצה" משום ש"ממנו תאכל", הרי בלי ספק תכבוש את הארץ, שהרי הקב"ה הבטיח לך ועתיד אתה לאכול מן העצים הללו, וא"כ למה תשחיתם ותגרום נזק לעצמך.

ה"אביר יעקב" מסאדיגורא זצ"ל הלך ברחוב העיר, כשמתלווה אליו אחיינו. תוך כדי הילוכם מבחין הרבי איך שאחיינו הוא תולש עלה מעץ מזדמן, וזורקו לארץ. נאנח הרבי ושאלו בכאב: מה עשית?! לקחת 'צומח', והחזרת אותו להיות 'דומם'! איך ניתן להשחית בריאה של הבורא, אשר יש לה תפקיד ושליחות בעולם, לקחתה ולהסיגה אחור. (אביר המלכות פ"ג)

"תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור" (כ' - י"ט)

בתרגום אונקלוס ובתרגום יונתן בן עוזיאל מפרשים כפשוטו, התורה מצווה לא לכרות את העץ משום שהעץ אינו כאדם שיכול להחבא מפניך, ולכן אל תכריתו. אומר רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל ראש ישיבת חברון צריך ללמד מכאן כמה יושר וההגיונות שהתורה דורשת מהאדם, כשהעם עומד במלחמה לחיים ולמוות, נדרשים עורכי המלחמה לעומק נפלא של יושר, להרגיש כי העץ שיש בו משהו חיות וחיים, אין מהצדק לכרות אותו, בו בזמן שהוא אין לו יכולת כהאדם להחבא מפניך. וכמו שנאמר במצור על עיר, לא להקיף מכל ד' רוחות, והטעם כדי שיוכלו להמלט, כן נדרש מהאדם גם ביחס לדומם, אם יש בו משהו חיות, עלינו לכבדו ולא להכריתו, מאחר שהוא אנוס מלהשמר מפניך, ומעתה כמה יושר ותום מחויבים ביחס הנהוג עם חבריו, וזה בכלל הטוב והישר שחביב לפני ה' יתברך וכלשון הרמב"ן [דברים ו' - י"ח] "כי הוא אוהב הטוב והישר" כמה אהבת טוב וישר יש בלאו זה ד"ל תכרות עצה".

"כי האדם עץ השדה" (כ' - י"ט)

שמעתי מתלמיד חכם רעיון מוסרי הנלמד ממילים אלו, העץ כדי לגדול ולהוציא פירות, צריך מים, ולא חשוב איזה מים אתה משקה אותו. העץ אינו צריך "מי עדן" או מים מסוננים, ואפילו לא מי ברז, אפשר להשקות את העץ במים מלוכלכים עם חול, והוא צומח ומוציא פירות מתוקים. כלומר, אתה משקה אותו במים מלוכלכים (זבל), והוא לא מחזיר לך "זבל" אלא מחזיר לך פירות מתוקים. התורה מצפה ממך שכך תתנהג, "כי האדם עץ השדה", גם אם משהו פוגע בך, חירף וגידף אותך וזרק עליך זבל, אתה צריך לכבוש את היצר לתת לו פירות מתוקים, ולפזר אווירה נוחה ונעימה, ולעודד ולחייך תמיד לזולת, ולהבין שאין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות, ומסתבר שמי שחוטא, זה מין סוג של חולה נפש מעודד, וצריך לרחם עליו ולא להיפגע, ולנסות להחזירו למוטב בדרכי נועם.

"כי ימצא חלל באדמה" (כ"א - א')

"א"ר יוחנן בן שאול, מפני מה אמרה תורה הביאו עגלה בנחל. אמר הקב"ה, יבא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות, ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות. מאי פירות... מצות [סוטה מ"ו]. שואל רבי יוסף שלום אלישיב, [מובא בספר "דברי אגדה" להגר"ש אלישיב] יש להבין מדוע התורה החמירה כ"כ כשמוצאים חלל באדמה שלא יודעים מי הכהו,

וביותר, שהרי מבואר בגמ' [סוטה דף מ"ה:], מאין היו מודדין, במאי קמיפלגי? מר סבר עיקר חיותא באפיה, ומר סבר עיקר חיותא בטיבוריה. זאת אומרת שודאי שהיה אסור להזיז המת כדי לדעת בדיוק אם המת היה יותר קרוב לעיר הזאת או לעיר הזאת. וא"כ שואלים, בשלמא אם כל זה היה לכבוד המת אבל כאן אין בזיון יותר גדול מזה שיחכה לפחות שבועיים עד שיקברו אותו וכל זה כדי לדעת איזה עיר צריכה לעשות כפרה, וזה לא קשור למת בכלל. ותירץ רבי חיים קניבסקי זצ"ל שאם זה קורה כנראה שמן השמים גם העונש הזה שיחכה שבועיים מגיע למת עד שימדדו. רואים מכאן עד כמה חשוב כפרה ושכל מה שה' עושה הכל לטובה.

"כי ימצא חלל וכו' לא נודע מי הכהו וכו' ולקחו זקני העיר ההיא עגלת בקר וכו' וענו ואמרו ידינו לא שפכה את הדם הזה" (כ"א - א' - ז')

וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם? אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוויה. [רש"י]

שואל רבי דניאל מובשוביץ מקלם, מדוע דווקא על מצוות לוויה כל כך הקפידו חז"ל, עד שאמרו שכל שאינו מלווה את רעהו, כאילו שופך דמים, ומדוע לא הקפידו על עצם הכנסת אורחים, וגם אם האכיל זון כסעודת שלמה בשעתו ורק לא ללווה את האורח, נחשב הוא כשופך דמים? אלא, עד כמה שזקוק אדם לאכול ולשתות, חשוב לו שבעתיים לחוש כי נחשב ונערך הוא בעיני הזולת, ברגע שהאכלת והשקת את האורח אבל לא ליווית אותו, מבין האיש כי הוא כבר אינו רצוי, לכן אתה נחשב כשופך דמים. אבל אם תלווה אותו ותראה לו כי קשה עליך פרידתו, יבין שמקום יש לו בלב שלך.

רבי יעקב ניימן בספרו "דרכי מוסר" מתיר, אם זקני בית דין לא לווו אותו בדרך, נחשב להם הדבר לסוג של שפיכות דמים, בזה שהם מגלים אי התחשבות באדם, ומכוח זה נעשה האיש גס, המשוטט בדרכים לרצוח. אילו היו זקני בית דין מראים לאיש אהבה וידידות ומלווים אותו, לא היה איש הרחוב מגיע לידי רציחה, וכמו שאמר רבי ישראל סלנטר, "בית המדרש והמוסר שבקובנה, מצייל את הפרופסור מברלין שלא ימיר את דתו". אם פסגת היהדות היא ביהודים היושבים בבית המוסר והתפילה ועסוקים בעבודת ה', גם היהודים הרחוקים ביותר זוכים לשמץ של יהדות, והפרופסור היהודי בברלין אינו ממיר את דתו. אם זקני בית הדין עומדים במדרגה גבוהה באהבת הבריות, ואינם נותנים לאיש לצאת מהעיר ללא ליווי, נשאר מעט אהבה גם בליבו של אותו איש הגס, והוא לא נעשה רוצח, אבל אם אין בהם מאהבת הבריות במידה ראויה, שוב לא נשאר בלב האיש הגס כלום מאהבת הבריות והוא נהפך לרוצח.

"ויצאו זקניך ושפטוך ומדדו אל הערים" (כ"א - ב')

סיבת יציאת הזקנים וענין המדידות כתב הרמב"ם ב"מורה נבוכים" [חלק ג' פרק מ'] ש"יציאת זקנים, מדידת השטח שבין מקום הרצח לערים קרובות, הבאת העגלה, וידויים של הזקנים וקריאתם ידיו לא שפכה את הדם הזה! כל זה יגדיל את ההתעניינות בתעלומת הרצח, ירבה שיחת בני אדם בסביבה מעין זה, ואולי יסייע בגילוי עקבותיו של הרוצח.

וכן כתב בחזקוני, שאפילו אם נמצא בבירור יותר קרוב אל עיר אחת מהשני, ג"כ מצוה למדוד, שע"י המדידה יתפרסם הרציחה ויבואו מתוך הערים

הרי אם אחד רצה את חבירו בעדים ובהתראה דינו מסור בידי סנהדרין של כ"ג, ואילו כשמוצאים חלל באדמה - ארץ רעשה: באים חמשה מסנהדרין גדולה היושבים בלשכת הגזית, ורק הם עצמם ולא שלוחם מודדים אל העיר הקרובה, ואליבא דראב"י מסיקה הגמ' [סוטה מ"ה:] שלא מספיק חמשה דיינים אלא צריך את כל הסנהדרין גדולה של ע"א, ומלך וכהן גדול, ואחרי המדידה באים סנהדרין קטנה, כ"ג של אותה העיר עם כל הזקנים של העיר, אפילו הן מאה, וכולם רוחצים את ידיהם על מקום עריפת העגלה. ועוד חילוק מצאנו, מבואר בראשונים [מאירי שם] שמחוייבים להביא עגלה ערופה גם כשהחלל היה בחייו טריפה, שההורגו לא היה נהרג עליו, ואומרים "כפר לעמך ישראל" - כל ישראל זקוקים לכפרה וערבים זה לזה [שבועות ל"ט:] וכל זה משום שבהריגתו מנעו ממנו לקיים תורה ומצוות, וא"כ מדוע החמירה כ"כ התורה בפרשה זו?

המוגיד מישראל רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון זצ"ל, מחדד את השאלה, והנה כל הצורך בכפרה ובהבאת העגלה, אינו אלא בשל לא נודע מי הכהו, אך במקום שידועים מי הרוצה, אך במקום בו לא ניתן להענישו, וכגון שלא היתה התראה, אין צריך להביא עגלה. והדברים תמוהים, אם במקום שלא מוצא את הרוצה - ויכול להיות שמת מעצמו ללא רציחה כלל, צריך כפרה כה גדולה, על צד הספק שמא כן מת ברציחה, כל שכן שבאופן שנודע מי הכהו וכבר ברור שיש בתוך כלל ישראל רוצחים - שצריכים כפרה גדולה בהרבה?

אומר הרב אלישיב, התשובה כתובה במילים שאומרת התורה "לא נודע מי הכהו", אומרת הגמ' [סוטה מ"ז:] משמע שאם נודע לא היו עורפין, א"כ, החטא הוא על "לא נודע", דהיינו שיתכן שאדם יעשה דבר כזה ויסתתר, וזהו גדר של "אם העלם יעלימו עיניהם מן האיש ההוא" ולא מגלים אותו. כי אז אין לדבר סוף, הרי יכול להביא חורבן לכל הארץ, שאפשר להרוג יהודי ולהתחמק מאחריות. אפשר לגרום ליהודי שלא יקיים תורה ומצוות, ולא יקבל ענשו, ולכן כ"כ החמירה התורה בזה.

רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון מבאר בשם רבי יהודה לייב חסמן זצ"ל, בטבע האדם אם נודע לאדם שהיה רצח, הרי שעובר לו ועזוע בלב, ואומר: אוי, יש רוצחים בינינו, צריך לעשות משהוא. אך בשלא נודע מי הכהו, ומתאספים בביהכנ"ס ושומעים שנמצא חלל באדמה, מפטירים במנוח ראש: 'הא, בטח מת מעצמו', ובזה מתנחמים ולא מתעוררים כלל, והרי זה כמי שאינו מכיר בחטאו - שעליו נתבאר שצריך כפרה גדולה בהרבה, כי כשאין דין למטה יש בהכרח דין למעלה.

"כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלקיך נתן לך לרשתה נפל בשדה לא נודע מי הכהו, ויצאו זקניך ושפטוך ומדדו אל הערים אשר סביבות החלל" (כ"א - א' - ב')

מיוחדים שבזקניך, אלו סנהדרין גדולה. סנהדרין גדולה זו הסנהדרין של שבעים ואחד שהיו יושבים בירושלים. [רש"י]

יוצא מדברי רש"י שאם צריך להמתין לבואם של הסנהדרין שנמצאים בירושלים, שלפעמים המת היה בדרום או בצפון והיו צריכים לחכות לפחות שבוע עד שבועיים כדי שהסנהדרין יגיעו עד למקום ויבדקו. נשאלת השאלה, מה עשו עם המת? הוא היה נשאר שם כל כך הרבה זמן כך?

הנמדדות, ומתחילין לחקור מי שהלך מביתו ולא חזר, ובאים בני משפחתו, ומכירין הנרצח, ומחמת זה לחוד ראוי לעשות המדידה, שע"י שהכירו בני משפחתו בו לא תהיה אשתו עגונה, ובניו יורדים לירושת אביהם. ועוד, שע"י זה נודע מי הלך עמו, ומי נתלווה עימו, ויכולין לברר מי הוא הרוצח.

"ולקחו זקני העיר ההיא" (כ"א - ג)

בנוהג שבעולם, חלל, כי ימצא ולא נודע מי הכהו, הרי הזקנים והשופטים מתחילים לחפש חוטא זה, בין דלי העם ומכים ורודים כל החשוד בעיניהם, כדי שיתוודו שהם שפכו את הדם. ואילו לפי חוקי התורה, אומר רבי זלמן סורוצקין בספרו **"אזנים לתורה"**, על הזקנים והשופטים לחפש את שורש החטא, בהם גופא, שלא חינוכו את הדור כראוי, ויצא ממנו שופך דם. ועליהם להביא כפרה ולהתוודות **"ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו"** [פסוק ז], וזה ישפיע על כל העם להזהר אפילו מגורם שפיכות דמים, ולגלות את הרוצח ולבער את הדם הנקי מישראל.

"ונגשו הכהנים" (כ"א - ה)

בטעם הדבר שדווקא הכהנים ועורפים את העגלה [מלבד הנאמר בפסוק שהם משרתי ה' בכל דבר] מבאר רבי **יעקב גונדהייט** זצ"ל אב"ד וורשא, שאכן הכהנים אשמים בעקיפין בכל ריב ותקלה בישראל, משום שלא בירכו בכוונה ברכת כהנים, אשר כל עיקרה ברכת השלום. וזהו שנאמר 'על פיהם יהיה כל ריב' - משום שברכו רק בפה מהשפה ולחוץ בלבד. לפיכך חייבים הם להתפלל באותה שעה 'כפר לעמך ישראל'.

"ונגשו הכהנים בני לוי כי הם בחרו ה' אלקיך לשרתו ולכרך בשם ה' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע" (כ"א - ה)

התורה מונה בפסוק זה חמשה דברים התלויים בכהן, עבודה, ברכת כהנים, עריפת עגלה, השקיית סוטה וטהרת המצורע. אומר **הגר"א וילנא**, כולם נרמזים בפסוק זה. א', **"ונגשו הכהנים בני לוי כי הם בחרו ה' אלקיך לשרתו"** - זו עבודה. ב', **"ולברך בשם ה'"**, זו ברכת כהנים. ג', **"ועל פיהם יהיה"** - זו עריפת עגלה ערופה (עיין רש"י), שהכהנים אומרים **"כפר לעמך ישראל"**. ד', **"כל ריב"**, זו השקאת סוטה (ריב בין איש לאשתו). ה', **"וכל נגע"**, זו טהרת המצורע.

"ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע" (כ"א - ה)

כותב ה**"חתם סופר"**, אם מנהיגי הדור זוכים והם ראויים לכך, הרי **"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם"**, ואם לאו, **"ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע"**.

"ירחצו את ידיהם" (כ"א - ו)

סיפר רבי חיים קנייבסקי, גיסו רבי **יצחק זילברשטיין** אמר לי, שישנה מציאות שאדם יצטרך ליטול ידיו בלי שיעמוד בפני מצווה, ברכה או אכילה, לפי דברי המשנה ברורה [קפ"א - ב] שאם לא היו לו מים אחרונים וברך ברכת המזון, כשימצא מים יטול ידיו משום **"מלח סדומית"**. אמרתי לו: ישנה עוד מציאות, לאחר עריפת העגלה יש דין של **"ירחצו את ידיהם"**, ויש על כך ברכה.

"ידינו לא שפכה את הדם הזה" (כ"א - ז)

מדוע כתבה התורה **"שפכה"** בה' במקום בו, מבאר בספר **"זבד טוב"**, ללמדנו, שיש חיוב לתת חמשה דברים לאורח עני, לבוש, אכילה, שתיה, לינה ולוויה, לכן אומרים זקני בית דין **"ידינו לא שפכה את הדם הזה"**, נוטריקון **"שפך ה'"**, היינו שלא החסרנו ממנו חמשה דברים אלו.

"כפר לעמך ישראל וכו' ואל תתן דם נקי וכו' ונכפר להם הדם" (כ"א - ח)

יש כאן ג' תפילות שהתפללו בית הדין: א'. **"כפר לעמך"** על החטא שנהרג אדם מישראל. ב'. **"ואל תתן"**, דהיינו בקשה על העתיד **"ואל תתן דם נקי"**, שלא יקרה להבא כדבר הזה. ג'. **"נכפר להם הדם"**, שיהיה דם השפוך של זה כפרה על כל עוונותיהם של ישראל. כותב ה**"חתם סופר"**, שכנגד זה עונה להם הקב"ה **"ואתה תבער הדם הנקי מקרבך"**, כי אם עליך בידך לבער דם הנקי להבא, אם **"תעשה הישר בעיני ה'"**, אז יגן הזכות של כלל ישראל שכולם יעשו הישר בעיני ה', ואז לא ילכד היחיד להיות חלל באדמה כי אם חיו יחיה.

"ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה'" (כ"א - ט)

שואל רבי חיים קנייבסקי בספרו **"טעמא דקרא"**, איך יתממש בפועל הציווי של **"ואתה תבער הדם הנקי מקרבך"**, הרי מדובר במציאות חלל **"אשר לא נודע מי הכהו"**? אכן, הגמ' במסכת כתובות [ל"ז:] אומרת, מכאן שאם נמצא הרוצח לאחר עריפת העגלה, אין זה פוטר אותו מעונש מיתה, ועי"ז יקיימו **"ואתה תבער הדם הנקי מקרבך"** אבל לפי ביאור זה אינו מובן סיום הפסוק **"כי תעשה הישר בעיני ה'"**, מה קשור עשיית הישר בעיני ה' לציווי ואתה תבער הדם הנקי מקרבך. ומסביר, הובא בספרי הקדמונים בשם **רבנו מנחם** (הובא בשל"ה ובתרגום יונתן בן עוזיאל), שאם היו ישראל ראויים, היו יוצאות תולעים מהעגלה ערופה, והולכות ובאות לביתו של הרוצח, וכך היו בית דין יודעים מיהו הרוצח ודנים אותו. לכן אומרת התורה, שגם אם נמצא חלל **"אשר לא נודע מי הכהו"**, מ"מ בסופו של דבר **"ואתה תבער הדם הנקי מקרבך"**, כיון שלאחר עריפת העגלה יתגלה לך מיהו הרוצח, אלא שהתנאי לכך שתזכה לבירור ניסי זה, הוא **"כי תעשה הישר בעיני ה'"**, אם הדור יהיה זכאי וראוי, אז יתגלה לעין כל מיהו הרוצח.

"ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה'" (כ"א - ט)

פסוק זה המסיים את פרשת עגלה ערופה, כותב **האלישיך**, בא כעצה טובה איך למנוע הישנות של מקרה כזה. אמנם לימדה התורה את דרך התיקון על העבירה שבגללה **"ימצא חלל באדמה"**, אבל מייעצת התורה, כי עדיף אם **"אתה תבער הדם הנקי מקרבך"**. ואיך? **"כי תעשה הישר בעיני ה'"**, שעדיף לעשות את כל הפעולות המונעות מלהגיע לעבירה עצמה, מאשר להניח שהעבירה תקרה ואז לנקוט באמצעים כדי שמעשה העבירה יכופר.

"ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה'" (כ"א - ט)

שואלים המפרשים, מדוע צריכים זקני העיר הקרובה אל החלל כפרה, וכי מה הם פשעו ומה חטאו על שנמצא חלל סמוך לעירם? מבאר **הרמב"ן**, אלמלא עשו עבירה דומה לה, לא היה מזדמן שייהרג אדם בסמוך למקום מושבם. ולכן הצריכה התורה את זקני העיר להביא כפרה, בהסבירה כי **"ואתה תבער הדם הנקי מקרבך"**, יש ביכולתם למנוע מעשים מעין אלו, וזאת **"כי תעשה הישר בעיני ה'"**, לו היו ישרים בכל דרכיהם, לא היה מזדמן שייהרג אדם בקרבתם.